

IZVJEŠTAJ O RAZVOJU FEDERACIJE BIH 2020.

S A D R Ž A J

1. UVOD	3
1.1. Sažetak	4
1.2. Pregled preporuka	8
2. MAKROSTABILNOST	11
2.1. Bruto domaći proizvod	11
2.2. Industrija	13
2.3. Vanjska trgovina	14
2.4. Javne finansije – FBiH konsolidovano	17
2.5. Izvršenje budžeta FBiH	19
2.6. Direktni i indirektni porezi	22
2.7. Javni dug	25
2.8. Razvoj finansijskog tržišta	26
2.9. Cijene	29
2.10. Plate	31
3. KONKURENTNOST	33
3.1. Kompetentnost ljudskih resursa	35
3.2. Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura	38
3.3. Jedinstven ekonomski prostor	41
4. ZAPOŠLJAVANJE	44
4.1. Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja	49
4.2. Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mesta	51
5. ODRŽIVI RAZVOJ	55
5.1. Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj	55
5.2. Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije	58
5.3. Transport i komunikacija	62
6. SOCIJALNA UKLJUČENOST	67
6.1. Socijalna politika u funkciji zapošljavanja	73
6.2. Položaj porodica sa djecom	78
6.3. Obrazovanje	83
6.4. Zdravstvena zaštita	93
6.5. Penziona politika	109
6.6. Položaj osoba sa invaliditetom	112

1. UVOD

U skladu sa dobrom praksom razvijenih zemalja, Federalni zavod za programiranje razvoja (FZZPR) je 2011. godine počeo raditi Izvještaj o razvoju Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), dok je od 2017. godine to postala i obaveza u skladu sa Zakonom o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u FBiH.

Ovo je deseti po redu izvještaj koji je pripremljen sa ciljem praćenja i analize stepena društveno-ekonomskog razvoja i strukturnih izazova u ekonomiji Federacije Bosne i Hercegovine.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je podržala Strategiju razvoja BiH i Strategiju socijalnog uključivanja BiH 2010. - 2014. i u septembru 2010. godine usvojila akcione planove za implementaciju istih. Budući da su navedeni strateški dokumenti BiH rađeni uz puno učešće Vlade FBiH, nastavljena je implementacija zacrtanih strateških ciljeva i poslije 2014. godine. U Federaciji BiH je po osnovu Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem¹ izrađena Strategija razvoja Federacije BiH 2021.-2027. godine, koja je usvojena na Zastupničkom domu Parlamenta FBiH 27. aprila 2021. godine. Obzirom da se nova razvojna strategija odnosi na period nakon u ovom dokumentu izvještajne godine, ovaj Izvještaj o razvoju je posljednji u nizu urađen prema staroj formi i prethodnim strateškim ciljevima.

Koncipiran na način da predstavlja jedan cjelovit pregled aktuelne situacije i trendova, Izvještaj o razvoju treba da posluži vladama u Federaciji Bosne i Hercegovine kao putokaz u reformskim procesima u narednom periodu. Izvještaj se zasniva na relevantnim statističkim podacima publikovanim od strane nadležnih federalnih institucija, državnih ili međunarodnih institucija, kao i na različitim publikacijama, istraživanjima i analizama.

---

¹ Dana 07.05.2017. godine na snagu je stupio Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH. Ovaj Zakon treba da uspostavi horizontalnu i vertikalnu koordinaciju kada je u pitanju planiranje razvoja u Federaciji i predviđa uspostavljanje određenih tijela, koja će se baviti razvojem na nivou Federacije BiH, kantona i jedinica lokalne samouprave.

1.1. Sažetak

Strateški ciljevi razvoja Federacije BiH, usmjereni su ka povećanju zaposlenosti, jačanju konkurentske pozicije privrede, te većoj produktivnosti rada i nižim troškovima poslovanja. Programom rada Vlade FBiH za mandatni period definirani su sljedeći strateški ciljevi:

1. Makroekonomski stabilnost
2. Konkurentnost
3. Zapošljavanje
4. Održivi razvoj
5. Euro integracije
6. Socijalna uključenost

U okviru svakog strateškog cilja utvrđeni su podciljevi i mjere za implementaciju. U izvještajnoj godini, Vlada FBiH je intenzivno radila na realizaciji mjera zacrtanih u Programu ekonomskih reformi 2020. - 2022. i Reformskoj agendi.

U 2020. godini, zabilježen je pad BDP-a u FBiH. Ostvareni nominalni BDP na nivou FBiH u izvještajnoj godini iznosi 22.255 mil. KM i nominalno je manji za 4,0% u odnosu na 2019. godinu, dok realni pad iznosi 3,6%. Struktura učešća djelatnosti, po standardnoj klasifikaciji (KD BiH 2010), u BDP-u FBiH u 2020. godini slična je kao i prethodne godine. Najznačajnije učešće imaju sektor trgovine (14,9%) i prerađivačke industrije (14,1%). Javna uprava i odbrana i dalje zauzima značajan udio BDP-a, dok najmanje učešće ima sektor snabdijevanja vodom i upravljanja otpadom (1,1%).

Obim industrijske proizvodnje bilježi pad u 2020. godini za 5,8%. Detaljnija analiza industrijske proizvodnje pokazuje da je proizvodnja u prerađivačkoj industriji, koja po strukturi ima najveći udio u ukupnoj industriji, bila niža za 6,4% u odnosu na prethodnu godinu. Zabilježen je pad proizvodnje u vađenju ruda i kamena za 1,5%, i pad u proizvodnji i snabdijevanju električnom energijom i plinom za 5,7%.

Ukupni javni prihodi i primici (konsolidovani podaci budžeta svih nivoa vlasti u FBiH) u 2020. godini iznose 8.572 mil. KM i u odnosu na prethodnu godinu niži su za 521 mil. KM, dok ukupni javni rashodi i izdaci iznose 8.833 mil. KM i viši su za 480 mil. KM u odnosu na prethodnu godinu. Ostvaren je višak rashoda i izdataka nad prihodima i primicima u iznosu od 261 mil. KM, što predstavlja deficit prije obuhvatanja primljenih kredita i zajmova i otplata kredita i zajmova. Ukupan negativan finansijski rezultat nakon obuhvatanja ovih stavki iznosi 127,7 mil. KM. Učešće javne potrošnje u BDP-u FBiH iznosi 39,7%, što je više za 3,7 p.p. u odnosu na prethodnu godinu.

U izvještajnoj godini izdvajanja za plate i naknade zaposlenim u javnom sektoru (konsolidovano), iznose 9,3% BDP-a, što predstavlja povećanje u odnosu na prethodnu godinu (8,6%).

Ostvareni prihodi, primici i primljeni krediti i zajmovi Budžeta Federacije BiH u 2020. godini iznose 4.737 mil. KM, što je 86% planiranih sredstava. U odnosu na 2019. godinu, ukupno ostvareni prihodi, primici i finansiranje veći su za 109%, na što je direktno uticala integracija Federalnog zavoda za PIO/MIO u budžet FBiH.

U 2020. godini u ukupnom finansiranju javne potrošnje u FBiH, prihodi od indirektnih poreza učestvuju sa 13,5% BDP-a, dok prihodi od direktnih poreza učestvuju sa 20,3% BDP-a. U prethodnoj godini prihodi od indirektnih poreza učestvovali su udjelom od 14,9% BDP-a, a prihodi od direktnih poreza sa 19,8% BDP-a.

Porezna uprava Federacije BiH je u 2020. godini naplatila 5.143 mil. KM javnih prihoda, što je za 3,3% odnosno za 158 mil. KM niže u odnosu na 2019. godinu. Najveći udio u ukupnim prihodima čine prihodi od doprinosa za penziono osiguranje (2.023 mil. KM) i zdravstveno osiguranje (1.450 mil. KM).

Konsolidovani dug u Federaciji BiH sa stanjem na dan 31.12.2020. godine (ukupan dug svih nivoa vlasti u FBiH, te javnih preduzeća i ostalih korisnika) iznosi 6.169 mil. KM, od čega se 81% odnosi na vanjski i 19% na unutrašnji dug. Zabilježen je rast ukupnog duga za 573,1 mil. KM ili 10%. Vanjski dug je povećan za 387 mil. KM, a unutrašnji za 186 mil. KM.

Bankarski sektor u FBiH je u 2020. godini ostvario pozitivan finansijski rezultat, koji je za 36,4% manji u odnosu na prethodnu godinu.

Bilansna suma bankarskog sektora sa 31.12.2020. godine iznosi 24,4 mlrd. KM i za 0,2 mlrd. KM ili 1% je veća nego na kraju prethodne godine. Rast bilansne sume je rezultat rasta depozita za 246,6 mil. KM.

Krediti su u 2020. godini zabilježili rast za 33,9 mil. KM ili 0,2% i na kraju godine iznose 15,3 mlrd. KM. Krediti odobreni pravnim licima, s učešćem u ukupnim kreditima od 52,3%, ostvarili su rast od 2% i iznose 8 mlrd. KM. Krediti dati stanovništvu, s učešćem u ukupnim kreditima od 47,7%, bilježe pad od 1,6% i iznose 7,3 mlrd. KM.

Obim robne razmjene Federacije BiH s inostranstvom u 2020. godini se smanjio i na uvoznoj i na izvoznoj strani. Ostvareni izvoz u 2020. godini iznosi 6.871 mil. KM i niži je za 9,8%, dok ostvareni uvoz iznosi 11.681 mil. KM i niži je za 15,7% u odnosu na prethodnu godinu.

Trgovinski deficit Federacije BiH u 2020. godini iznosi 4.809 mil. KM, što je za 1.422 mil. KM manje u odnosu na prethodnu godinu.

U 2020. godini zabilježen je pad prosječnih potrošačkih cijena po stopi od 0,9% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći prosječni pad cijena zabilježen je u odjelicima Odjeća i obuća (10,8%) i Prijevoz (8,1%), a najveći prosječni rast cijena zabilježen je u odjeljku Alkoholna pića i duhan (4,4%) te Restorani i hoteli (3,6%).

U 2020. godini zabilježen je rast prosječne neto plate u FBiH u odnosu na prethodnu godinu. Prosječna neto plata po zaposlenom radniku u FBiH iznosila je 956 KM, što je nominalno više za 3,0% u odnosu na prethodnu godinu. Realni rast plata u FBiH iznosio je 4,1%.

Prosječan broj zaposlenih u FBiH u 2020. godini iznosi 520.162, što je u odnosu na 2019. godinu manje za 11.321 uposlenih ili 2,1%. Prema metodologiji Ankete o radnoj snazi (15 do 64 godine), FBiH ima najmanju stopu zaposlenosti u okruženju. Prema ovoj metodologiji, stopa zaposlenosti u FBiH iznosi 45,4% i značajno je niža od evropskog prosjeka (67,6%).

Broj nezaposlenih u FBiH u 2020. godini iznosi 323.244 lica, što je za 15.380 lica ili 5% više u odnosu na 2019. godinu. Stopa nezaposlenosti (registrovana nezaposlenost - mjerena brojem nezaposlenih u odnosu na ukupnu radnu snagu) u 2020. godini iznosi 38,2%, a u 2019. godini 37,1%. Jedan od bitnih uzroka visoke nezaposlenosti je neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta rada.

Stopa anketne nezaposlenosti u FBiH u 2020. godini iznosi 17,5% i za 0,9 p.p. je manja u odnosu na 2019. godinu, a u odnosu na prosjek EU 27 (7,1%) 2,5 puta je viša.

Broj prometnih nesreća u FBiH je u 2020. godini iznosio 20.378, što je za 15,4% manje u odnosu na prethodnu godinu. Smrtno je stradalo 138 osoba, dok je 5.641 osoba teže ili lakše povrijeđeno. U posljednje 4 godine posmatranog perioda (2013. - 2019. godina) evidentan je pozitivan trend smanjenja broja saobraćajnih nesreća, kao i broja poginulih osoba.

U FBiH, ukupan broj učenika osnovnog obrazovanja u 2020/21 iznosi 174.938, što je za 31.688 ili 15,34% manje u odnosu na 2011/12 godinu, a za 4.112 ili 2,3% manje u odnosu na prethodnu godinu. Broj upisanih učenika u osnovnom obrazovanju bilježi opadajući trend duži niz godina.

U FBiH u 2020. godini, u javnom sektoru zdravstvene zaštite je bilo ukupno 27.636 zaposlenih ili 1.265 ukupno zaposlenih na 100.000 stanovnika, što je za 3% više u odnosu na prethodnu godinu. Evidentirano je 1155 stanovnika po jednom doktoru medicine u PZZ. Najveći broj stanovnika po jednom doktoru je u Unsko-sanskom kantonu (2082 stanovnika) i Srednjobosanskom (1730), a najmanji u Bosansko-podrinjskom (518 stanovnika).

Ukupna ostvarena sredstva u zdravstvu FBiH u 2020. godini iznose 2.273.739.622 KM, od toga ostvareni redovni prihodi iznose 2.236.790.156 KM, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 36.949.466 KM. Ukupna sredstva su povećana za 2,4% u odnosu na prethodnu godinu. U ukupno ostvarenim prihodima, prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH iznose 1.565.596.166 KM i smanjeni su za 1,3%. Najveći dio ostvarenog ukupnog prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja su prihodi od doprinosa u procentu od 92,1%.

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u 2020. godini, iskazan je zbirni (konsolidovani) dobitak u iznosu od 51.757.212 KM. Gubitak u federalnom i kantonalnim zavodima za zdravstveno osiguranje iznosi 21.241.005 KM, a zdravstvene ustanove u javnom sektoru iskazale su konsolidovani dobitak u ukupnom iznosu od 15.195.064 KM, što ukupno čini gubitak javnog sektora zdravstva u iznosu od 6.045.941 KM. U privatnom sektoru iskazan je pozitivan financijski rezultat sa ostvarenom dobiti u ukupnom iznosu od 57.803.153 KM.

Broj penzionera u FBiH konstantno raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2020. godine blago je porastao u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 428.117. U periodu 2013. – 2020. godina, broj penzionera rastao je po prosječnoj stopi od 1,4%. U izvještajnoj godini starija populacija (65+) čini oko 16,3% ukupnog stanovništva FBiH, dok penzioneri čine 19,6% ukupne populacije u FBiH.

U decembru 2020. godine prosječna penzija iznosila je 427,92 KM i u odnosu na decembar prethodne godine veća je za 2,8%. Minimalnu penziju u iznosu od 382,18 KM primilo je

253.159² korisnika ili 59,1% od ukupnog broja penzionera, a penzije u rasponu od minimalne do zajamčene penzije koja je u decembru 2020. godine iznosila 478,91 KM, primilo je 50.955 penzionera. Ove dvije kategorije penzionera učestvuju sa 71% u ukupnom broju penzionera.

---

² Odnose se na korisnike penzija koji primaju penziju prema Zakonu o PIO, Zakonu o PIO vojnih osig. (SFRJ), Preuzeti korisnici bivše JNA, demobilisani borci s ispunjenim uslovom za starosnu penziju, Pripadnici vojske FBIH po zakonu o PIO.

1.2. Pregled preporuka

Tabela 1. Pregled preporuka

CILJ	PREPORUKE	
MAKROEKONOMSKA STABILNOST	<p>U dugoročnom periodu javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a.</p> <p>U dugoročnom periodu plate u javnom sektoru FBiH, dovesti na nivo 8% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,1 pp BDP-a.</p>	Dosljedno raditi na preraspodjeli javnih rashoda smanjenjem tekuće potrošnje i povećanjem javnih investicija.
KONKURENTNOST	<p>Rasteretiti privredu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana (neutralan princip).</p> <p>Uspostaviti novi sistem vrednovanja kvaliteta ishoda obrazovanja i nastavno-naučnog kadra, koji će stimulisati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate.</p> <p>Osnivati naučno-tehnološke parkove, specijalizirani za istraživanja, obrazovanje i stručnu obuku radne snage.</p>	<p>Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijeklom iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu.</p> <p>Povećati uključenost BiH u velike EU pilot projekte finansirane iz programa za konkurenčnost i inovacije.</p> <p>Povećati budžetsku podršku istraživačko razvojnim institucijama.</p>
ZAPOŠLJAVANJE	<p>Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih s evropskim akreditiranim centrima.</p> <p>Uskladiti radno zakonodavstvo s EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika.</p> <p>Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednjom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca.</p>	<p>Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi.</p> <p>Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona.</p> <p>Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa).</p>
ODRŽIVI RAZVOJ	<p>Izvršiti kvalitetan popis poljoprivrede, završiti proces definiranja statističkih regija prema NUTS klasifikaciji Evropske Unije, te ubrzati uspostavu i primjenu suvremenih i tehnološki naprednih registara (FADN, LPIS, zemljische knjige i dr.).</p> <p>Kroz sistem poticaja podržavati individualne poljoprivrednike u uspostavljanju održivih sistema za navodnjavanje i odvodnju vode, te sistema zaštite od ekstremno niskih temperatura i mraza baziranih na obnovljivim izvorima energije.</p> <p>Obezbijediti bolji pristup kreditnim sredstvima za poljoprivredne proizvođače.</p> <p>Unaprijediti sistem poticaja poljoprivredi u cilju efikasnije i pravednije raspodjele</p>	Donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona.
Ubrzati, omasoviti i pojeftiniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima.		
Hitno usvojiti Strategiju pružanja savjetodavnih usluga u poljoprivredi.		
Opreniti i osposobiti laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, koje bi izdavale certifikate priznate i van granica Bosne i Hercegovine.		

		poticaja i prilagođavanja zahtjevima za očuvanje okoliša.	bi se podržao razvoj konkurentnosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda.
		Zaštititi zemljišta primjenom odgovarajućih agropedoloških mjera u cilju povećanja konkurenčnosti plasmana proizvoda na tržištu EU i postizanja što većeg broja proizvoda s oznakom "bio" i "organic".	
	OKOLIŠ I ENERGIJA	Uspostavljanje federalne mreže za automatski monitoring kvaliteta zraka, izrada katastra zagađivača zraka, te uvođenje ovlaštenih nezavisnih laboratorija ili formiranje referentne laboratorije za emisije u zrak za FBiH.	Kroz proces približavanja EU usavršavati okolinsko zakonodavstvo na principima održivog razvoja FBiH uz pomoć odgovarajućih institucija EU.
		Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete i zaštite okoliša.	
	TRANSPORT I KOMUNIKACIJE	Ubrzati izgradnju prioritetnih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH.	Intenzivirati aktivnosti na realizaciji projekta izgradnje pruge Vareš – Banovići.
		Ubrzati razvoj intermodalnog transporta uz primjenu novih tehničko-tehnoloških rješenja, IKT-a i korištenje „koridorskog“ pristupa za uvođenje drugih magistralnih infrastrukturnih komponenti i donijeti pravni okvir za provedbu intelligentnog transportnog sistema na osnovnim mrežama u BiH.	Raditi na modernizaciji željezničke infrastrukture u skladu sa međunarodnim standardima, te omogućiti razvoj međunarodnog putničkog željezničkog transporta.
			Intenzivirati izgradnju širokopojasne telekomunikacione pristupne infrastrukture.
SOCIJALNA UKLJUČENOST	SOC.POL. U FUNKCIJI ZAPOŠLJAVANJA	Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulisati mogućnosti zapošljavanja teže zapošljivih grupa (žene, mladi, osobe sa invaliditetom, dugoročno nezaposleni i sl.), posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo.	Reformisati sisteme socijalne zaštite uključujući i poboljšano ciljanje socijalne zaštite koja se ne finansira iz doprinosa.
	POLOŽAJ PORODICA SA DJECOM	Usvojiti Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH.	
	OBRAZOVANJE	Potrebna su veća izdvajanja za obrazovanje i nabavke potrebne opreme, kako bi sva djeca imala pristup kvalitetnom obrazovanju, uključujući i online nastavu.	Osigurati i olakšati pravo upisa u osnovne škole djeci koja nisu evidentirana u matične knjige rođenih, djeci romske nacionalnosti, stranih državljana i drugoj djeci koja mogu imati birokratske prepreke prilikom upisa.
		Potrebno je svoj djeci predškolskog uzrasta osigurati mogućnosti pohađanja programa predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u osnovnu školu.	Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika te ranog napuštanja školovanja (naročito djeca iz marginaliziranih grupa).
		Postepeno uvoditi obavezni nivo srednjoškolskog obrazovanja.	Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe.

		<p>Uuskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednjom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca.</p> <p>Razvijati i podržati programe obrazovanja odraslih i osigurati određena sredstva za ovu namjenu iz federalnog, kantonalnih i općinskih budžeta.</p>	<p>Uuskladiti zakone o visokom obrazovanju na svim nivoima vlasti, sa ciljem približavanja međunarodnim standardima i normama</p> <p>Uvođenje koncepta cijeloživotnog učenja o zdravlju, zdravom životnom stilu i zdravim izborima.</p>
ZDRAVSTVO		Unaprijediti preventivnu zdravstvenu zaštitu.	U kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova.
		Unaprijediti efikasnost i kvalitet zdravstvenih usluga.	Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou.
		Obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih.	Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima.
		Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu naplate doprinosa i dosljedno vršiti prinudnu naplatu za obveznike koji ne izmiruju redovno obaveze, te kontrolu rada „na crno“, od strane nadležnih inspekcijskih službi.	Izvršiti izmjene i dopune Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava na način da se izmjeni struktura prava za osigurana i neosigurana lica, izvrši kvantifikacija obima prava, te da se donesu svi potrebni akti neophodni za potpunu provedbu osnovnog paketa na području cijele Federacije BiH, odnosno implementirati sistem univerzalne zdravstvene pokrivenosti i njege.
		Razmotriti financiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama.	
PENZIONA POLITIKA		Uspostaviti cijelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU, kao i stanja i brige za stare osobe.	
POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM		Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti invalidnosti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i evidencija u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržište rada u FBiH i kantonima.	

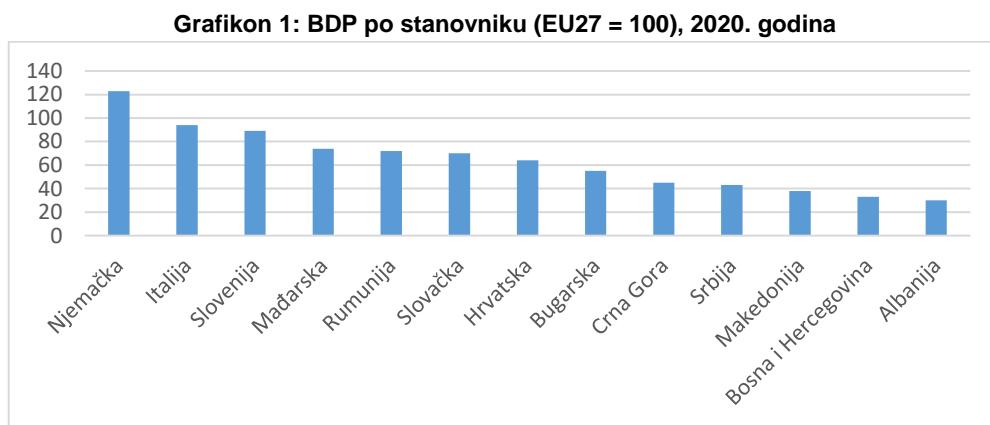
2. MAKROSTABILNOST

Visok nivo nezaposlenosti, javne potrošnje i javnog duga, predstavljaju osnovne izazove u prevazilaženju makroekonomske nestabilnosti koja je primarni problem Bosne i Hercegovine i Federacije BiH.

2.1. Bruto domaći proizvod

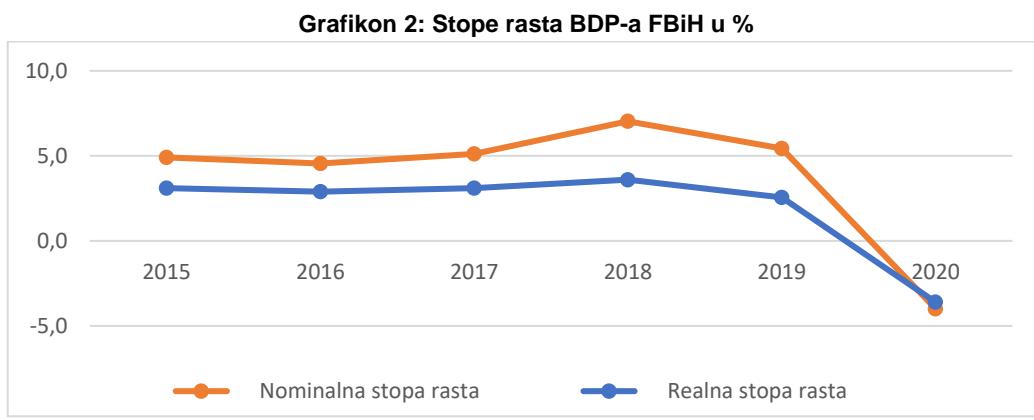
Prema pokazateljima Agencije za statistiku BiH, procijenjeni BDP na nivou BiH proizvodnim pristupom za 2020. godinu nominalno iznosi 34.240 mil. KM i u odnosu na 2019. godinu niži je za 2,9%, dok realni pad iznosi 3,1%.

Zajedno sa Albanijom, Bosna i Hercegovina ima najniži BDP po stanovniku u poređenju sa zemljama okruženja i zemljama EU 27.

Izvor: (Eurostat, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U FBiH, u 2020. godini, zabilježen je pad bruto domaćeg proizvoda. Ostvareni nominalni bruto domaći proizvod iznosi 22.255.014 hilj. KM³ i nominalno je manji za 4,0% u odnosu na 2019. godinu, dok realni pad iznosi 3,6%. U periodu 2015. - 2020. godine ostvaren je prosječan godišnji rast BDP-a u procentu od 3,6%.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

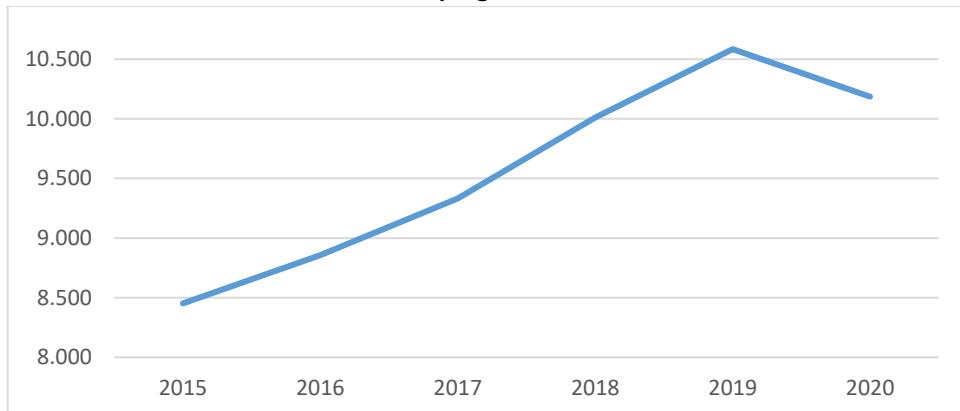
U periodu od 2015. do 2019. godine, BDP po glavi stanovnika u FBiH je u stalnom rastu. U 2020. godini zabilježen je pad. BDP po glavi stanovnika je u izvještajnoj godini iznosio

³ FZS, Saopštenje 10.1.2.

10.187 KM.⁴ Prosječna godišnja stopa rasta BDP-a po glavi stanovnika u periodu 2015. - 2020. iznosi 3,8%.

Poređenje BDP-a po glavi stanovnika u entitetima ukazuje na viši nivo u FBiH u odnosu na RS (9.797 KM⁵).

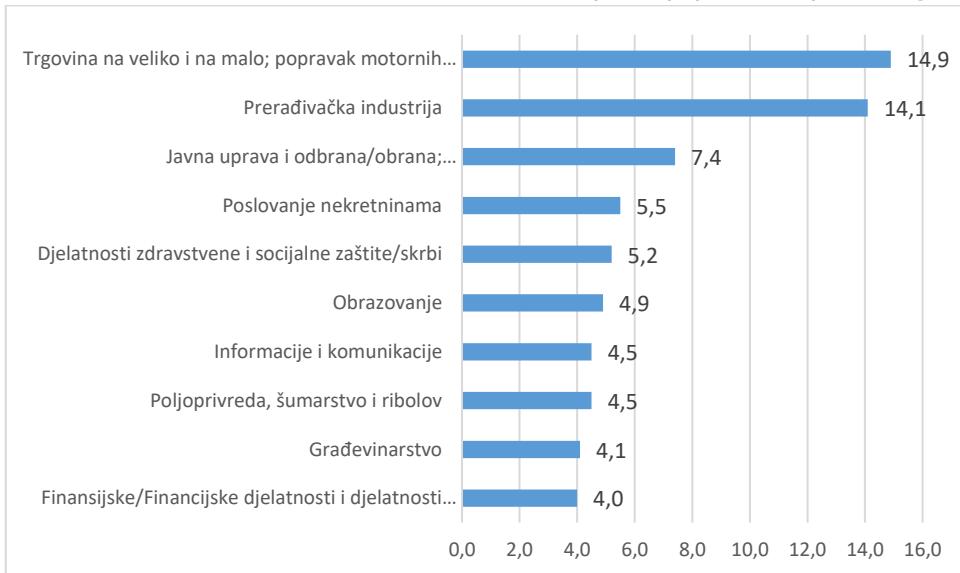
Grafikon 3: BDP po glavi stanovnika, FBiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Struktura učešća djelatnosti, posmatrano po područjima Klasifikacije djelatnosti BiH 2010., u BDP-u FBiH u 2020. godini slična je kao i prethodne godine. Najznačajnije učešće imaju sektor trgovine i prerađivačka industrija u procentu od 14,9%, odnosno 14,1%. Javna uprava i odbrana i dalje zauzima značajan udio BDP-a. Najmanje učešće ima sektor snabdijevanja vodom i upravljanja otpadom u procentu od 1,1%.

Grafikon 4: Struktura u % u odnosu na BDP, deset najznačajnijih područja, 2020. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

⁴ FZS, Saopštenje 10.1.2.

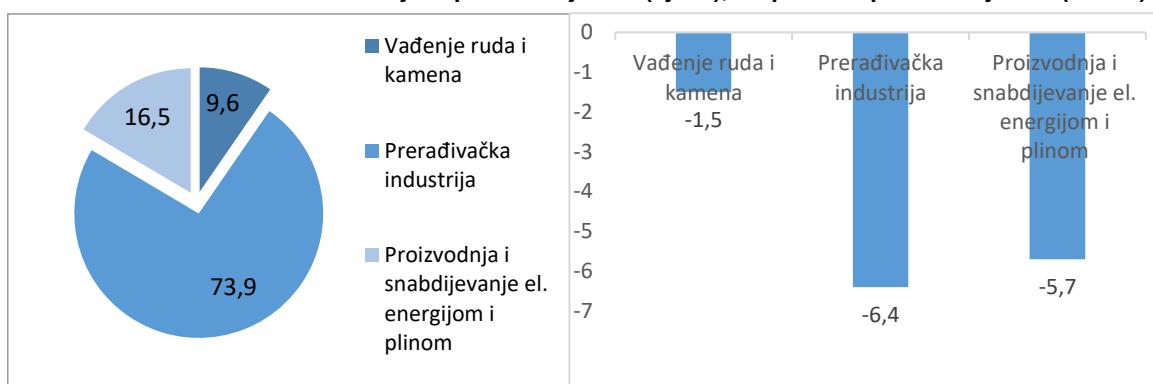
⁵ RZS, Godišnje saopštenje 353/21.

2.2. Industrija

Obim industrijske proizvodnje bilježi pad u 2020. godini za 5,8%. Detaljnija analiza industrijske proizvodnje pokazuje da je u području Prerađivačka industrija, koja po strukturi ima najveći udio u ukupnoj industriji, bila niža za 6,4%. Zabilježen je pad proizvodnje u području Vađenje ruda i kamena za 1,5%, i pad u području Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom i plinom za 5,7%.

Struktura industrijske proizvodnje u 2020. godini nije se značajnije promjenila pa i dalje najveće učešće ima područje Prerađivačka industrija (73,9%), zatim područje Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom i plinom (16,5%), te područje Vađenje ruda i kamena (9,6%).

Grafikon 5: Struktura industrijske proizvodnje u % (lijevo), stope rasta proizvodnje u % (desno)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Najveći rast industrijske proizvodnje unutar Federacije BiH u 2020. godini zabilježen je u Zapadnohercegovačkom kantonu za 1,5%, dok je najveći pad industrijske proizvodnje zabilježen u Hercegovačko-neretvanskom kantonu za 26,1%.

Tabela 2. Industrijska proizvodnja po kantonima

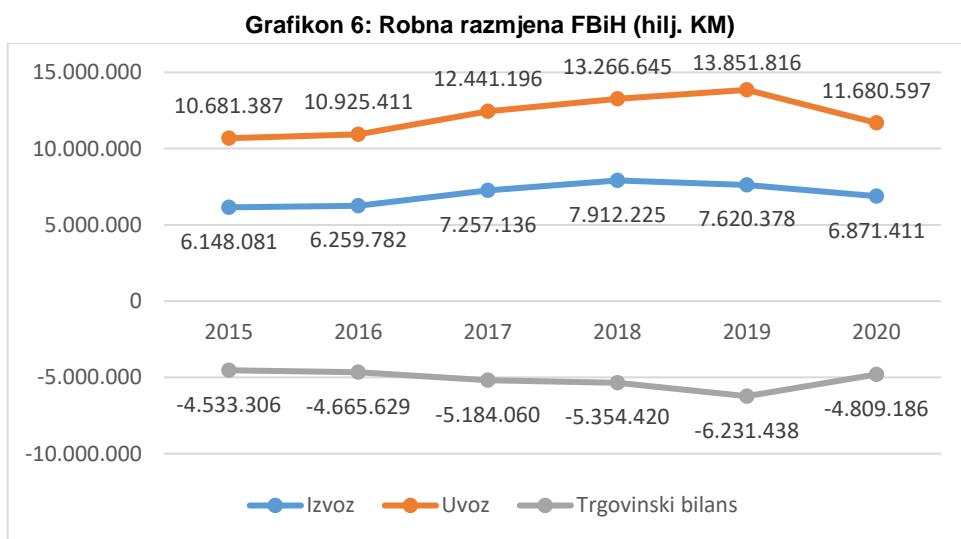
Kanton	Indeks	
	2019/2018	2020/2019
Unsko-sanski	103,8	94,0
Posavski	95,3	95,3
Tuzlanski	97,9	97,4
Zeničko-dobojski	93,6	101,2
Bosansko-podrinjski	72,7	98,7
Srednjobosanski	101,1	87,9
Hercegovačko-neretvanski	97,5	73,9
Zapadnohercegovački	111,6	101,5
Kanton Sarajevo	103,7	86,9
Kanton 10	96,2	98,0
Federacija BiH	97,3	94,2

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

2.3. Vanjska trgovina

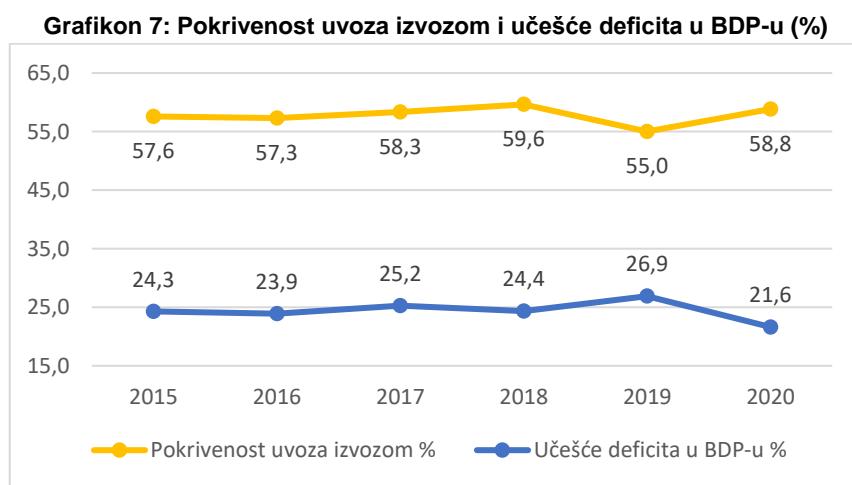
Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2020. godini se smanjio na uvoznoj i na izvoznoj strani. Ostvareni izvoz u 2020. godini iznosi 6.871 mil. KM i niži je za 9,8%, dok ostvareni uvoz iznosi 11.681 mil. KM i niži je za 15,7% u odnosu na prethodnu godinu. Prosječna godišnja stopa rasta izvoza u periodu 2015. - 2020. godine iznosila je 2,2%, a uvoza 1,8%.

Procenat pokrivenosti uvoza izvozom u 2020. godini iznosi 58,8% i viši je u odnosu na 2019. godinu kada je pokrivenost iznosila 55,0%. Učešće Federacije BiH u ukupnom izvozu BiH za 2020. godinu iznosi 65,3%, što je niže za 1,0 pp. u odnosu na učešće FBiH u prethodnoj godini. Učešće Federacije BiH u ukupnom uvozu BiH iznosi 69,2%, što je niže za 1,8 pp. u odnosu na 2019. godinu.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Trgovinski deficit Federacije BiH u 2020. godini ostvaren je u iznosu od 4.809 mil. KM, što je za 1.422 mil. KM manje u odnosu na prethodnu godinu. Učešće trgovinskog deficitu u BDP-u FBiH u 2020. godini iznosi 21,6%, što je niže za 5,3 pp u odnosu na prethodnu godinu. Najnepovoljnije učešće trgovinskog deficitu u BDP-u bilo je 2008. godine kada je ovaj procenat iznosio 42,9%.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Vanjskotrgovinska razmjena po kantonima u 2020. godini pokazuje da je uvoz najviši u Kantonu Sarajevo, Tuzlanskom i Zeničko-dobojskom kantonu. Najviši izvoz je također ostvaren u ista tri kantona. U odnosu na prethodnu godinu, izvoz je najviše opao u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, dok je uvoz najviše opao u Kantonu Sarajevo.

Bosansko-podrinjski kanton i Kanton 10 su jedini kantoni koji su ostvarili vanjskotrgovinski suficit (pokrivenost uvoza izvozom je 180,3% i 117,1%). Najveći doprinos u izvozu u Bosansko-podrinjskom kantonu čine industrijski proizvodi, a u Kantonu 10 mašine/strojevi i transportni uređaji.

Tabela 3. Robna razmjena po kantonima, 2020. godina

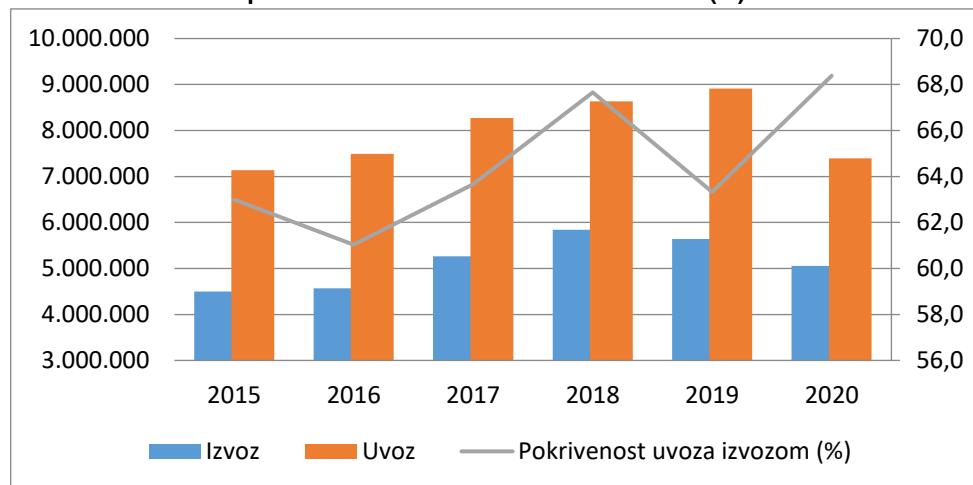
Kanton	Vrijednost u hilj. KM		Indeks 2020/2019		Pokrivenost uvoza izvozom u %	Trgovinski bilans (deficit) u hilj. KM
	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz		
Unsko - sanski	367.141	386.918	95,2	92,2	94,9	- 19.777
Posavski	102.475	207.387	87,8	84,6	49,4	- 104.912
Tuzlanski	1.671.315	1.871.497	93,3	87,3	89,3	- 200.182
Zeničko-dobojski	1.379.718	1.422.912	89,9	81,8	97,0	- 43.194
Bosansko-podrinjski	161.434	89.544	91,5	108,1	180,3	71.890
Srednjobosanski	671.209	895.348	92,1	85,8	75,0	- 224.042
Hercegovačko - heretvanski	480.967	1.048.283	66,7	72,5	45,9	- 567.316
Zapadnohercegovački	621.010	1.530.421	99,1	91,8	40,6	- 909.498
Kanton Sarajevo	1.308.691	4.069.273	91,7	83,4	32,2	- 2.760.607
Kanton 10	99.768	85.193	95,1	88,9	117,1	14.575
Neraposređeno po kan.	7.708	73.830	126,0	80,6	10,4	-66.122
FBiH	6.871.436	11.681.204	90,2	84,4	58,8	-4.809.768

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Najveći trgovinski partneri FBiH su zemlje EU27 i zemlje CEFTA-e.

Učešće robne razmjene sa zemljama EU27 u ukupnoj robnoj razmjeni u 2020. godini je gotovo na istom nivou kao i prethodne godine. Učešće izvoza u EU27 u ukupnom izvozu FBiH iznosi 73,6%, a učešće uvoza 63,3% ukupnog uvoza FBiH.

Grafikon 8: Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa zemljama EU27 (hilj. KM), pokrivenost uvoza izvozom desna skala (%)

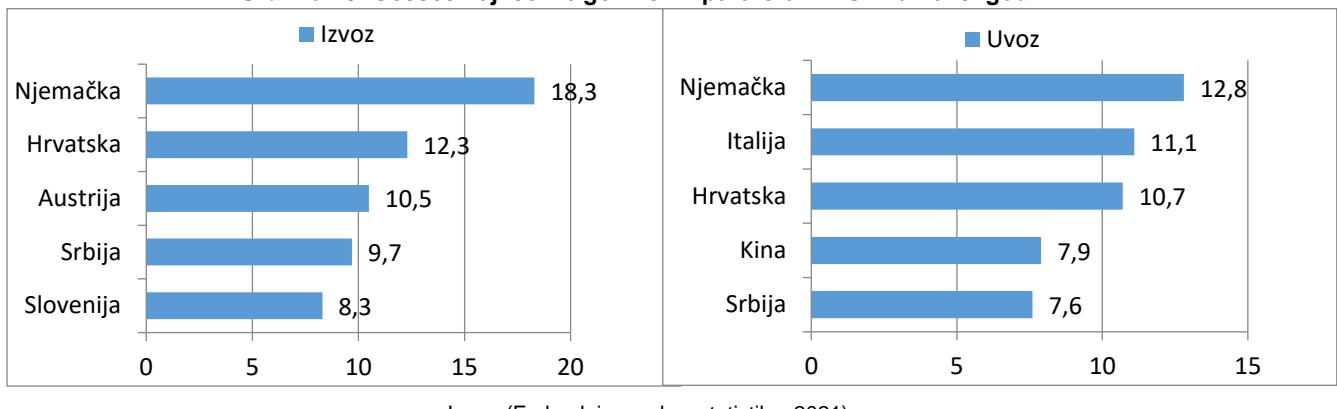
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje EU27 iznosi 68,4%, što predstavlja rast u odnosu na 2019. godinu, kada je pokrivenost iznosila 63,3%.

Prosječna godišnja stopa rasta izvoza u zemlje EU27 u periodu 2015. - 2020. godine iznosila je 2,4%, a uvoza 0,7%.

Najveći trgovinski partneri iz EU27 u 2020. godini su bile Njemačka (18,3% ukupnog izvoza i 12,8% ukupnog uvoza), Hrvatska (12,3% ukupnog izvoza), Austrija (10,5% ukupnog izvoza) te Italija (11,1% ukupnog uvoza).

Grafikon 9: Učešće najvećih trgovinskih partnera iz EU27 u 2020. godini

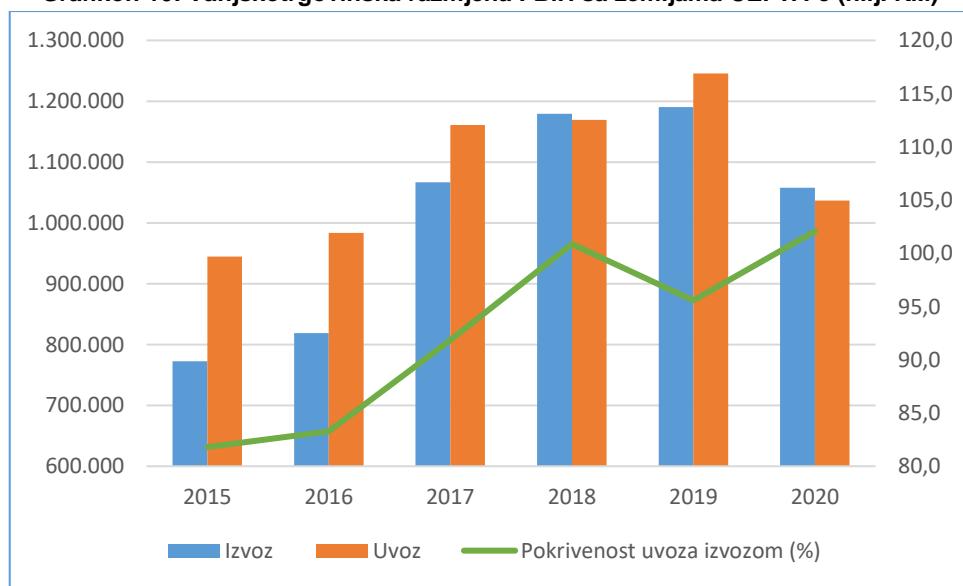

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Obim robne razmjene Federacije BiH sa zemljama CEFTA-e u 2020. godini se povećao na izvoznoj i uvoznoj strani u odnosu na prethodnu godinu.

Učešće izvoza u zemlje CEFTA-e u ukupnom izvozu FBiH u 2020. godini je manje u odnosu na prethodne godine (15,4%), kao i učešće uvoza koje je opalo sa 9,0% na 8,9% ukupnog uvoza FBiH.

Grafikon 10: Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa zemljama CEFTA-e (hilj. KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje CEFTA iznosi 102,1%. Pokrivenost uvoza izvozom u 2019. godini iznosila je 95,6%.

Najveći trgovinski partner iz CEFTA-e u 2020. godini bila je Srbija (9,7% ukupnog izvoza FBiH i 7,6% ukupnog uvoza FBiH). Nakon drastičnog pada u 2019. godini, nivo izvoza u Kosovo se vraća nivou iz 2018. godine.

Prosječna godišnja stopa rasta izvoza u zemlje CEFTA-e u periodu 2015. - 2020. godine iznosila je 6,5%, a uvoza 1,8%.

2.4. Javne finansije – FBiH konsolidovano

Fiskalna pozicija zemlje utiče na stopu privrednog rasta. Visok fiskalni deficit i rastući javni i vanjski dug dovode do povećanja rizika zemlje i pogoršavanja njenog kreditnog rejtinga. Posljedice su više kamatne stope na zaduživanje države, što smanjuje investicije, a time i privredni rast. Veći rizik zemlje, zbog potencijalne makroekonomске nestabilnosti, također odbija strane direktnе investicije i smanjuje domaće.

Prema posljednjim procjenama, agencija Standard & Poor's je procijenila kreditni rejting BiH sa B, što zajedno sa Crnom Gorom predstavlja najslabiji rejting od svih zemalja regije.

Tabela 4. Kreditni rejting pojedinih zemalja iz šireg okruženja

Standard & Poor's	
Slovenija	AA-
Mađarska	BBB
Bugarska	BBB
Hrvatska	BBB-
Srbija	BB+
Albanija	B+
Crna Gora	B
BiH	B

Izvor: (Standard & Poor's, 2021)

U cilju sticanja veće kredibilnosti FBiH mora da vodi konzervativnu makroekonomsku politiku (smanjenje budžetskih deficitova) da bi stekla povjerenje stranih, a i domaćih investitora, te obezbijedila umjerene kamatne stope i stimulans privrednom rastu.

Analiza javnih prihoda i rashoda u FBiH (zbirni podaci za FBiH, kantone, općine i fondove) u periodu 2015. – 2019. godine pokazuje da su ukupni prihodi prelazili ostvarene ukupne rashode, odnosno zabilježen je suficit ukupnog rezultata. U 2020. godini prekinut je trend suficita. Ostvaren je višak rashoda i izdataka⁶ nad prihodima i primicima⁷ u iznosu od 261 mil. KM, što predstavlja rezultat prije obuhvatanja novog zaduživanja i otplata javnog duga.

Ukupni javni prihodi i primici u 2020. godini iznosili su 8.572 mil. KM i u odnosu na prethodnu godinu niži su za 521 mil. KM, dok su ukupni javni rashodi i izdaci iznosili 8.833 mil. KM i viši su za 480 mil. KM u odnosu na prethodnu godinu. Pad ukupnih javnih prihoda je posljedica pada prihoda od poreza (pad od 502 mil. KM), naročito od indirektnih poreza.

⁶ Rashodi za plate i naknade, doprinose, materijal i sitni inventar, tekuće i kapitalne transfere, kamate, izdatke za nabavku stalnih sredstava.

⁷ Prihodi od poreza, neporezni prihodi, primljeni transferi, primici od prodaje stalnih sredstava, primici od finansijske imovine.

Primljeni krediti i zajmovi u izvještajnoj godini iznosili su 890 mil. KM. Oplate kredita i zajmova su iznosile 756 mil. KM. Stoga, neto finansiranje je bilo negativno i iznosilo je 134 mil. KM.

U 2020. godini ostvaren je negativan ukupan finansijski rezultat u iznosu od 127,7 mil. KM, dok je prethodne godine ostvaren pozitivan ukupan finansijski rezultat u iznosu od 298,2 mil. KM.

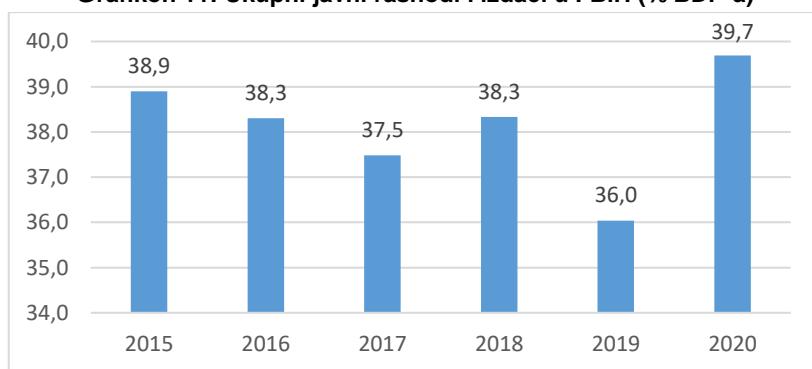
Tabela 5. Izvršenje Budžeta FBiH (konsolidovano) mil. KM

		2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
I	Prihodi i primici	7.534	8.021	8.785	9.220	9.093	8.572
II	Rashodi i izdaci	7.268	7.484	7.699	8.343	8.353	8.833
III (I-II)	Razlika prihoda i rashoda	266	537	1.085	877	740	-261
IV	Oplate kredita i zajmova	899	1.061	1.192	981	745	756
V	Primljeni krediti i zajmovi	751	673	417	362	303	890
VI (V-IV)	Neto finansiranje	-148	-388	-775	-619	-442	-134
VII (III+VI)	Ukupan rezultat	118	149	310	258	298	-127

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2021)

Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u u 2020. godini iznosi 39,7%, što je više za 3,7 p.p. u odnosu na prethodnu godinu.

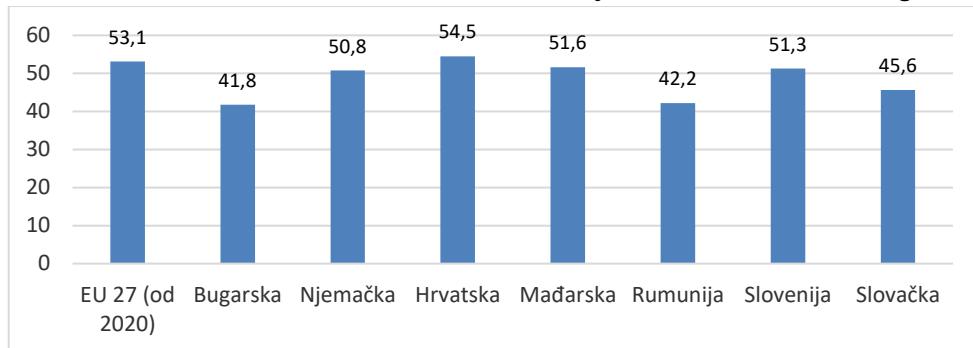
Grafikon 11: Ukupni javni rashodi i izdaci u FBiH (% BDP-a)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2021);
Obrada Federalni zavod za programiranje razvoja⁸

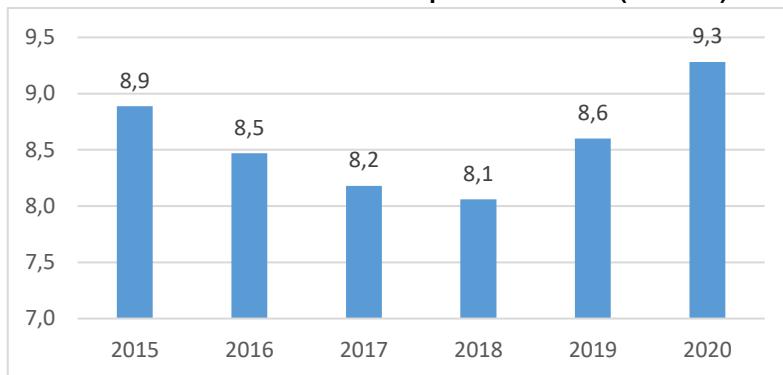
Obim javnih rashoda FBiH u 2020. godini, kao procenat BDP-a, je ispod nivoa prosjeka EU27 (53,1).

⁸ Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

Grafikon 12: Javni rashodi u EU28 i odabrane zemlje EU, kao % BDP-a, 2020. godina

Izvor: (Eurostat, 2021)

Opadajući trend izdvajanja za plate i naknade zaposlenim u javnom sektoru, kao procenat BDP-a, u 2019. godini je zaustavljen. U izveštajnoj godini izdvajanja za plate i naknade iznose 9,3% BDP-a, što predstavlja povećanje u odnosu na prethodnu godinu (8,6%).

Grafikon 13: Plate i naknade zaposlenih u FBiH (%BDP-a) Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2021); Obrada: FZZPR⁹

2.5. Izvršenje budžeta FBiH

Analiza izvršenja budžeta Vlade FBiH u 2020. godini ukazuje na ostvareni pozitivan finansijski rezultat, odnosno ukupni prihodi, primici i finansiranje viši su od ukupnih rashoda, izdataka i otplate dugova za iznos od 7 miliona KM.

Tabela 6: Ostvareni Budžet Vlade FBiH, 000 KM

		2019	2020	Indeks 2020/2019
I	Prihodi i primici	2.030.217	3.905.326	192
II	Rashodi i izdaci	1.557.352	4.071.097	261
III (I-II)	Razlika prihoda i rashoda	472.865	-165.771	
IV	Otplate kredita i zajmova	637.215	659.108	103
V	Primljeni krediti i zajmovi	234.780	831.971	354
VI (V-IV)	Neto finansiranje	-402.435	172.863	
VII (III+VI)	Ukupan rezultat	70.430	7.092	10

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2021)

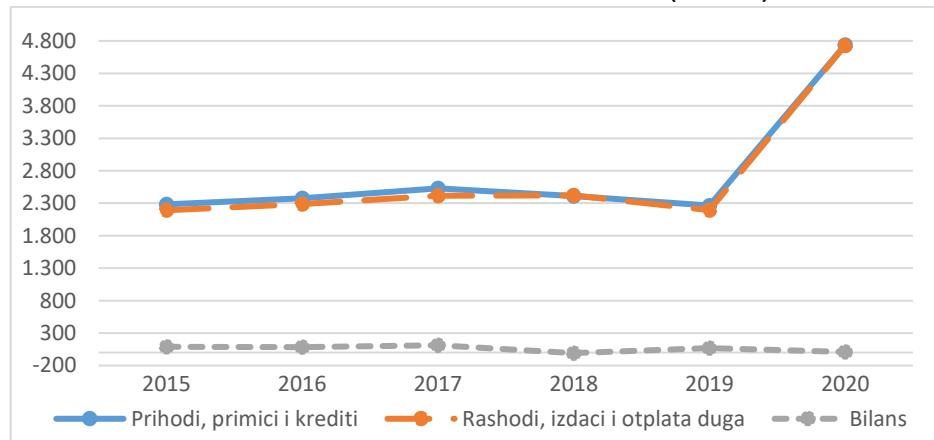
⁹ Učešće plata i naknada u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

Izmjenama i dopunama Budžeta Federacije BiH za 2020. godinu, po osnovi prihoda, primitaka i finansiranja, planirana su sredstva u iznosu od 5.509 mil. KM. U odnosu na prethodnu godinu ovaj iznos je udvostručen, prije svega zbog integracije Federalnog zavoda za PIO/MIO, kao i zbog trostruko većeg planiranog zaduženja u 2020. godini. Ostvareni prihodi, primici i primljeni krediti i zajmovi u 2020. godini iznosili su 4.737 mil. KM, što je 86% planiranih sredstava.

U odnosu na 2019. godinu, ukupno ostvareni prihodi, primici i finansiranje veći su za 109%, na što je direktno uticala uplata po osnovi doprinosu za PIO/MIO u 2020. godini u iznosu od 2.022,5 mil. KM, što čini 43% ukupno ostvarenih prihoda, primitaka i finansiranja.

Ukupni ostvareni prihodi i rashodi u periodu 2015. - 2019. godine bili su stabilni, bez većeg rasta ili pada.

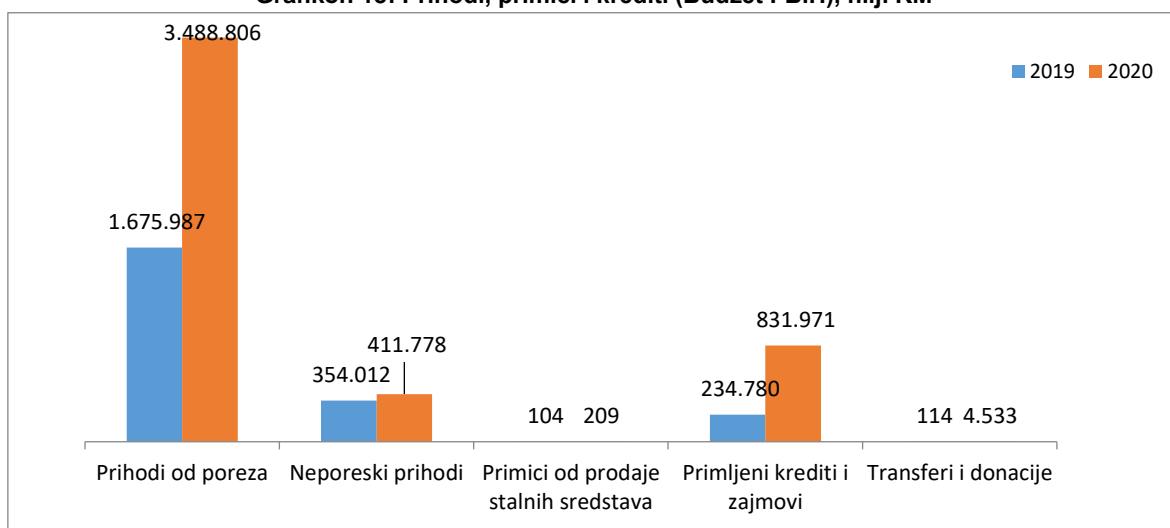
Grafikon 14: Ostvareni Budžet Vlade FBiH (mil. KM)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2021)

Prihodi od poreza¹⁰ ostvareni su u iznosu od 3.489 mil. KM, i u odnosu na 2019. godinu viši su za 108%, što je posljedica integracije Federalnog zavoda za PIO/MIO u budžet FBiH. U prihodima od poreza, značajna stavka su prihodi od indirektnih poreza koji iznose 1.385,3 mil. KM i čine 29% ukupnih prihoda od poreza. Prihodi od poreza na dobit ostvareni su u iznosu od 81 mil. KM, što je niže za 18% u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 15: Prihodi, primici i krediti (Budžet FBiH), hilj. KM

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2021)

¹⁰ Strukturu poreznih prihoda čine doprinosi za PIO/MIO, prihodi od indirektnih poreza, prihodi od poreza na dobit i ostali porezi.

Neporezni prihodi¹¹ ostvareni su u iznosu od 412 mil. KM i bilježe rast za 58 mil. KM ili 16% u odnosu na prethodnu godinu, što je rezultat računovodstvenog iskazivanja razgraničenih prihoda namjenskih podračuna otvorenih u okviru JRR-a.

Po osnovu finansiranja budžeta FBiH, primljeni zajmovi i krediti iznosili su 832 mil. KM, što je više za 597 mil. KM u odnosu na prethodnu godinu. Doznačena sredstva odnose se prvenstveno na zaduženje MMF-a (398 mil. KM), emisiju dugoročnih obveznica (220 mil. KM) te emisiju kratkoročnih obveznica (160 mil. KM).

Ukupno ostvareni rashodi, izdaci i otplate kredita i zajmova u 2020. godini iznosili su 4.730,2 mil. KM, što je 86% planiranog. U odnosu na prethodnu godinu bilježe dvostruko uvećanje Budžeta koje je nastalo integrisanjem Federalnog zavoda za PIO/MIO u Budžet FBiH.

Tekući rashodi¹² ostvareni su u iznosu od 3.940,3 mil. KM i viši su za 170% u odnosu na prethodnu godinu zbog povećanja tekućih transfera i rashoda.

Kapitalni izdaci (nabavka stalnih sredstava i kapitalni transferi) izvršeni su u iznosu od 115,1 mil. KM, što je više u odnosu na prethodnu godinu kada je ova stavka iznosila 82,6 mil. KM.

Izdaci za finansijsku imovinu izvršeni su u iznosu od 15,7 mil. KM, što je niže za 6,6 mil. KM u odnosu na 2019. godinu.

Na ime otplate duga u 2020. godini utrošena su sredstva u iznosu od 659,1 mil. KM, od čega otplata vanjskog duga iznosi 410 mil. KM, otplata unutrašnjeg duga iznosi 49,1 mil. KM i otplata domaćeg pozajmljivanja iznosi 200 mil. KM.

Grafikon 16: Rashodi i izdaci (Budžet FBiH), hilj. KM

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2021)

U sklopu tekućih rashoda u iznosu od 3.940,3 mil. KM, rashodi za plate i naknade državnih službenika iznose 238 mil. KM, što je za 25 mil. KM ili 12% više u odnosu na izvršenje u prethodnoj godini. Broj zaposlenih u federalnim organima uprave na dan 31. decembra 2020. godine bio je viši za 749 zaposlenika u odnosu na kraj 2019. godine. Na povećanje broja zaposlenih te povećanje izvršenja na pozicijama plata, naknada i doprinosa uticalo je integrisanje Federalnog zavoda za PIO/MIO u Budžet.

¹¹ Prihodi od poduzetničkih aktivnosti i imovine, naknade, takse, novčane kazne i ostali neporezni prihodi.

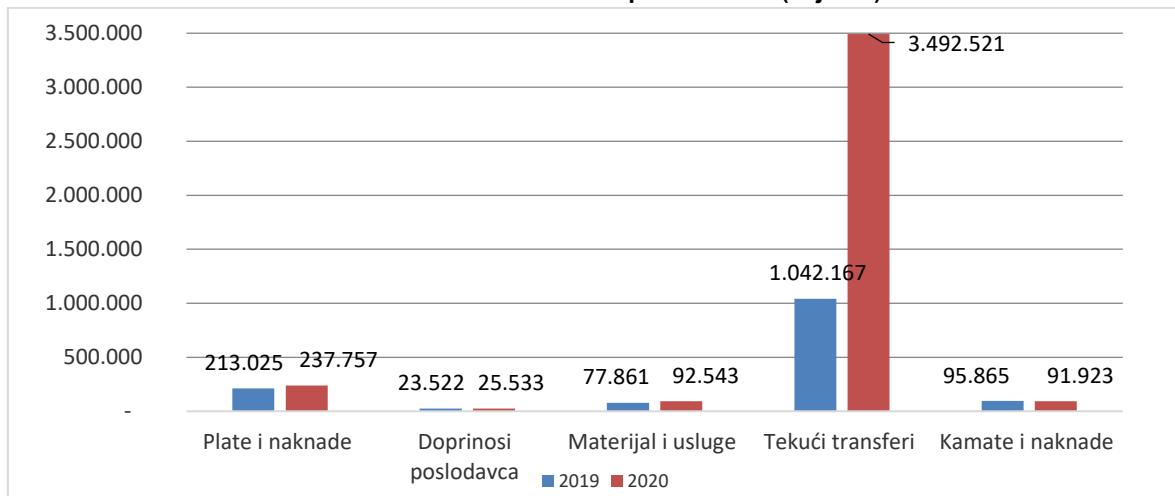
¹² Plate i naknade, doprinosi poslodavca, materijalni izdaci, tekući transferi, kamate i naknade.

Izdaci za materijal i usluge iznose 92,5 mil. KM, što je za 67% više u odnosu na prethodnu godinu.

Tekući transferi i drugi tekući rashodi iznose 3.492 mil. KM. Najveća izdvajanja po osnovu tekućih transfera i drugih tekućih rashoda odnose se na redovne mjesecne transfere: Isplata penzija (2.258,2 mil. KM), Transfer za invalidnine (266,5 mil. KM) i Transfer za neratne invalidnine (137,8 mil. KM).

Izdaci za kamate i ostale naknade ostvareni su u iznosu od 91,9 mil. KM, a manji su za 4% u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 17: Tekući rashodi po stavkama (hilj. KM)

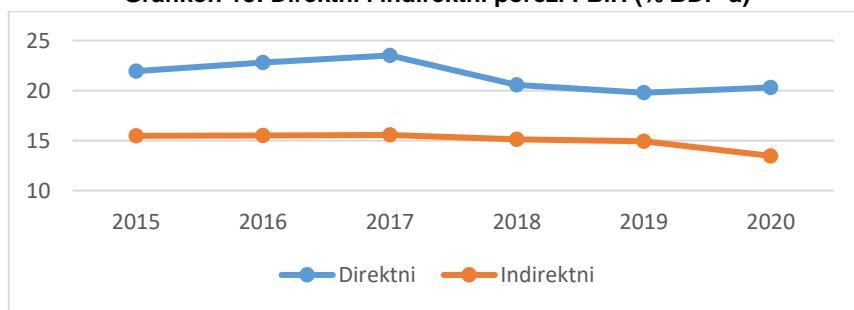

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2021)

2.6. Direktni i indirektni porezi

U 2020. godini u ukupnom finansiranju javne potrošnje u FBiH, prihodi od indirektnih poreza učestvuju sa 13,5% BDP-a, dok prihodi od direktnih poreza učestvuju sa 20,3% BDP-a. U prethodnoj godini prihodi od indirektnih poreza učestvovali su udjelom od 14,9% BDP-a, a prihodi od direktnih poreza sa 19,8% BDP-a.¹³

Grafikon 18: Direktni i indirektni porezi FBiH (% BDP-a)

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2021); (Porezna uprava FBiH, 2021);
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

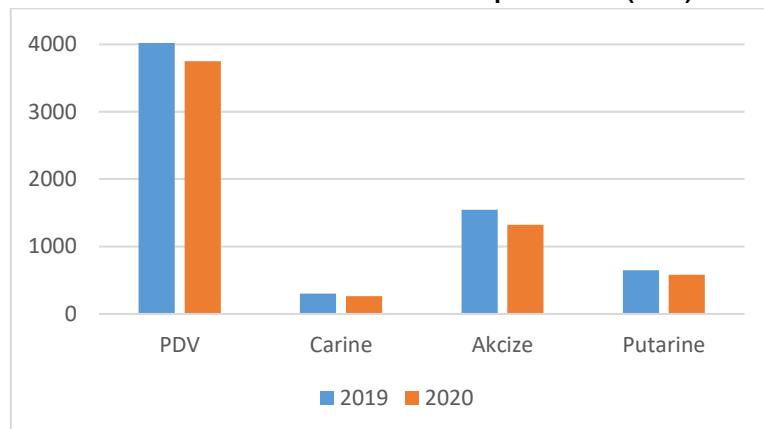
¹³ Učešće prihoda u BDP-u se može razlikovati od podatka iz prošlogodišnjeg Izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

U izvještajnoj godini prekinut je trend rasta prihoda od indirektnih poreza. Prema podacima Uprave za indirektno oporezivanje BiH (UIO), ukupna naplata prihoda od indirektnih poreza u BiH u 2020. godini iznosi 7.229 mil. KM, što je niže za 757 mil. KM ili 9,5%.¹⁴

Prihodi od indirektnih poreza raspoređeni na FBiH iznose 2,996 mlrd. KM, što je niže za 467 mil. KM ili 13,5% u odnosu na prethodnu godinu. Po osnovu posebne putarine za izgradnju autoputeva FBiH je u 2020. godini ostvarila dodatnih 195,3 mil. KM.

Na pad prihoda od indirektnih poreza najviše je uticao pad prihoda od PDV-a (272 mil. KM) i pad prihoda od akciza (222 mil. KM).

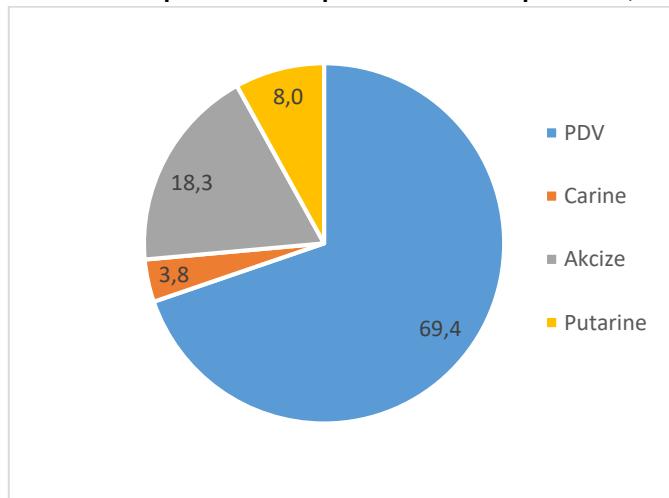
Grafikon 19: Prihodi od indirektnih poreza BiH (neto)

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2021)

Prihodi od PDV-a čine najznačajniju stavku i imaju najveći udio u ukupnim prihodima od indirektnih poreza (69,4%). Zatim slijede prihodi od akciza (18,3%), te prihodi od putarina (8%) i carina (3,8%)¹⁵.

Grafikon 20: Struktura prihoda u ukupnim indirektnim porezima, 2020. godina

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2021)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U 2020. godini, svi indirektni porezi bilježe pad u odnosu na prethodnu godinu. Neto prihodi od PDV-a bilježe pad od 6,8%. Prihodi od akciza bilježe pad od 14,4% (prihodi od akciza

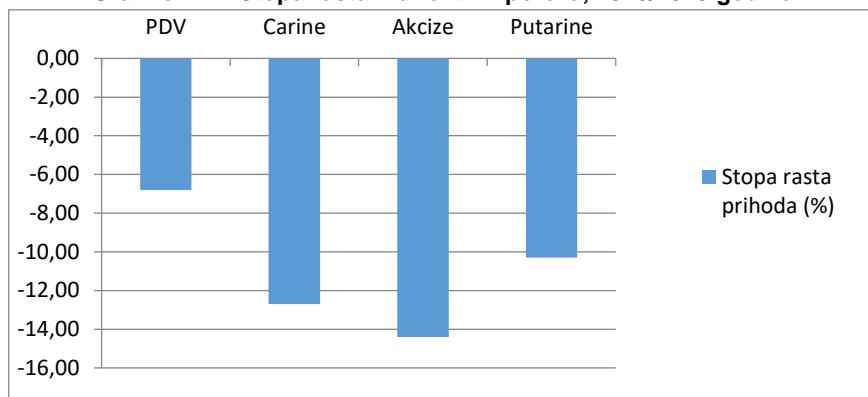
¹⁴ UIO, Izvještaj o naplaćenim i raspoređenim prihodima za period 01.01.- 31.12.2020. godine.

¹⁵ Na grafikonu 20. nije prikazan udio ostalih prihoda u ukupnim indirektnim porezima, a koji iznosi 0,5%.

na uvozne proizvode iznose 1.234,1 mil. KM, i niži su za 11,1% odnosno za 154 mil. KM, a prihodi od akciza na domaće proizvode iznose 88,5 mil. KM, i niži su za 43,4% odnosno za 68 mil. KM).

Naplata prihoda od putarina bilježi pad od 10,3%, a naplata prihoda od carina bilježi pad od 12,7%.

Grafikon 21: Stopa rasta indirektnih poreza, 2020/2019 godina

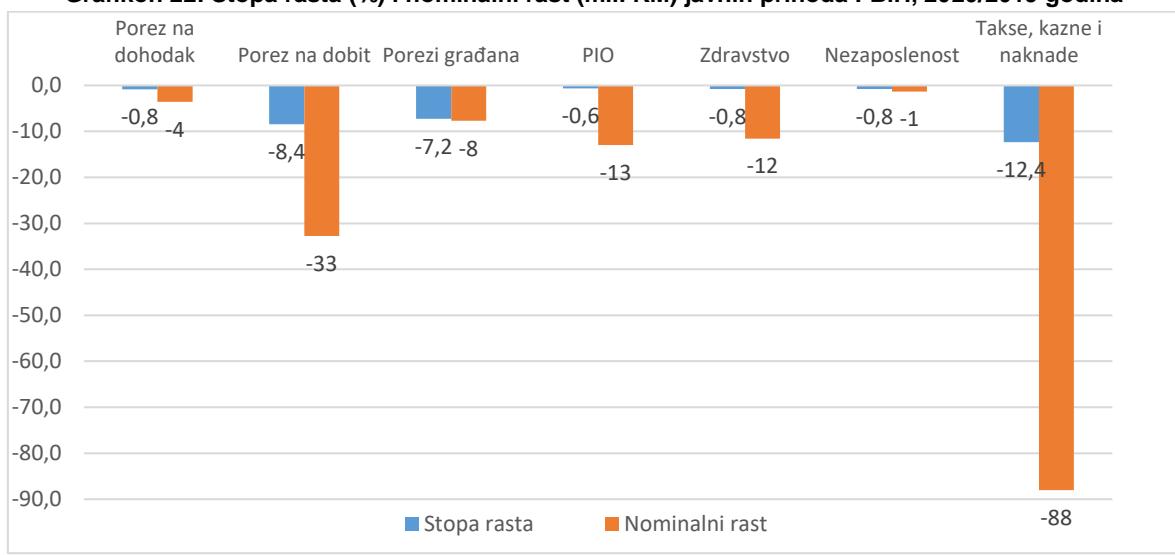

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2021);

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Porezna uprava Federacije BiH je u 2020. godini naplatila 5.143 mil. KM javnih prihoda, što je za 3,3% odnosno za 158 mil. KM niže u odnosu na 2019. godinu. Najveći udio u ukupnim prihodima čine prihodi od doprinosa za penzиона osiguranje (2.023 mil. KM) i zdravstveno osiguranje (1.450 mil. KM). Naplata ukupnih doprinosa niža je za 0,7% ili za 26 mil. KM. Doprinosi za PIO niži su za 0,6% ili 13 mil. KM, za zdravstveno osiguranje niži su za 0,8% ili 12 mil. KM, a doprinosi za osiguranje od nezaposlenosti za 0,8% ili 1 mil. KM.

Grafikon 22: Stopa rasta (%) i nominalni rast (mil. KM) javnih prihoda FBiH, 2020/2019 godina

Izvor: (Porezna uprava FBiH, 2021)

Prihodi od poreza na dobit smanjeni su za 8,4% ili za 33 mil. KM, a prihodi od poreza građana za 7,2% ili za 8 mil. KM. Prihodi od poreza na dohodak smanjeni su za 0,8% ili 4 mil. KM. Prihodi od taksi, kazni i naknada smanjeni su za 12,4% ili za 88 mil. KM.

Stabilni i održivi javni prihodi u dugoročnom smislu, mogu biti samo ako su zasnovani na privrednom rastu i rastu broja zaposlenih, što znači da je primarni cilj obezbijediti poslovni ambijent koji će biti stimulativan za ekonomski rast. Prethodnih godina osnovni problem visokog opterećenja privrede bile su stope doprinosa na teret radnika i poslodavca (41,5%). Prosječne stope doprinosa po osnovu oporezivanja rada zemalja Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) su 36%¹⁶.

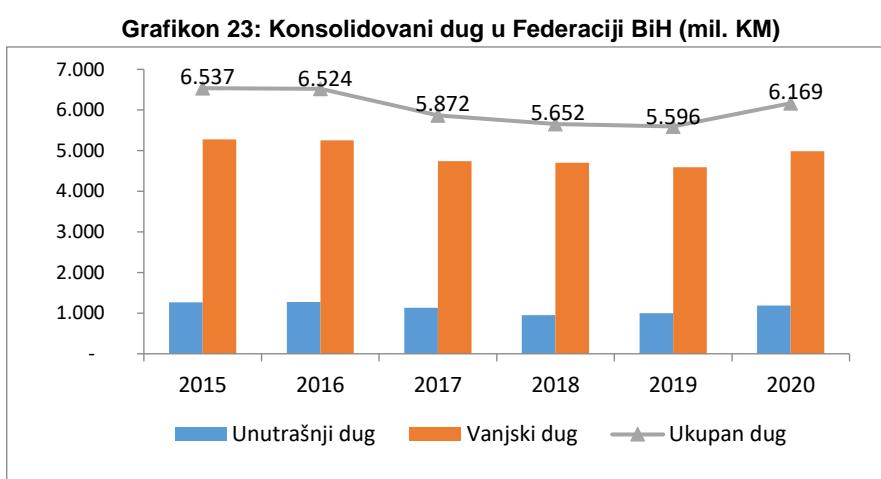
2.7. Javni dug

Dug u Federaciji BiH se odnosi na preuzete obaveze po osnovu vanjskog duga bivše Jugoslavije, preuzete unutarnje obaveze, zaduživanje na domaćem tržištu, uključujući emisiju vrijednosnih papira, te novo ino zaduženje.

Dug u Federaciji BiH je proteklih godina imao tendenciju rasta, što je posljedica kreditnih sredstava multilateralnih finansijskih institucija (Svjetska banka, EBRD, EIB, MMF i dr.) u svrhu finansiranja infrastrukturnih projekata i podrške budžetima u Federaciji, izdanja obveznica i trezorskih zapisa radi osiguranja sredstava za finansiranje budžeta FBiH i održavanja njegove likvidnosti, te verifikovanja obaveza iz osnova stare devizne štednje i ratnih potraživanja i s tim povezane emisije obveznica.

Konsolidovani dug u Federaciji BiH sa stanjem na dan 31.12.2020. godine (ukupan dug svih nivoa vlasti u FBiH, te javnih preduzeća i ostalih korisnika) iznosi 6.169 mil. KM, od čega se 81% odnosi na vanjski i 19% na unutrašnji dug.

Nakon pada duga u periodu 2016. - 2019. godina, u 2020. godini došlo je do osjetnog rasta ukupnog duga u izvještajnoj godini. Zabilježen je rast ukupnog duga za 573,1 mil. KM ili 10%. Vanjski dug je povećan za 387 mil. KM, a unutrašnji za 186 mil. KM.

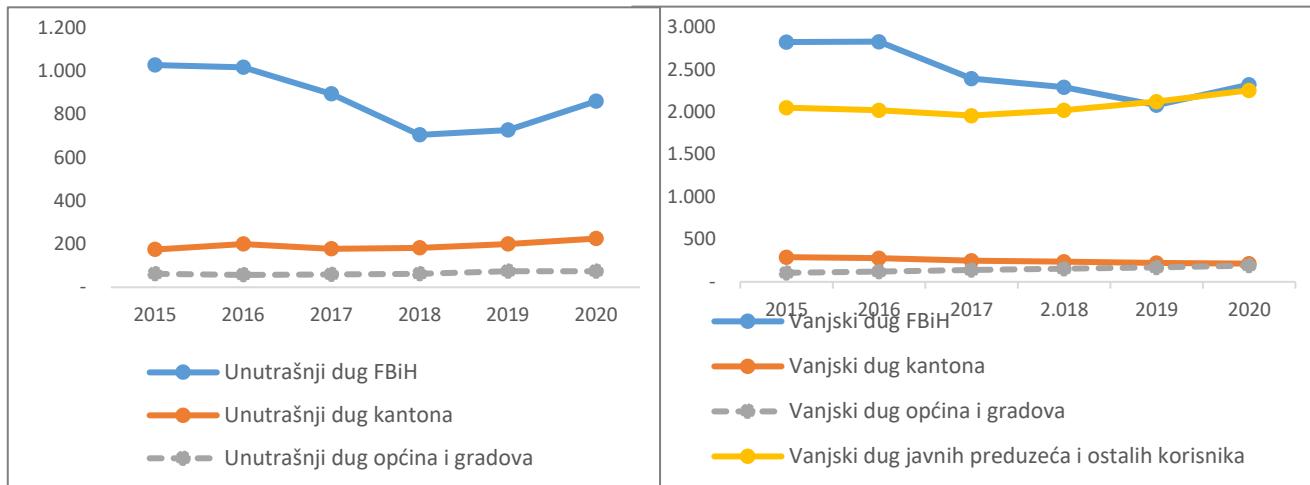

Vanjski dug u FBiH iznosi 4.982,7 mil. KM, od čega je dug Federacije BiH 2.321,7 mil. KM, kantona 214,8 mil. KM, gradova i općina 191 mil. KM, te dug javnih preduzeća i ostalih korisnika 2.255,9 mil. KM. Rast ukupnog vanjskog duga u FBiH je prvenstveno prouzrokovana rastom vanjskog duga Federacije BiH za 241 mil. KM.

¹⁶ OECD Data, "Tax wedge", <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=AWCOMP&lang=en>

Unutrašnji dug u FBiH iznosi 1.185,9 mil. KM, od čega je dug Federacije BiH 860,5 mil. KM, kantona 225,1 mil. KM, gradova i općina 74,1 mil. KM, te dug javnih preduzeća i ostalih korisnika 26,2 mil. KM.

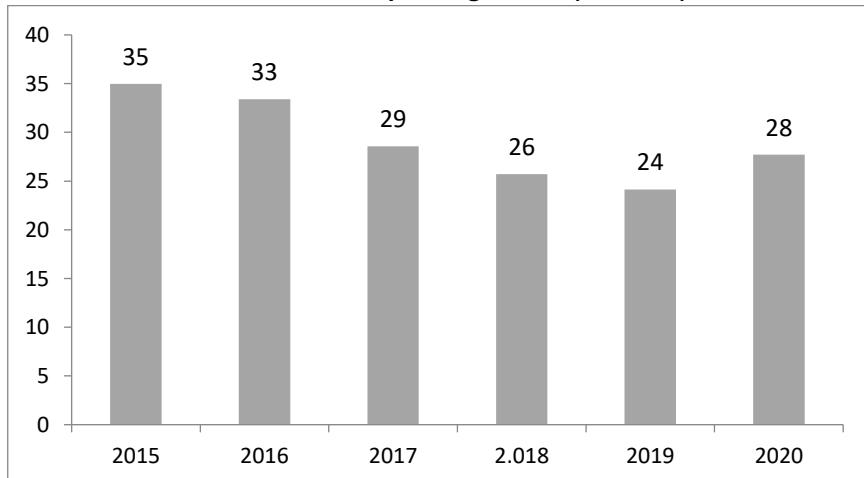
Grafikon 24: Unutrašnji i vanjski dug (mil. KM)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2021)

U izvještajnoj godini, odnos ukupnog duga prema BDP-u se povećao na 28%, odnosno za 4 pp u odnosu na prethodnu godinu. Odnos ukupnog duga prema BDP-u je u periodu 2016. - 2019. godine imao tendenciju pada.

Grafikon 25: Ukupan dug u FBiH (% BDP-a)

Izvor: (Federalno ministarstvo finansija, 2021); Obrada Federalni zavod za programiranje razvoja

2.8. Razvoj finansijskog tržišta

U oblasti poslovanja i nadzora bankarskog sektora u FBiH u 2018. godini su stupili na snagu novi podzakonski akti usvojeni u 2017. godini¹⁷, tako da su banke počele sa primjenom novih regulatornih zahtjeva i izvještavanjem FBA u skladu sa novim standardiziranim okvirom izvještavanja.

¹⁷ U 2017. godini usvojeni su novi Zakon o bankama i Zakon o Agenciji za bankarstvo, koji su bili osnova za donošenje seta podzakonskih akata u oblasti poslovanja bankarskog sektora, čija je glavna svrha usklađivanje domaćih propisa s regulativom Evropske unije.

U 2020. godini zabilježeni su pozitivni trendovi koji se ogledaju u rastu bilansne sume, kredita, depozita i štednje stanovništva. Može se zaključiti da je likvidnost bankarskog sektora u FBiH na kraju 2020. godine zadovoljavajuća, i pored negativnih efekata na privredu uzrokovanih pandemijom.

Bankarski sektor u FBiH je u 2020. godini ostvario pozitivan finansijski rezultat, koji je za 36,4% manji u odnosu na prethodnu godinu. Dvije banke su iskazale gubitak u poslovanju u toku 2020. godine od ukupno 15 banaka.

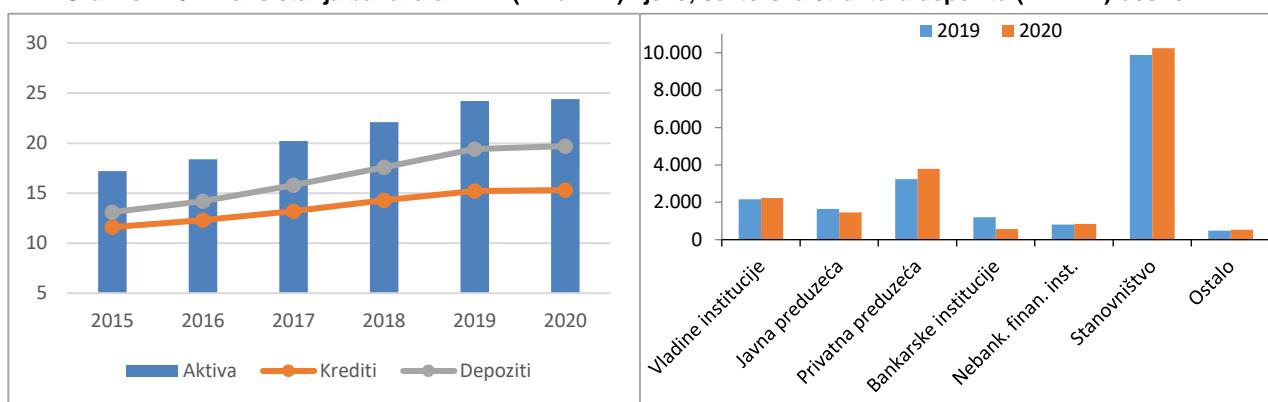
Bilansna suma bankarskog sektora sa 31.12.2020. godine iznosila je 24,4 mlrd. KM i za 0,2 mlrd. KM ili 1% je veća nego na kraju prethodne godine. Rast bilansne sume je rezultat rasta depozita za 246,6 mil. KM.

Krediti su u 2020. godini zabilježili rast za 33,9 mil. KM ili 0,2% i na kraju godine iznosili su 15,3 mlrd. KM. Krediti odobreni pravnim licima, s učešćem u ukupnim kreditima od 52,3%, ostvarili su rast od 2% i iznose 8 mlrd. KM. Krediti dati stanovništvu, s učešćem u ukupnim kreditima od 47,7%, bilježe pad od 1,6% i iznose 7,3 mlrd. KM.

Depoziti su u 2020. godini veći za 246,6 mil. KM ili 1,3% i iznose 19,7 mlrd. KM. Depoziti su i dalje najznačajniji izvor finansiranja banaka u FBiH, s učešćem od 80,6% ukupnih izvora finansiranja. Bankarske usluge su najvećim dijelom komercijalnog karaktera i odnose se na davanje kredita i prikupljanje depozita.

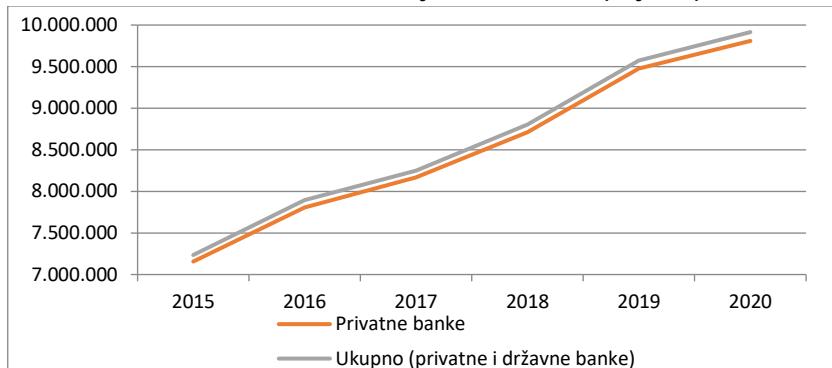
Depoziti stanovništva s učešćem od 52,1% ukupnih depozita i iznosom od 10,2 mlrd. KM su najveći depozitni izvor banaka. Drugi u strukturi depozita po visini i učešću su depoziti privatnih preduzeća sa učešćem od 19,2% i iznose 3,8 mlrd. KM.

Grafikon 26: Bilans stanja banaka u FBiH (mlrd. KM) lijevo, sektorska struktura depozita (mil. KM) desno

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2021)

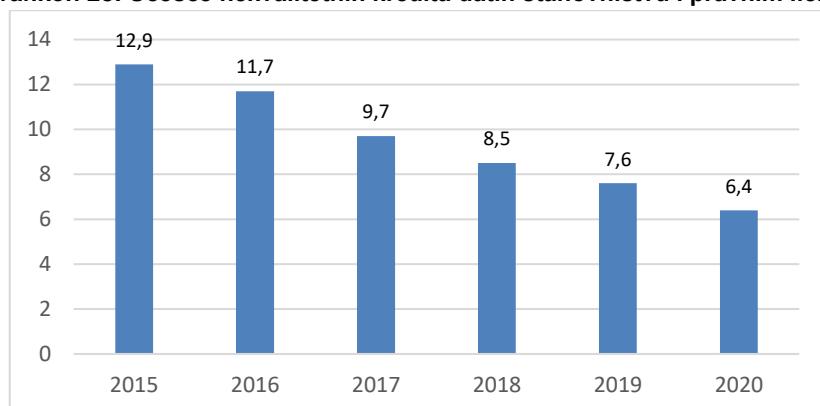
Štedni depoziti, kao najznačajniji segment depozitnog i finansijskog potencijala banaka, zadržali su pozitivan trend rasta, što predstavlja značajan pokazatelj povjerenja građana u bankarski sistem. Na kraju 2020. godine iznosili su 9,9 mlrd. KM, što je za 341,9 mil. KM ili 3,6% više nego na kraju 2019. godine. Prosječna godišnja stopa rasta štednih depozita u periodu 2015.-2020. godine iznosi 6,5%.

Grafikon 27: Nova štednja stanovništva (hilj. KM)

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2021)

Indikatori kvaliteta kredita u FBiH datih za dva najznačajnija sektora, pravnim licima i stanovništvu, ukazuju na trend poboljšanja u 2019. godini. Učešće nekvalitetnih kredita, kao ključni indikator kvaliteta kredita, smanjeno je sa 7,6% na 6,4%.

Od ukupnih kredita plasiranih pravnim licima, na nekvalitetne kredite odnosi se 543,7 miliona KM ili 6,8%, što je za 3 p.p. manje u odnosu na kraj 2019. godine. Za sektor stanovništva nekvalitetni krediti iznose 439,1 milion KM ili 6%, što je za 0,5 p.p. manje u odnosu na kraj 2019. godine.

Grafikon 28: Učešće nekvalitetnih kredita datih stanovništvu i pravnim licima

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, 2021)

Stopa adekvatnosti kapitala¹⁸ bankarskog sistema, kao jedan od najvažnijih pokazatelja snage i adekvatnosti kapitala banaka, sa 31.12.2020. godine iznosila je 19,1% i znatno je veća u odnosu na zakonom propisani minimum od 12%. Može se zaključiti da postoji jaka osnova za očuvanje sigurnosti i stabilnosti bankarskog sistema.

Na finansijskom tržištu kapitala u FBiH, tj. Sarajevskoj berzi (SASE), u 2020. godini ostvaren je ukupan promet od 541 mil. KM, što je znatno više u odnosu na 2019. godinu (430,9 mil. KM). Najveći promet ostvaren je od strane člana Berze „Raiffeisen Bank“ d.d. Bosna i Hercegovina u iznosu od 392,5 mil. KM, a zatim „SEE Investment Solutions“ d.o.o. Sarajevo sa 297,9 mil. KM.

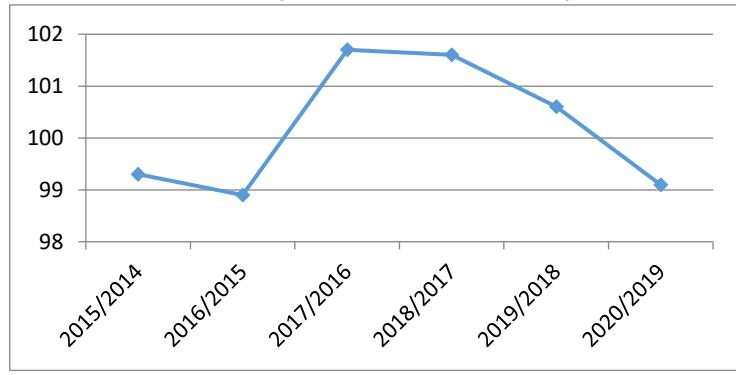
¹⁸ Stopa adekvatnosti kapitala je odnos između izdvojenog kapitala za pokriće gubitaka i rizične aktive banke. Adekvatnost kapitala prikazuje sposobnost banke da ispunjava kapitalne zahtjeve, tj. što je viši kapital banke za pokriće gubitaka veći je kapacitet za apsorpciju gubitaka nastalih lošim plasmanima.

Ostvareni promet na SASE čini 43,9% od ukupnog prometa koji je ostvaren na BiH bez zama, što predstavlja smanjenje udjela u ukupnom prometu u odnosu na 2019. godinu kad je ovo učešće iznosilo 47,7%.

2.9. Cijene

U 2020. godini zabilježen je pad prosječnih potrošačkih cijena po stopi od 0,9% u odnosu na prethodnu godinu. Kretanje potrošačkih cijena u periodu 2015. - 2020. godine pokazuje da je poslije tri godine uzastopnog rasta cijena u 2020. godini došlo do pada cijena.

Grafikon 29: Kretanje indeksa potrošačkih cijena u FBiH

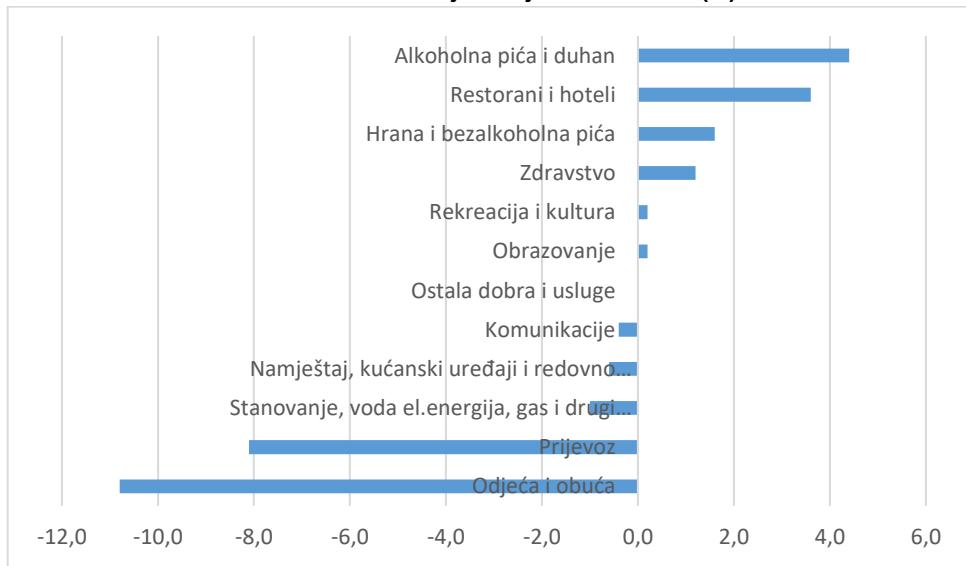

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Najveći prosječni pad cijena zabilježen je u odjelicima Odjeća i obuća (10,8%) i Prijevoz (8,1%). Zabilježen je pad cijena i u odjelicima Stanovanje, voda el.energija, gas i drugi energenti (1,0%), Namještaj, kućanski uređaji (0,6%) i Komunikacije (0,4%).

Najveći prosječni rast cijena zabilježen je u odjeljku Alkoholna pića i duhan (4,4%), zatim u odjelicima Restorani i hoteli (3,6%) i Hrana i bezalkoholna pića (1,6%).

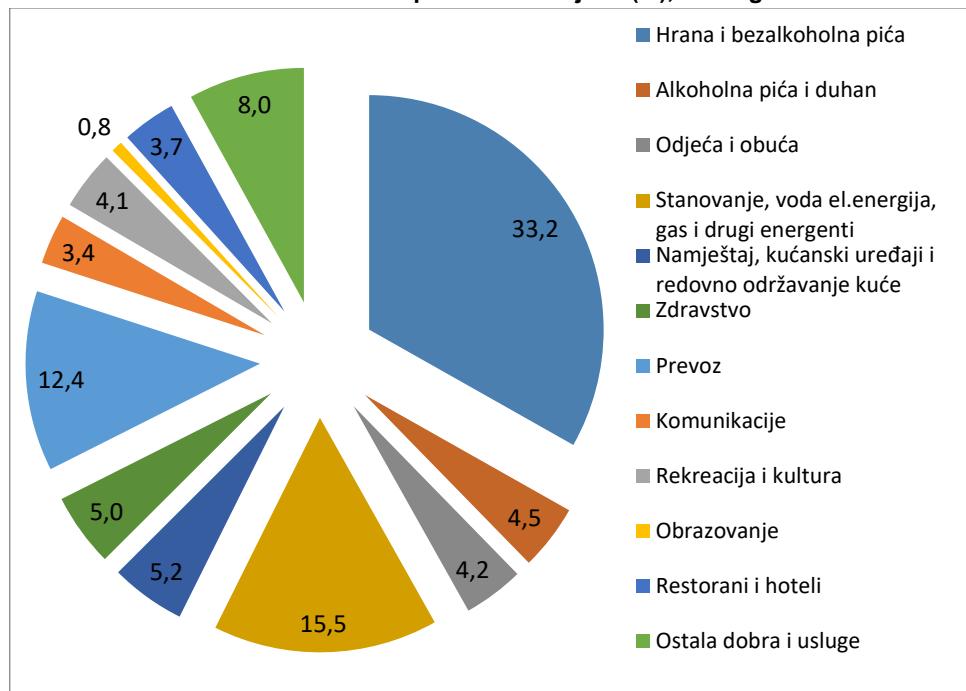
Grafikon 30: Promjena cijena 2020/2019 (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Cijene su u 2020. godini zadržale istu strukturu kao i prethodne godine. Analiza strukture cijena po stavkama pokazuje da su na kretanje ukupnih cijena najviše uticali hrana i bezalkoholna pića (33,2%), stanovanje (15,5%) i prevoz (12,4%).

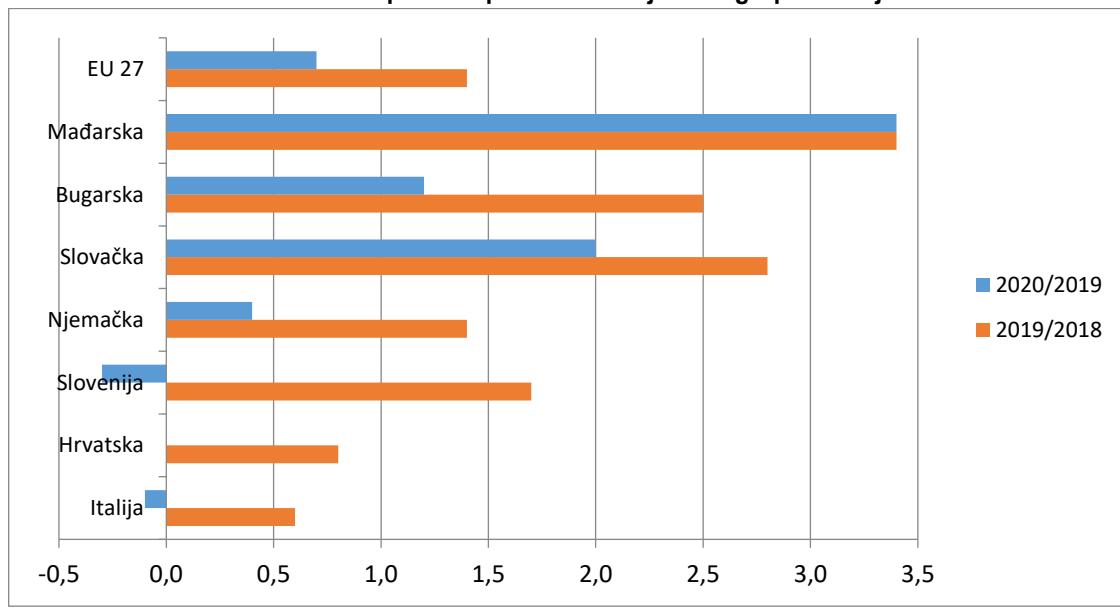
Grafikon 31: Struktura potrošačkih cijena (%), 2020. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Zabilježen je prosječan rast cijena u EU 27 po stopi od 0,7% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći rast cijena bilježe Mađarska (3,4%) i Slovačka (2,0%). U Hrvatskoj nije zabilježena promjena cijena.

Grafikon 32: Stope rasta potrošačkih cijena za grupu zemalja EU

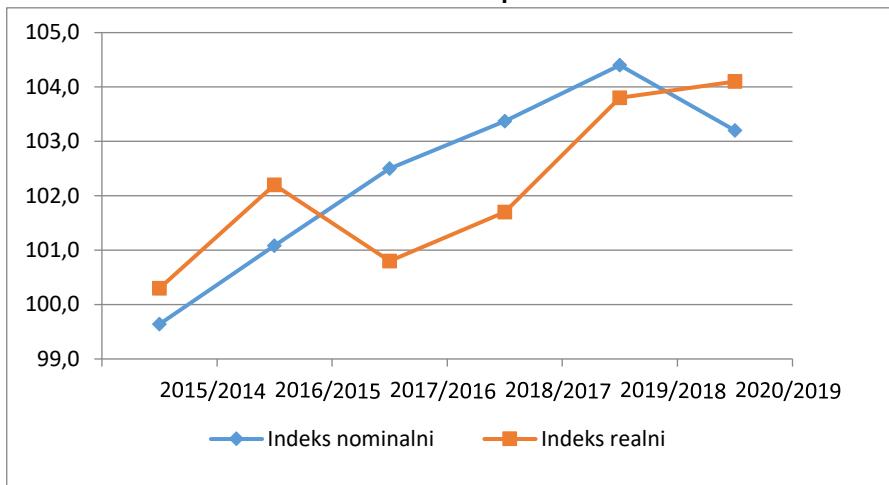
Izvor: (Eurostat, 2021)

2.10. Plate

U 2020. godini zabilježen je rast prosječne neto plate u FBiH. Prosječna neto plata po zaposlenom radniku u FBiH iznosila je 956 KM, što je nominalno više za 3,0% u odnosu na prethodnu godinu. Realni rast plata u FBiH iznosio je 4,1%.

U godinama 2017.-2019. realni rast plata bio je niži od nominalnog, kada je zabilježen i rast potrošačkih cijena.

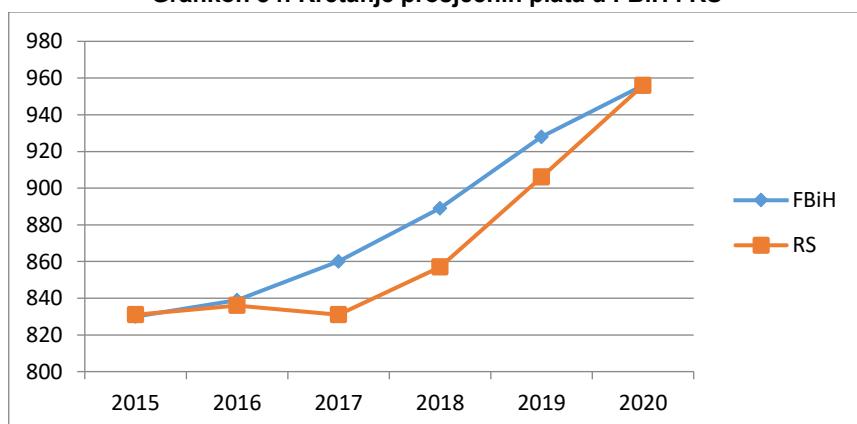
Grafikon 33: Indeksi plata u FBiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Upoređujući entitete, prosječna plata u 2020. godini je ista u oba entiteta (956 KM). Proteklih godina, prosječna plata u FBiH je bila viša u svim godinama osim 2015. godine kada su plate u entitetima bile izjednačene. Treba imati u vidu da u RS u platu ulaze i naknade koje su neoporezive u FBiH (od 2002. godine u RS u neto plate ulazi topli obrok i regres).

Grafikon 34: Kretanje prosječnih plata u FBiH i RS

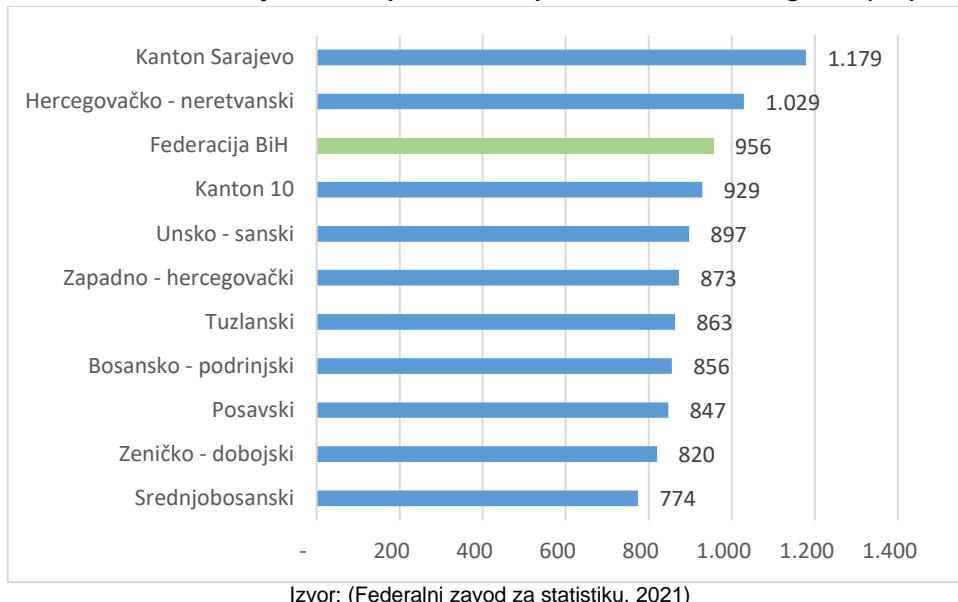

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, Republički zavod za statistiku)

Gledano po kantonima u FBiH, najviša prosječna neto plata u 2020. godini zabilježena je u Kantonu Sarajevo (1.179 KM), a najniža u Srednjobosanskom kantonu (774 KM).

Najveća stopa rasta prosječne mjesecne plate zabilježena je u Bosansko-podrinjskom za 5,7% i Posavskom kantonu za 4,8%. Zabilježeno je povećanje prosječne mjesecne plate u svim kantonima.

Grafikon 35: Prosječna neto plata u FBiH po kantonima u 2020. godini (KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Preporuke

- U dugoročnom periodu javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a;
- Dosljedno raditi na preraspodjeli javnih rashoda u cilju doprinosa privrednom rastu, kroz smanjenje tekuće potrošnje i povećanje javnih investicija;
- Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plata u javnim preduzećima i otklanjati debalanse u odnosu na plate u organima uprave i realnom sektoru.

3. KONKURENTNOST

(F)BiH ima malu i time nužno otvorenu ekonomiju, pa se neminovno sučeljava sa sve većom konkurentnošću hiperglobaliziranih ekonomija. Prema Mišljenju Evropske komisije o zahtjevu BiH za članstvo u EU, BiH je „još uvijek u ranoj fazi uspostave funkcionalne tržišne ekonomije i ostvarenja konkurentnosti na zajedničkom tržištu”. Kako je ekonomija BiH najmanje konkurentna u Evropi, samo značajno rasterećenje privrede donosi rast poreske konkurentnosti, a time i rast ukupne konkurentnosti privrede.

Na dugi rok, nema rasta konkurentnosti bez rasta produktivnosti, a nema, niti može biti rasta produktivnosti bez tehnološko-inovacionog razvoja. Pametan rast je inovacijama vođen, zasnovan na komparativnim prednostima regija/kantona, materijaliziran pretvaranjem inovativnih ideja u proizvode i usluge većeg tehnološkog sadržaja, uz postizanje ekonomije obima. To osigurava povećanje internacionalne konkurentnosti, uključivanje u globalne lancе vrijednosti, zauzimanje globalnih niša, povećanje izvoza i smanjenje jaza u dohotku i životnom standardu regija u odnosu na zemlje visokog dohotka.

Digitalna znanja imaju presudan značaj za inovacije, rast, konkurentnost, zaposlenost i dr. Digitalizacija tj. inteligentno povezivanje ljudi, procesa, podataka i stvari je ključna za održavanje produktivnosti i konkurentnosti ekonomije, razvoj inovacija i stvaranje radnih mesta. Ona treba da osigura građanima osobni razvoj, slobodu, sigurnost izbora, te učešće u društvu neovisno o spolu, dobi ili zanimanju. Također, ona preobražava način na koji ekonomija djeluje i osigurava osnovu za postizanje dugoročnog rasta. Pored toga što država mora osigurati digitalnu infrastrukturu, mora osigurati i obrazovanje javnosti tj. unaprijediti digitalne vještine stanovništva i ohrabriti firme da koriste nove tehnologije. Nove tehnologije treba da osiguraju interes građana, otvoreno, demokratsko društvo i tržište koje osigurava neometan pristup kompanijama za natjecanje pod jednakim uslovima uz poštivanje prava potrošača. Nužno se uključivati u inicijative poput SELFIE10, Digital Education Hackathon, EU Code Week i pan-European podatkovnu mrežu za istraživanje i edukaciju (GEANT mreža). Posebno je važno slijediti EU standarde o digitalnoj sigurnosti (cybersecurity) i EU alate i preporuke za sigurnosne rizike vezane za 5G mrežu.

Posebno je važno djelovati na uspostavi naučno-tehnoloških parkova kroz partnerstvo javnog, privatnog i civilnog (akademskog) sektora, koji bi preko istraživačko-razvojne komponente i komponente obuke, doprinosili većem broju proizvoda više dodane vrijednosti, povećanju produktivnosti i konkurentnosti, te snažnijem izvozu. Oni bi pomogli smanjivanju jaza u idejama (šta i kako proizvoditi) i jaza u tehnologijama (koju tehniku proizvodnje koristiti) u odnosu na zemlje visokog dohotka.

Konkurentnost teritorije Federacije BiH značajno zaostaje za zemljama u regionu zbog čega je Vlada FBiH u dokumentu Zajedničke socioekonomске reforme za period 2019. - 2022. (Reformska agenda 2) planirala niz aktivnosti u svrhu povećanja konkurentnosti privrede.

Analizirajući izvoznu orijentaciju teritorije Federacije BiH, izdvojene su sljedeće grupe proizvoda prema faktorskoj intenzivnosti¹⁹ i to: Primarni proizvodi; Prirodnim resursima-

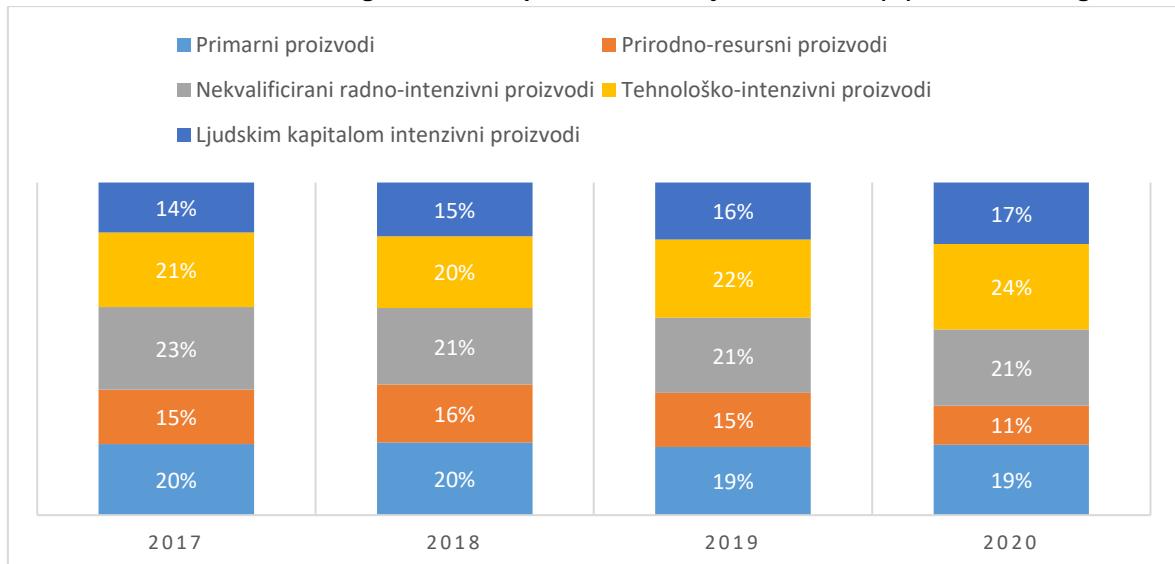
¹⁹ Razvrstavanje proizvoda po grupama faktorskog intenziteta rađeno je na osnovu klasifikacije UNCTAD / WORLD TRADE ORGANIZATION INTERNATIONAL TRADE CENTER koristeći SITC rev 2 kodove na troznamenkastoј razini.
<http://www2.econ.uu.nl/users/marrewijk/eta/intensity.htm>

intenzivni proizvodi; Nekvalifikovanim radom-intenzivni proizvodi; Tehnološko-intenzivni proizvodi; Ljudskim kapitalom-intenzivni proizvodi.

Primarni proizvodi, prirodnim resursima i nekvalifikovanim radom-intenzivni spadaju u proizvode niskog nivoa dodane vrijednosti i niskog stepena finalizacije, pri čemu se stupanj finalizacije povećava krećući se od prve ka trećoj grupi proizvoda. Ljudskim kapitalom i tehnološko-intenzivni proizvodi su proizvodi sa znatno većom dodanom vrijednošću i neuporedivo većim stepenom finalizacije. Važno je naglasiti da je dominantno učešće tehnološko-intenzivnih proizvoda u strukturi izvoza karakteristika gotovo svih ekonomski razvijenih zemalja, te je stoga cilj povećanje udjela ovih proizvoda u ukupnom izvozu.

Izvoz u Federaciji BiH u periodu 2013. – 2018. rastao je po prosječnoj godišnjoj stopi od 4,77%, da bi u posljednje dvije godine zabilježio pad od 3,9% u 2019. godini i 9,8% u 2020. godini. Pokrivenost uvoza izvozom u 2020. godini iznosio je 58,8% što je za 3,8 pp više u odnosu na godinu ranije. Gledano po faktorskoj intenzivnosti, od ukupnog izvoza u 2020. godini, više od polovine otpada na proizvode niske dodane vrijednosti i niskog stupnja finalizacije sa visokim udjelom nekvalificirane radne snage.

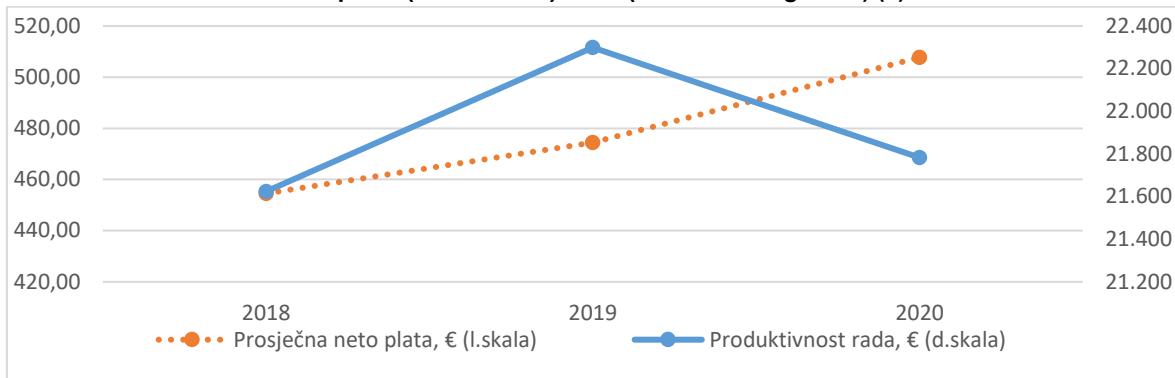
Grafikon 36: Struktura robnog izvoza FBiH prema faktorskoj intenzivnosti (%), 2017. - 2020. godine

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Iz prethodnog grafikona, poredeći posljednje četiri godine, ostvaren je odgovarajući napredak. Vidljiv je rast udjela tehnološko-intenzivnih proizvoda u ukupnom izvozu (sa 21% u 2017. na 24% u 2020. godini). Također, vidljiv je i rast udjela ljudskim kapitalom intenzivnih proizvoda sa 14% u 2017. na 17% u 2020. godini. Udio nekvalificiranih radno-intenzivnih proizvoda u ukupnom izvozu je pao sa 23% u 2017. na 21% u 2020. godini, dok je istovremeno zabilježen pad udjela prirodno-resursnih proizvoda sa 15% u 2017. na 11% u 2020. godini. Udio primarnih proizvoda u ukupnom izvozu FBiH konstantan je u posljednje dvije godine gdje je iznosio 19%.

Grafikon 37: Produktivnost (mjerena kao odnos BDP-a i broja zaposlenih – lijeva skala) i prosječne neto plaće (desna skala) FBiH (2018. - 2020. godine) (€)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Minimalna bruto plaća u FBiH u 2020. godini iznosila je 320 eura, u Srbiji 344 eura, u Hrvatskoj 546 eura, u Crnoj Gori 331 eura. Ilustracije radi, u zemljama EU minimalne plaće u 2020. godini iznosile su: Bugarska 312, Rumunija 460, Latvija 430, Litvanija 607, Slovačka 580, Estonija 584, Mađarska 451, Češka 546, Slovenija 940 eura²⁰.

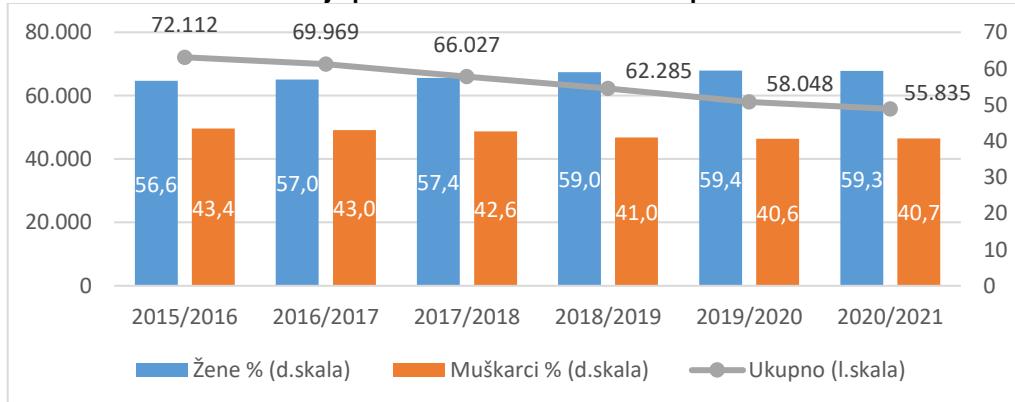
3.1. Kompetentnost ljudskih resursa

Konkurentnost na tržištu rada zahtijeva okruženje koje podržava stalno nadograđivanje profesionalnih kompetencija. Razvoj ekonomije utemeljene na znanju i cjeloživotnom učenju je izazov svim društвima neovisno od stupnja njihove razvijenosti. Viši nivo znanja i vještina osigurava viši nivo produktivnosti, poduzetništva, te posljedično i više stope ekonomskog rasta, više porezne prihode itd.

Prema podacima Svjetske banke koji se odnose na Indeks ljudskog kapitala u 2020. godini (HCI), osoba rođena u Bosni i Hercegovini, kad odraste, ostvariti će samo 58% produktivnog potencijala uz završeno kompletno obrazovanje i puno zdravlje, ona rođena u Sloveniji će ostvariti 77% produktivnog potencijala, a u Hrvatskoj 71% i Srbiji 68%.

Prema podacima UNDP Human Development Reports u 2019. godini, prosjek broja godina obrazovanja odraslih starijih od 25 godina u BiH je 9,8, u Albaniji 10,1, u Makedoniji 9,8, u Srbiji 11,2, u Hrvatskoj 11,4 i u Turskoj 8,1 (UNDP, 2020)²¹.

Grafikon 38: Broj upisanih studenata u FBiH u periodu 2016-2021

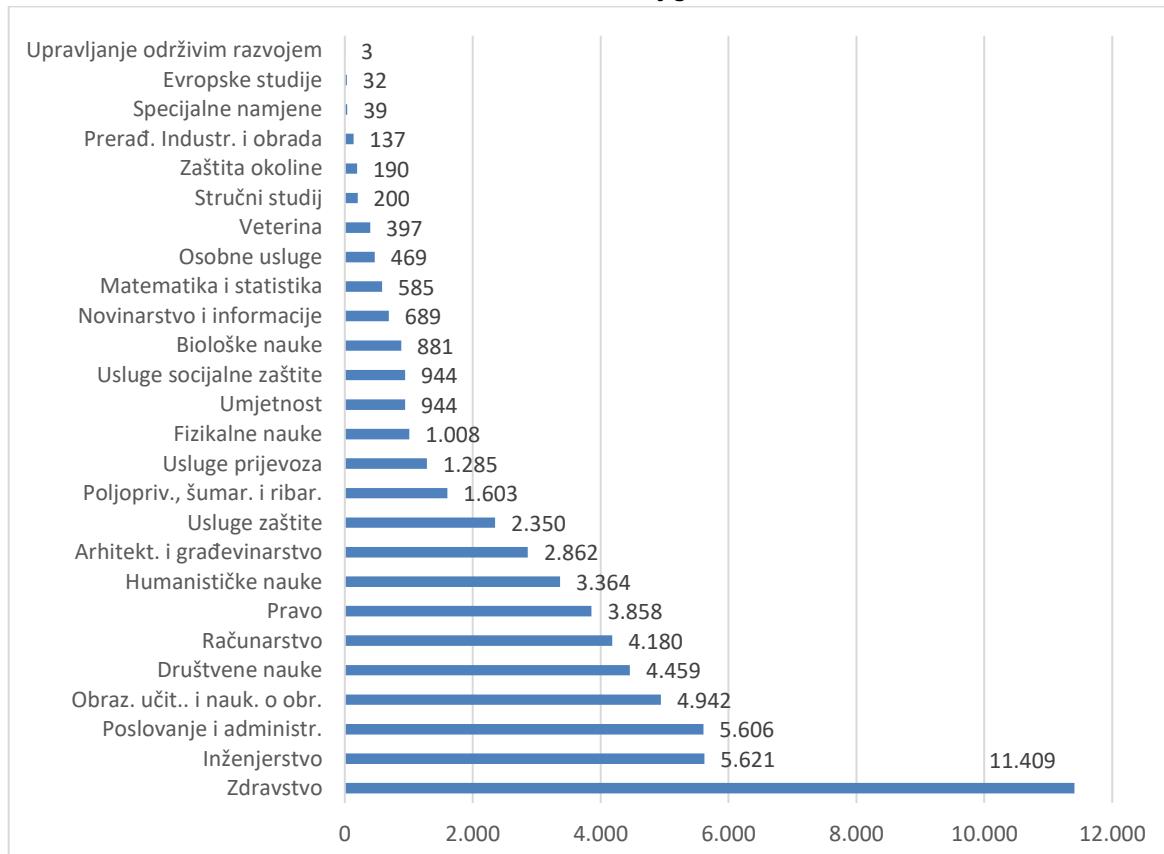
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

²⁰ EUROSTAT https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_mw_cur/default/table?lang=en

²¹ [hdr2020.pdf \(undp.org\)](http://hdr2020.pdf (undp.org))

U poređenju s EU zemljama obuhvat visokim obrazovanjem u FBiH je nizak. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, broj studenata na 1000 stanovnika u 2020. godini je bio 25,5 što je manje u odnosu na 2019. kada je bilo 26,5 studenta na 1.000 stanovnika. U školskoj 2020/2021. godini upisano je ukupno 55.835 studenata, od tog broja 59,3% su žene. U prošoj školskoj 2019/2020. godini 10.951 studenata je diplomiralo, od toga je 6.740 žena (61,5%).

Grafikon 39: Struktura upisanih studenata na univerzitete u FBiH, prema polju obrazovanja u 2020/2021. školskoj godini

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Dodatni izazov je struktura upisa na fakultete, koja ne prati razvojne potrebe FBiH, niti definisane globalne i EU trendove. Prema polju obrazovanja, u FBiH najviše studenata upisuje zdravstvene fakultete (oko 19,7% ukupnog broja upisanih studenata), pravne i ekonomski fakultete zajedno je upisalo oko 16,3% ukupnog broja upisanih studenata. Grupa fakulteta inžinerstva, računarstva, arhitekture i građevine, fizikalnih nauka, matematike i statistike, zajedno imaju udio od 24,6% upisanih.

Analiza o potrebama i kretanjima tržišta rada u 2020. godini²² pokazuje iskazanu potrebu prije svega za radnicima sa srednjom stručnom spremom III i IV stepena (62% odnosno 16%), te za radnicima visoke stručne spreme (13%). Prema izjavama anketiranih poslodavaca, među radnicima sa srednjom stručnom spremom u 2021. godini najviše će biti traženi trgovci-prodavači, zatim šivači, konobari, kuhari, vozači itd. Za zanimanja sa fakultetskim obrazovanjem najveća iskazana potražnja je za radnicima iz IT oblasti i ovaj

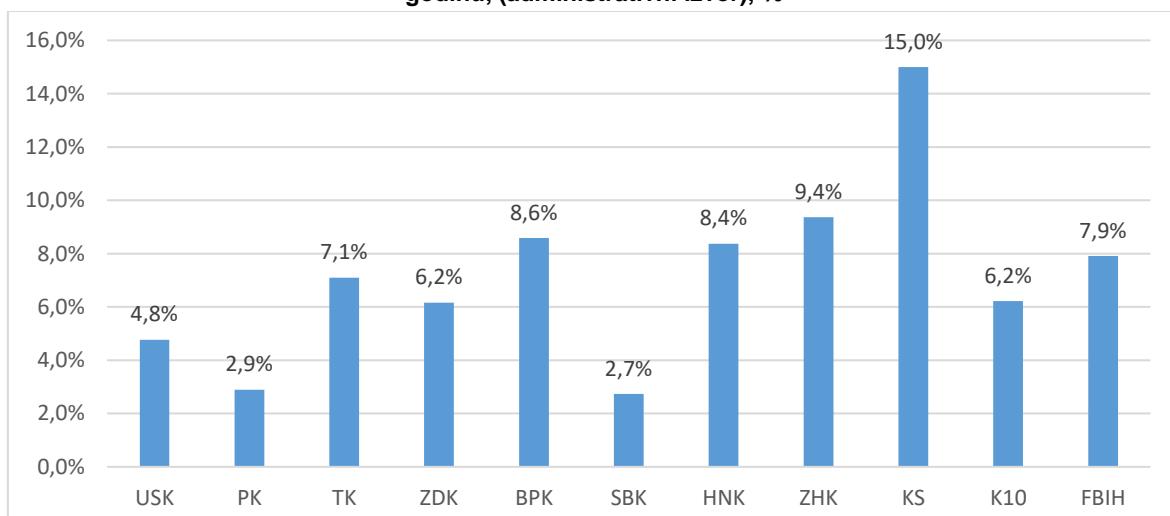
²² FZZZ https://www.fzzz.ba/ckFinderFiles/files/Istrazivanje%20trzista%20rada%20FBiH%20-%20WEB%20V2_compressed.pdf

podatak potvrđuje činjenicu rasta broja zaposlenih u djelatnosti Informacije i komunikacije tokom cijele 2020. godine obilježene pandemijom COVID-19, a sve uslijed povećanja digitalizacije poslovnih procesa i jačanja prisustva informacionih tehnologija u društvu generalno. Zatim slijedi iskazana potražnja za arhitektama, inženjerima elektrotehnike, mašinskim i građevinskim inženjerima i ekonomistima.

Prema Anketi o radnoj snazi iz prva dva kvartala 2020. godine, 11,7% radno sposobnog stanovništva u FBiH ima višu, visoku školu, magisterij ili doktorat (dok Evropa ide ka 40%). Prema istoj anketi, 55,6% ima završenu srednju školu, dok ostalih 32,7% imaju osnovno ili manje obrazovanje. Pozitivan trend obrazovne strukture radno sposobnog stanovništva u FBiH posljednjih godina, u smislu smanjenja broja stanovništva sa osnovnom školom i niže, odnosno povećanja radno sposobnog stanovništva sa srednjom i visokom školom, je bio zaustavljen u 2019. godini, a nastavlja se tokom 2020. godine.

Prema Anketi o radnoj snazi iz prva dva kvartala 2020. godine, 69,2% zaposlenih ima završenu srednju školu. Problem raspoložive radne snage Federacije BiH je značajan udio nezaposlene visoko obrazovane radne snage. Ovo upućuje na strukturne probleme obrazovnog sustava, ali i veze obrazovnog sustava za zahtjevima tržišta.

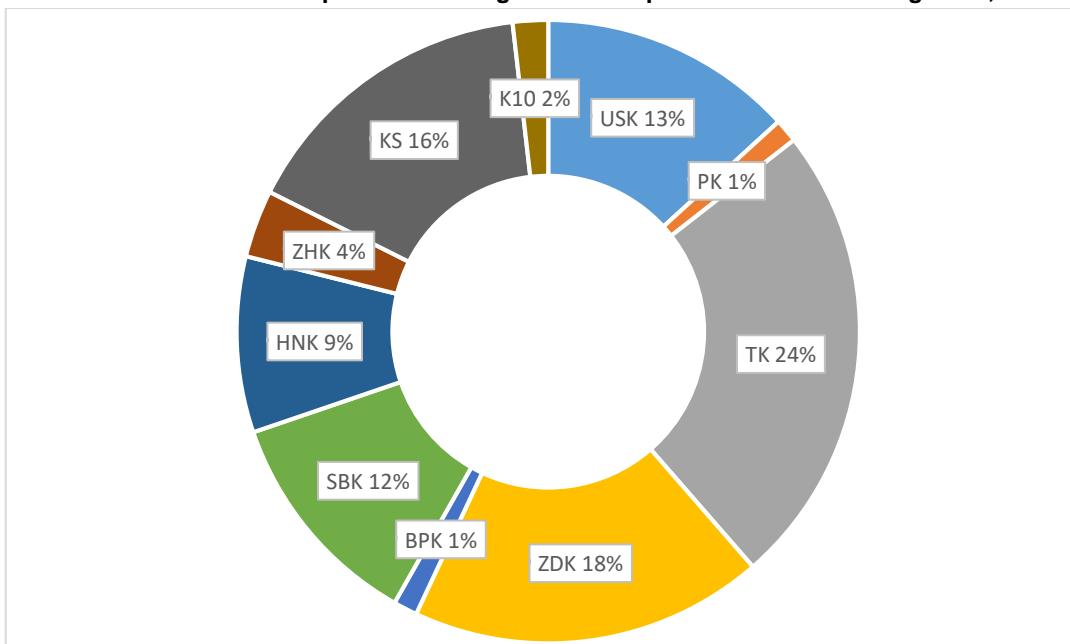
Grafikon 40: Udio osoba sa VSS u odnosu na broj ukupno nezaposlenih, po kantonima za 2020. godinu, (administrativni izvor), %

Izvor: (Federalni zavod za zapošljavanje, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Broj nezaposlenih mladih (15-24 godina starosti) na evidencijama zavoda za zapošljavanje, po kantonima, u odnosu na ukupan broj nezaposlenih iz ove kategorije stanovništva, i dalje je najviši u Tuzlanskom kantonu (24%) i ZDK (18%), te u Unsko-sanskom kantonu (13%), dok je najmanji postotak nezaposlenih mladih u Bosansko-podrinjskom (1%), Posavskom kantonu (1%) i Kantonu 10 (2%).

Grafikon 41: Udio nezaposlenih 15-24 god. starosti po kantonima za 2020. godinu, %

Izvor: (Federalni zavod za zapošljavanje, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Anketirani poslodavci u potrazi za radnicima ističu problem neadekvatne kvalifikacije radnika na tržištu rada, a najveće nezadovoljstvo su iskazali nedostatkom praktičnog rada u toku obrazovanja, te smatraju da stečene kvalifikacije kandidata za radna mesta ne odgovaraju realnim potrebama tržišta rada. Također, poslodavaci smatraju da kandidatima za posao nedostaju informatičke, organizacijske i analitičke vještine, te samoinicijativnost i kreativnost (FZZZ).

Također je bitno naglasiti i problem migracije stručne radne snage (kako zaposlenih tako i nezaposlenih) u zemlje Evropske unije, naročito u Njemačku, Austriju i Sloveniju, što predstavlja veliki problem za dalji razvoj poslovnog sektora i ljudskih potencijala u BiH, a što ujedno ugrožava ukupne odnose na tržištu rada i sistem socijalne sigurnosti (zdravstveno osiguranje, penzijsko i invalidsko osiguranje, osiguranje za slučaj nezaposlenosti).

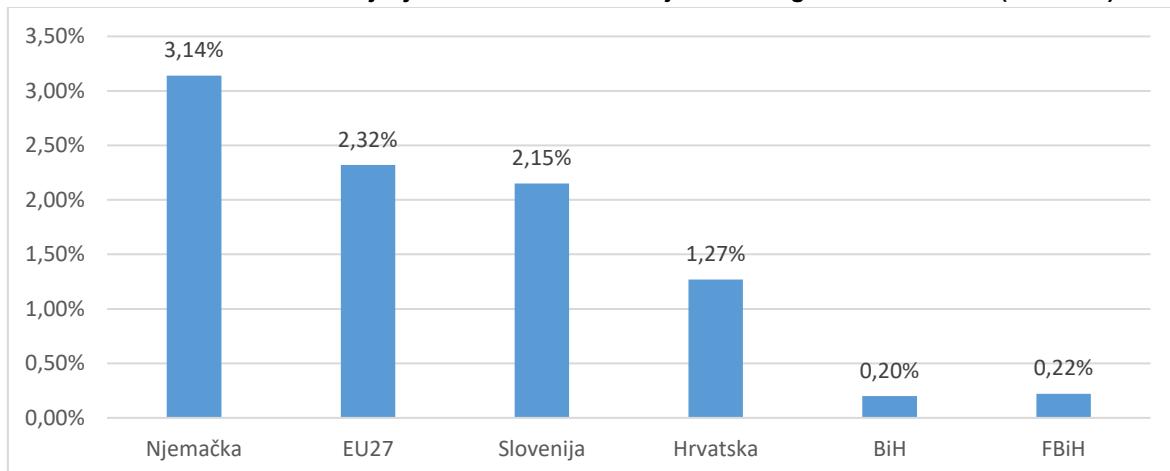
Rezultati istraživanja o upotrebi informacijsko-komunikacijskih tehnologija u kućanstvima, koje je provedeno na reprezentativnom uzorku od 8.165 kućanstava na teritoriju Bosne i Hercegovine, mogu poslužiti za prikaz digitalne pismenosti bh stanovništva. Prema rezultatima navedenog istraživanja, 62,2% kućanstava imaju pristup računaru, a 72,8% kućanstava ima pristup internetu, što je povećanje od 0,8% u odnosu na 2019. godinu. Više od 1.390.000 osoba koristi internet svaki dan ili skoro svakog dana. Istraživanje je pokazalo da je 16,3% internet populacije koristilo cloud servise za pohranu sadržaja na internetu. Elektroničke servise javne uprave (e-government), u posljednjih 12 mjeseci, koristilo je 24,1% ispitanika.

3.2. Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura

Istraživanje i razvoj (IR) je poduzimanje kreativnog rada na sistematičnim osnovama zbog povećanja znanja, znanja pojedinca, kulture ili društva, i korištenje ovog znanja kako bi se izumile nove primjene. Kako bi se dostigao veći nivo konkurentnosti potrebno je jačati nauku, tehnologiju i inovacije. IR obuhvata tri vrste aktivnosti: osnovno istraživanje,

primjenjeno istraživanje i eksperimentalni razvoj. Prema zadnjim raspoloživim podacima EUROSTAT-a , EU projek izdvajanja za istraživanje i razvoj u 2020. godini iznosi 2,32% BDP-a. U 2020. godini godini Slovenija je za ove svrhe izdvojila 2,15%, Njemačka 3,14%, i Hrvatska 1,27% BDP dok je za razvoj i istraživanja u istoj godini, BiH izdvojila 0,20% BDP-a.

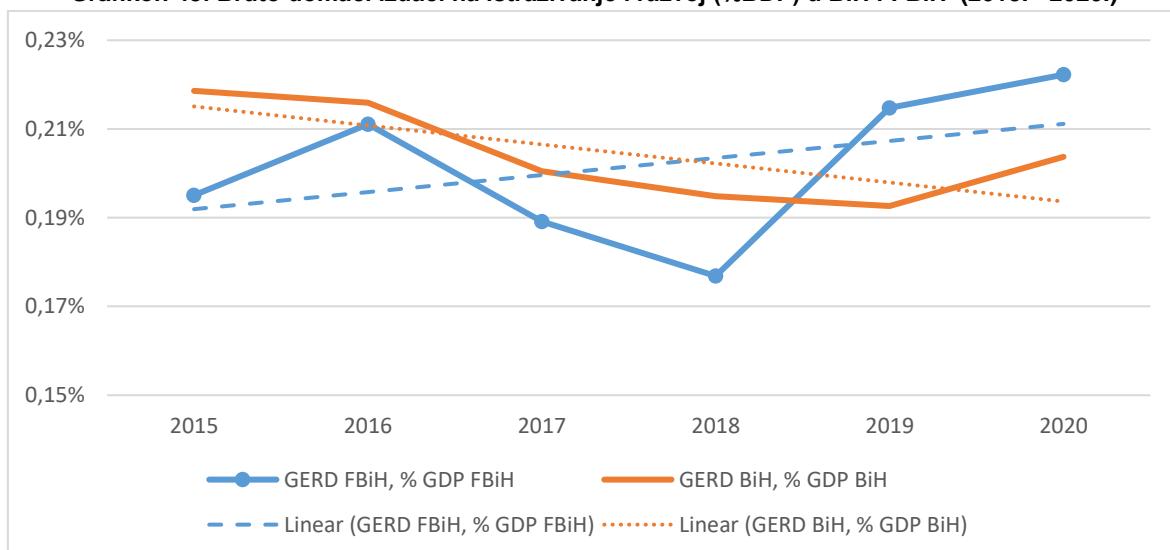
Grafikon 42: Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje za 2020. godinu iz budžeta (% BDP-a)

Izvor: (EUROSTAT, 2021); Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja)

U 2020. godini bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj (IR) u BiH u BDP-u iznose 0,20% BDP-a, na skoro istom nivou kao i prethodne godine. Bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj u FBiH kao udio u BDP-u FBiH u 2020. godini iznose 0,22% i veći su u odnosu na 2019. godinu (0,21%).

Grafikon 43: Bruto domaći izdaci na istraživanje i razvoj (%BDP) u BiH i FBiH (2015. - 2020.)

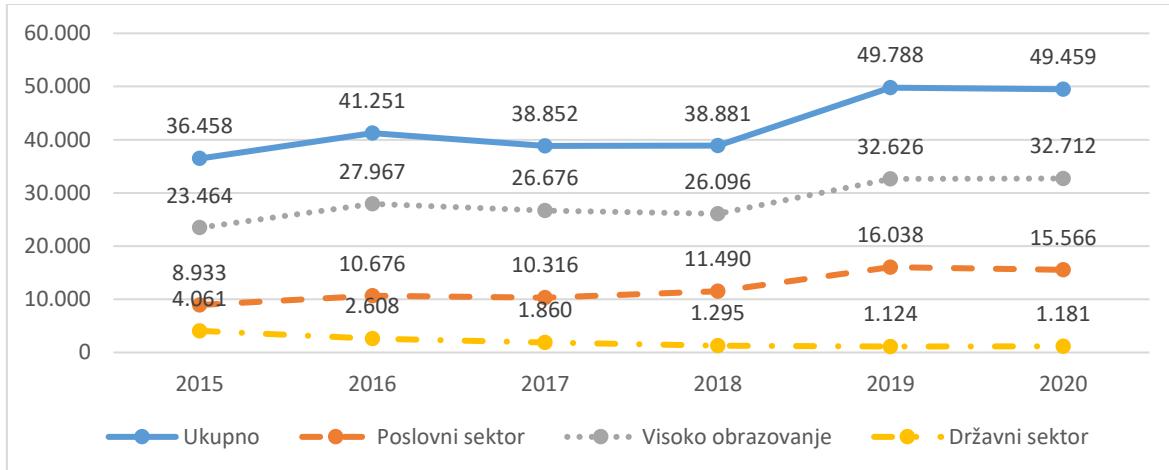

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021) (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2021)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U 2020. godini bruto izdaci za istraživanje i razvoj u FBiH iznose 49,4 miliona, od čega se na oblasti inžinjerstva i tehnologije odnosi 43,95%.

Grafikon 44: Bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj u FBiH, prema sektorima, u 000 KM

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U 2020. godini na poslovima istraživanja i razvoja u FBiH je ukupno zaposleno 1.647. Od ukupno zaposlenih na poslovima istraživanja i razvoja, 86,5% radi u sektoru visokog obrazovanja, 1,6 % u državnom sektoru, a 11,9% u poslovnom sektoru. Aktivnih istraživača je bilo 1.293, koji su u najvećem broju radili na poslovima inžinjerstva i tehnologije (40,8%).

Statistički podaci o odobrenim patentima Evropskog ureda za patente za 2020. godinu pokazuju da se Njemačka i dalje nalazi na prvom mjestu sa 20.056 odobrenih patenata, zatim Francuska sa 8.397 i Švicarska sa 4.899. Kada govorimo o regionu, najbolja je Slovenija sa 95 odobrenih patenata, zatim Hrvatska sa 10, dok Srbija ima 5. Bosne i Hercegovine i dalje nema u evidenciji odobrenih patenata, iako je u 2020. godini aplicirala sa 4 patenta.

Tabela 7. Ukupan broj odobrenih patenata po EPO²³

Zemlja	2018	2019	2020
Njemačka	20.803	21.198	20.054
Francuska	8.610	8.798	8.396
Švicarska	4.452	4.770	4.899
Austrija	1.655	1.663	1.756
Belgija	1.373	1.389	1.380
Češka	126	172	154
Slovenija	76	72	95
Bugarska	18	16	18
Hrvatska	6	13	10
Srbija	9	6	5
Bosna i Hercegovina	0	0	0

Izvor: (EPO, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Statistika inovativnih aktivnosti malih, srednjih i velikih poduzeća pokazuje trend rasta ovakvih preduzeća:

²³ European Patent Office

Tabela 8. Inovativna preduzeća u FBiH

Veličina preduzeća	2016-2018			2018-2020		
	Ukupno	Inovatori		Ukupno	Inovatori	
		Broj	%		Broj	%
Sva preduzeća	3835	1563	40,8	4110	2473	60,2
Mala	2918	1043	35,7	3157	1894	60,0
Srednja	751	415	55,3	782	452	57,8
Velika	166	105	63,3	171	127	74,3

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Istraživanje o upotrebi informacijsko komunikacijskih tehnologija u preduzećima, koje je provedeno na reprezentativnom uzorku od 2.634 preduzeća na teritoriju Bosne i Hercegovine, prikazuje digitalnu transformaciju u poslovnom sektoru. Rezultati istraživanja pokazuju da 99,6% preduzeća imaju pristup internetu, a od ukupnog broja preduzeća koja imaju pristup internetu, fiksni širokopojasni priključak (npr. ADSL, SDSL, VDSL, kablovske mreže, optičke mreže) posjeduje 98,9% preduzeća. Internetsku stranicu posjeduje 62,7% preduzeća, a usluge cloud servisa plaća putem interneta 8,6% preduzeća. U 2019. godini, 18,1% preduzeća u Bosni i Hercegovini je imalo internet prodaju robe ili usluga. Rezultati istraživanja pokazuju da je 4,5% preduzeća provodilo big data analizu (analiza se odnosi na korištenje tehnologija, tehnika i softverskih alata, za dubinsko prikupljanje podataka ili teksta, mašinsko učenje, itd. radi analize podataka prikupljenih iz izvora u vlastitom preduzeću ili iz drugih izvora). Od ukupnog broja ispitanika 1,9% preduzeća koristilo je vlastite 3D printere a u istom procentu su korištene usluge ispisana printa od drugih preduzeća. Industrijske robote u svome poslovanju koristi 3,4% preduzeća, a uslužne robote koristi samo 0,6% preduzeća.

3.3. Jedinstven ekonomski prostor

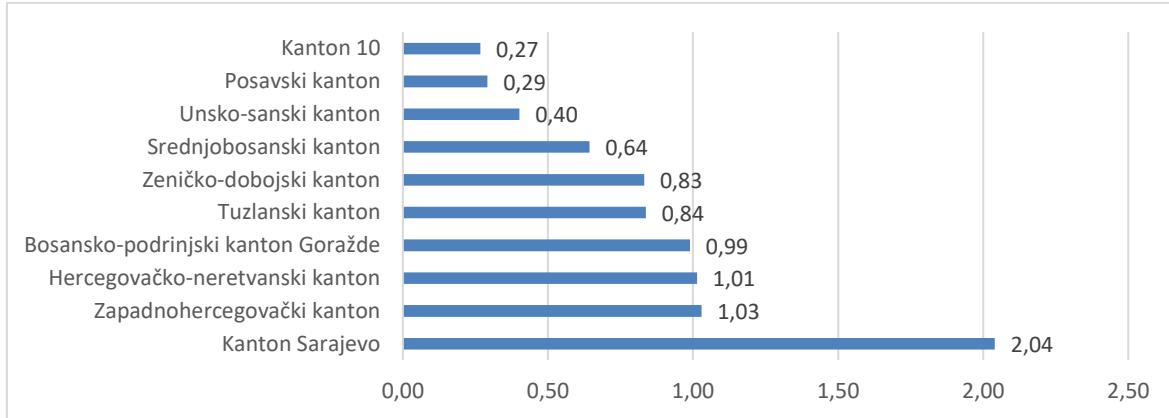
U svrhu razvijanja konkurentnih prednosti države, potrebno je, pored niza ekonomskih faktora, uspostaviti i institucionalne preduslove. U tom smislu, za razliku od zemalja višeg stepena razvoja, stvaranje jedinstvenog ekonomskog prostora BiH od izuzetnog je značaja za konkurenčnost privrede, ekonomski razvoj i nužnost je u procesu priključenja Evropskoj uniji. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je nastavila ispunjavati reformske prioritete kako je definirano u Reformskoj agendi. Ti prioriteti su uključivali usvajanje zakona u oblastima kao što su tržište rada, fiskalna odgovornost i poslovno okruženje. Nedovoljna politička podrška za cijelodržavne reforme i fragmentacija javne službe ometa napore u pravcu institucionalnih i zakonodavnih reformi.

Prostorni plan je temelj planiranja u ekonomiji, i on određuje dugoročne ciljeve i mјere prostornog razvoja u skladu sa planiranim privrednim, društvenim i historijskim razvojem. I pored toga što je Prostorni plan FBiH za period 2008. - 2028. godine usvojen od strane Predstavničkog doma Parlamenta FBiH 2014. godine, Dom naroda Parlamenta FBiH ga nije prihvatio. To znači da FBiH još uvijek nema usvojen Prostorni plan i na snazi je Prostorni plan BiH za period od 1981. - 2000. godine. Zbog toga nema saradnje i koordinacije u radu istih i različitih nivoa vlasti u FBiH, ili je ista otežana, u postupku odobravanja projekata i izdavanja dozvola za izgradnju u okviru istog ili različitih sektora, što predstavlja ozbiljnu prepreku izvršenju kapitalnih infrastrukturnih projekata i mogućnosti razvoja. Velike razlike

u razvijenosti kantona ometaju provođenje uniformne ekonomske politike Federacije BiH i iziskuju intenzivno korištenje politika regionalnog razvoja.

Velike razlike u razvijenosti kantona ometaju provođenje uniformne ekonomske politike Federacije BiH i iziskuju intenzivno korištenje politika regionalnog razvoja.

Grafikon 45: Indeks razvijenosti kantona 2020.

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

U toku 2020. godine u Federaciji BiH su doneseni sljedeći zakoni:

- Zakon o ublažavanju negativnih ekonomskih posljedica (Sl. novine FBiH, br. 28/20 od 07.05.2020.). Ovim zakonom propisuju se:
  1. subvencioniranja doprinos za obavezna osiguranja u iznosu 244,85 KM mjesечно po svakom zaposlenom počevši od obračuna i isplate bruto plaće za april 2020. godine i svaki naredni mjesec, uključujući i obračun i isplatu plaća i za mjesec nakon prestanka stanja nesreće, uz uslov da u mjesecu za koji se vrši obračun plaće poslovni subjekti imaju pad ostvarenog prometa 20% i više u odnosu na ostvareni promet u istom mjesecu 2019. godine,
  2. obustava obračuna i plaćanja zatezne kamate na javne prihode za dane trajanja stanja nesreće i 60 dana od dana prestanka proglašenja stanja nesreće,
  3. ukidanje obaveza plaćanja akontacije poreza na dobit za poslovne subjekte, koji koriste subvencije,
  4. ukidanje obaveza plaćanja akontacije poreza na dohodak od samostalne djelatnosti za 2020. godinu koji koriste subvencije,
  5. prekid obračuna zateznih kamata na zakašnjela plaćanja u dužničko-povjerilačkim odnosima u periodu od 01.03.2020. godine do isteka tridesetog dana od dana prestanka nesreće,
  6. prekid prinudne naplate do isteka 30 dana od dana prestanka stanja nesreće,
  7. održavanje stabilnosti pojedinih isplata (penzija i invalidnina i drugih socijalnih davanja na dostignutom nivou) uštedama u okviru Budžeta Federacije za 2020. godinu,
  8. odgoda primjene propisa za vrijeme trajanja stanja nesreće u Federaciji Bosne i Hercegovine,
  9. te uspostava Garancijskog fonda na osnovu kojeg će, u ime i za račun Federacije garancije izdavati Razvojna banka Federacije Bosne i Hercegovine.
- Zakon o visini stope zatezne kamate prema kojem dužnik koji zakasni s ispunjenjem novčane obaveze duguje osim glavnice, i zateznu kamatu na iznos duga do trenutka isplate po stopi od 10% godišnje.

Bosna i Hercegovina je relativno liberalna po pitanju priliva kapitala. Pravni okvir tek treba uskladiti sa pravnom stečevinom EU. Tržište vrijednosnim papirima predstavlja glavnu pokretačku polugu razvoja jer je u oba entiteta poslednjih godina povećana razmjena putem domaćeg tržišta kapitala. Dalje unaprjeđenje jedinstvenog ekonomskog prostora bi učinilo zemlju znatno privlačnijom za strane investitore.

Prema Izvještaju o Bosni i Hercegovini za 2020. godinu, kojeg objavljuje Evropska komisija, Bosna i Hercegovina je ostvarila ograničen napredak i nalazi se u ranoj fazi uspostavljanja funkcionalne tržišne ekonomije. Na kvalitet ekonomskog upravljanja je negativno uticalo kašnjenje u formiranju vlade i nedovoljna saradnja na entetskome i državnom nivou, što je, između ostalog, onemogućilo napredak u poboljšanju poslovног okruženja koje se suočava sa velikim slabostima, npr. problemi kod procedura ulaska na tržište i izlaska sa tržišta, vladavine prava i nadzornih i regulatornih institucija. Pokretač ekonomskog rasta bila je velika domaća potražnja, zahvaljujući značajnom prilivu radničkih doznaka i niskoj inflaciji. Bosna i Hercegovina je ostvarila ograničena napredak i još uvijek se nalazi u ranoj fazi kada je riječ o sposobnosti da se nosi sa pritiskom konkurenциje i tržišnim silama u EU. Ukupni kvalitet obrazovanja je još uvijek slab, dok su mjere za poboljšanje saobraćajne i energetske infrastrukture i dalje nedovoljne. Obim strukturnih prilagođavanja je bio ograničen, iako je postojala određena diversifikacija u pogledu strukture trgovine u zemlji.

Institut za akreditaciju Bosne i Hercegovine (BATA) je izdao akreditacije za ukupno 62 tijela za ocjenjivanje usklađenosti sa propisima EU. Zakon o akreditaciji je potrebno izmijeniti, kako bi bio u cijelosti usklađen sa pravnom stečevinom EU. Potrebno je osigurati ulogu akreditacije ovlašćenih tijela za ocjenjivanje usklađenosti na državnom i entetskom nivou.

Preporuke

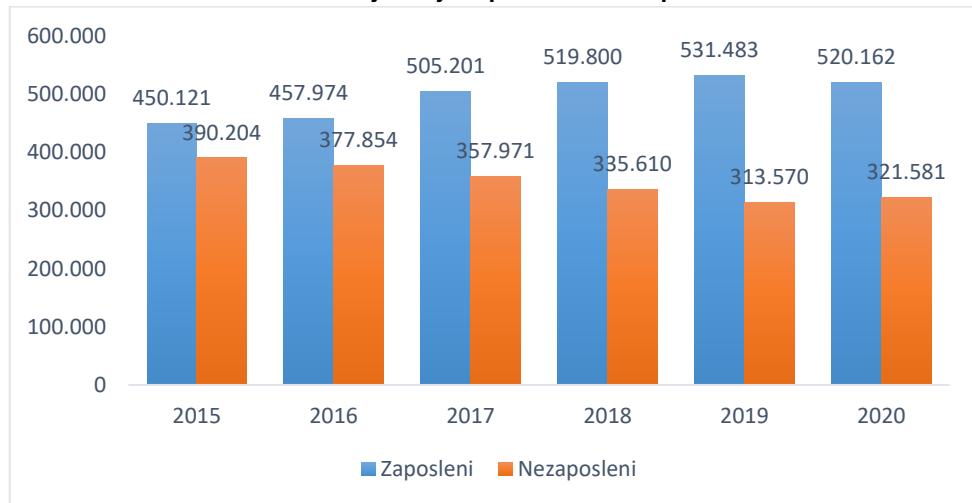
- Rasteretiti privedu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana (neutralan princip);
- Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijeklom iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu;
- Uspostaviti novi sistem vrednovanja kvaliteta ishoda obrazovanja i nastavnog - naučnog kadra koji će stimulirati komponente, naučni rad i ostvarene rezultate;
- Povećati budžetsku podršku istraživačko razvojnim institucijama;
- Povećati uključenost BiH u velike EU pilot projekte finansirane iz programa za konkurentnost i inovacije;
- Osnivati naučno-tehnološke parkove (NTP), specijalizirani za istraživanja, obrazovanje i stručnu obuku radne snage.

4. ZAPOŠLJAVANJE

Zapošljavanje je jedan od bitnih elemenata makroekonomске stabilnosti i ujedno ključni problem u BiH i FBiH. Rješavanje ovog problema vezano je za restrukturiranje nacionalne ekonomije. Dostizanje nivoa pune zaposlenosti predstavlja imperativ funkcionisanja privrede države koja teži blagostanju. Ostvarivanje ciljanog nivoa zaposlenosti je jedino moguće ako se uskladi politika zapošljavanja s ostalim instrumentima ekonomске politike.

Prioriteti za poboljšanje stanja u oblasti zaposlenosti su razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mesta, bolje funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja provođene kroz politiku zapošljavanja, poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga.

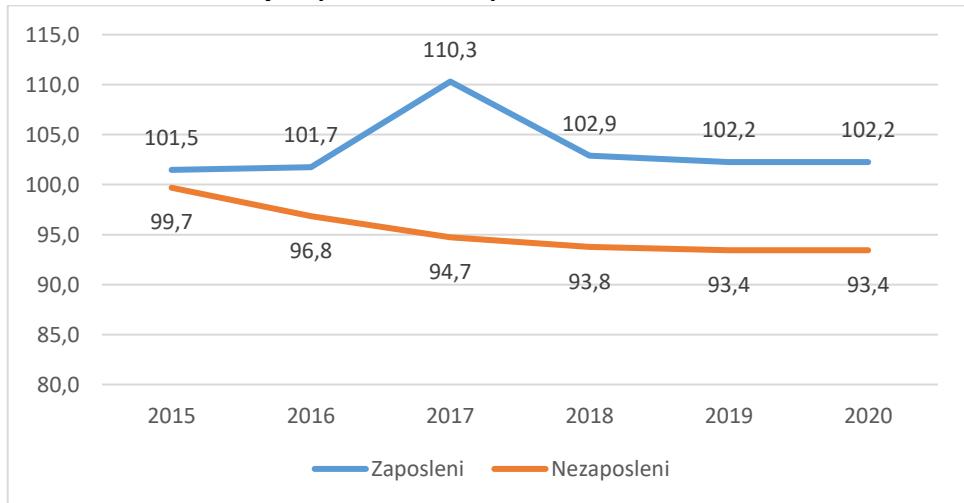
Grafikon 46: Kretanje broja zaposlenih i nezaposlenih u FBiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Prosječan broj zaposlenih u FBiH u 2020. godini iznosio je 520.162, što je u odnosu na 2019. godinu manje za 11.321 uposlena osoba ili 2,1%. Broj zaposlenih u 1991. godini na području koje danas pripada FBiH iznosio je 631.020, tako da je nivo zaposlenosti u 2020. godini dostigao 82,4% nivoa iz 1991. godine.

Grafikon 47: Kretanje zaposlenih i nezaposlenih u FBiH iskazano kroz indekse

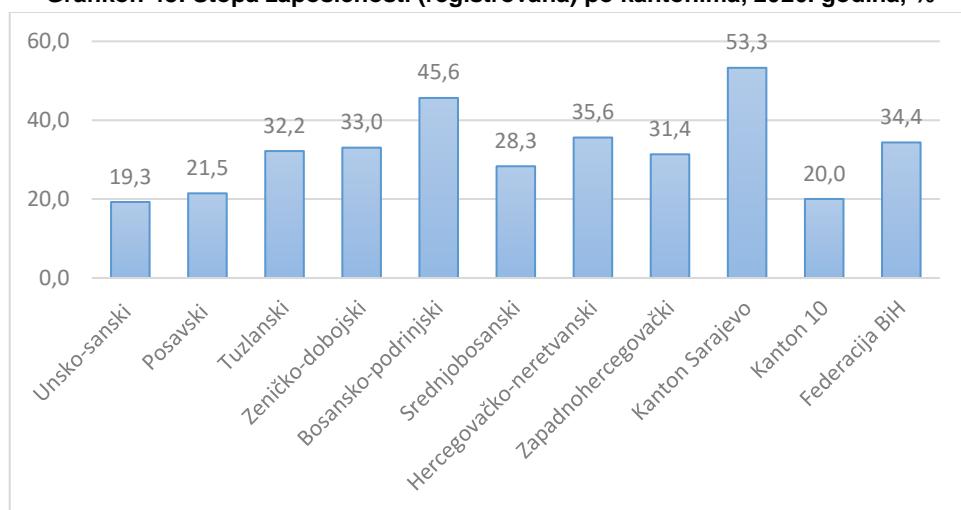

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Kada posmatramo kantone, u 2020. godini najveći broj zaposlenih imao je Kanton Sarajevo (150.451), zatim Tuzlanski kanton (97.863), Zeničko-dobojski (82.073), a dva kantona sa najmanjim brojem zaposlenih su Bosansko-podrinjski (6.882) i Posavski kanton (6.353).

Najveću stopu zaposlenosti imao je Kanton Sarajevo (53,5%), zatim Bosansko-podrinjski (45,6%), Hercegovačko-neretvanski (35,6%), Zeničko-dobojski (33,0%), te Tuzlanski (32,2%). Stepen zaposlenosti iznad prosjeka FBiH je ostvaren u Sarajevskom, Bosansko-podrinjskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu, dok je ostvareni stepen zaposlenosti u preostalih sedam kantona ispod prosjeka FBiH.

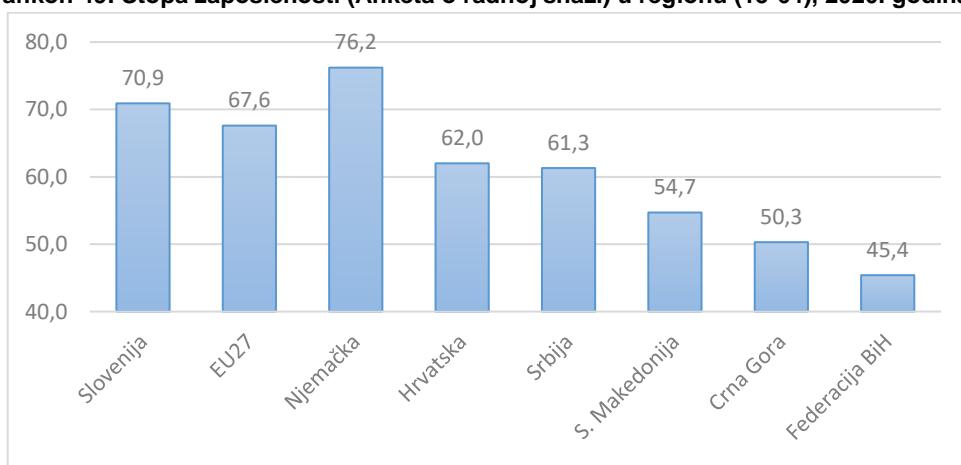
Grafikon 48: Stopa zaposlenosti (registrovana) po kantonima, 2020. godina, %

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

FBiH, prema metodologiji Ankete o radnoj snazi (15 do 64 godine), ima najmanju stopu zaposlenosti u okruženju. Prema ovoj metodologiji, stopa zaposlenosti u FBiH iznosi 45,4% i značajno je niža od evropskog prosjeka (67,6%). Od zemalja u širem regionu, Njemačka je imala najvišu stopu zaposlenosti 76,2%, dok je od zemalja užeg regiona najvišu stopu zaposlenosti u 2020. godini imala Slovenija 70,9%.

Grafikon 49: Stopa zaposlenosti (Anketa o radnoj snazi) u regionu (15-64), 2020. godina, %

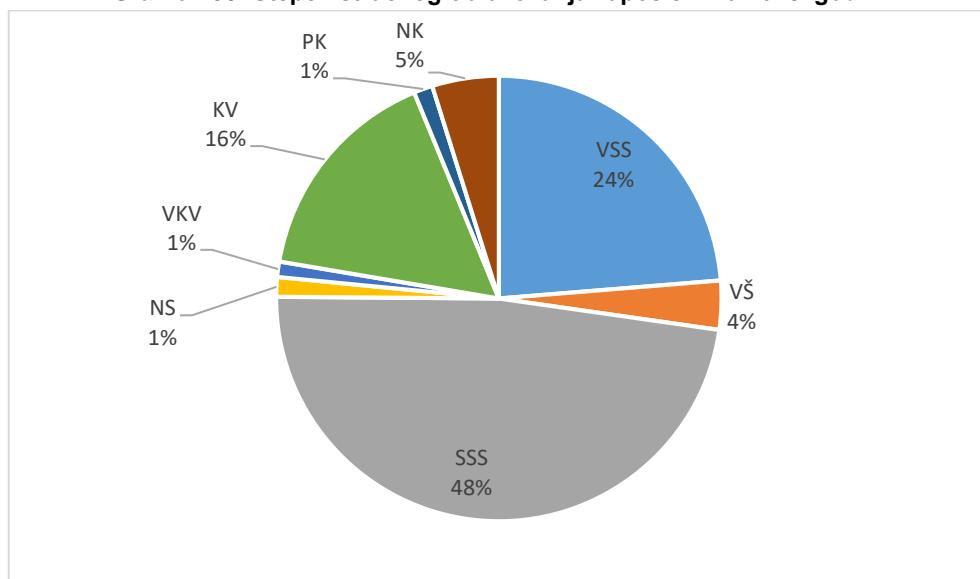
Izvor: (Eurostat, Anketa o radnoj snazi, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Vizija poboljšanja vještina na tržištu rada ima tri ključna prioriteta koji su zacrtani u Strategiji Evropske komisije: pametan rast (razvoj utemeljen na znanju i inovacijama), održivi rast

(resursno efikasnija, ekološki prihvatljiva i konkurentnija ekonomija) i socijalno osjetljiv rast (ekonomija pune zaposlenosti koja pruža socijalnu i teritorijalnu usklađenost).

Neadekvatna kvalifikaciona struktura radno sposobnog stanovništva odražava se i na strukturu zaposlenosti. Najveće učešće zaposlenih u FBiH u 2020. godini prema stepenu stručnog obrazovanja odnosi se na SSS spremu (48%), VSS (24%), KV (16%), VŠ (4%), NK (5%), VKV (1%), NS (1%), PK (1%).

Grafikon 50: Stepen stručnog obrazovanja zaposlenih u 2020. godini

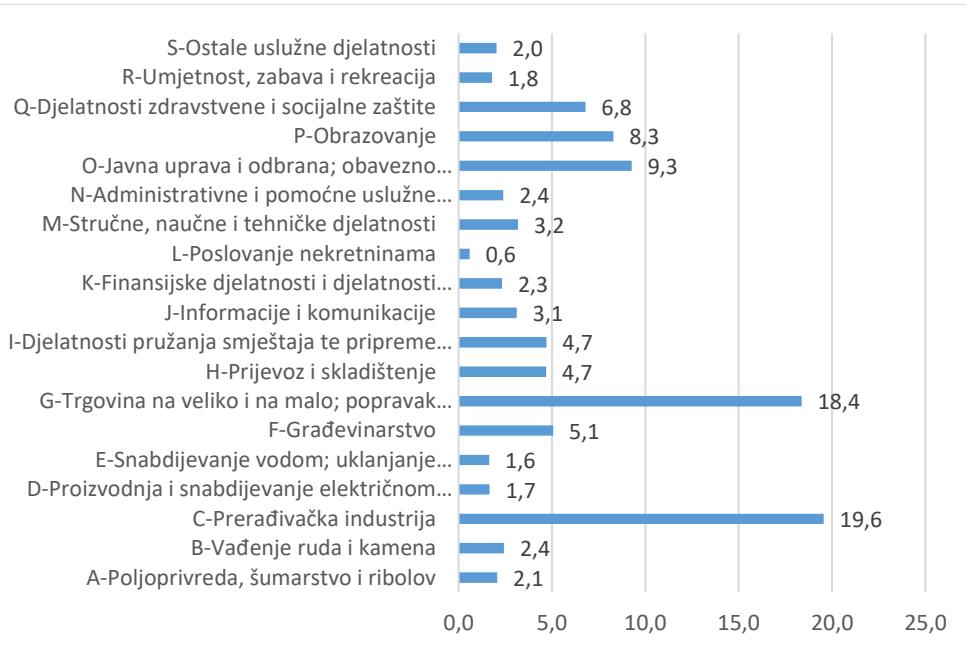
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Nedostatak stručnih vještina uveliko je rezultat nepostojanja moderne infrastrukture za profesionalnu obuku (dokvalifikacije, prekvalifikacije) i cjeloživotno učenje, zastarjelosti programa profesionalne obuke i razvoja ključnih kompetencija, niskog učešća zaposlenih i nezaposlenih u profesionalnim obukama, nedostupnosti kvalitetnih usluga treninga i obuke svim grupama građana.

Analiza zaposlenih radnika prema područjima djelatnostima u 2020. godini, značajna je jer pokazuje koja područja najviše doprinose zaposlenosti. Prerađivačka industrija zauzima prvo mjesto po broju zaposlenih (101.729 ili 19,6% od ukupnog broja zaposlenih), zatim trgovina na veliko i malo (95.570 ili 18,4 %), javna uprava i odbrana (48.228 ili 9,3%). Ova tri područja zapošljavaju skoro polovinu od ukupnog broja zaposlenih u FBiH.

Najveći rast broja zaposlenih u 2020. godini, u odnosu na 2019. godinu, evidentiran je u području informacija i komunikacija za 4,61%, administrativnih i pomoćnih uslužnih djelatnosti za 3,28%, zatim u području zdravstvene i socijalne zaštite za 2,12%, te u oblasti građevinarstva 1,37%.

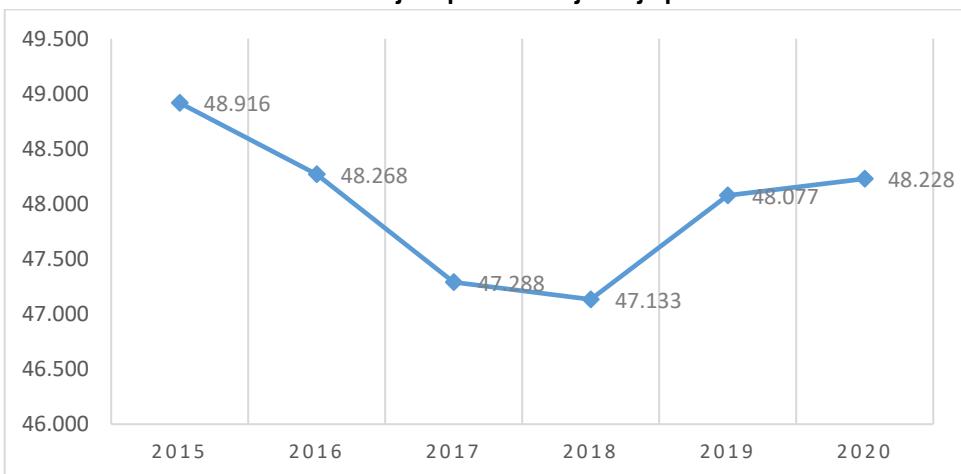
Grafkon 51: Zaposlenost u FBiH po područjima djelatnosti u 2020. godini, (udio - %)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U 2020. godini je došlo do blagog povećanja broja zaposlenih u području javne uprave i odbrane za 151, odnosno za 0,31%.

Grafkon 52: Prikaz broja zaposlenih u javnoj upravi i odbrani

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Nezaposlenost je jedan od najvećih izazova sa kojima se suočava FBiH. Sve zemlje u tranziciji susreću se sa problemom nezaposlenosti koji je izraženiji što je zemlja na nižem stepenu tranzicijskih reformi. Pri tome, prisutni su i određeni specifični uvjeti koji generiraju nezaposlenost (nasleđe rata, zastoji u privatizaciji, rascjepkanost tržišta, nedostatak strukturnih reformi i dr.). Također, potrebno je napraviti razliku između registrirane nezaposlenosti i nezaposlenosti prema Anketi o radnoj snazi. Razlika u podacima i stopama proizlazi iz činjenice da je veliki broj neaktivnih osoba ili neformalno zaposlenih osoba registrovan na biroima za zapošljavanje kao nezaposlen radi zdrastvenog osiguranja.

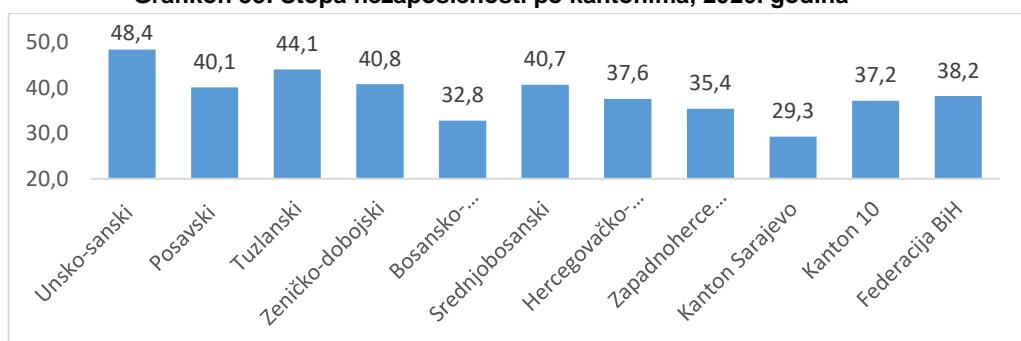
Prema Anketi o radnoj snazi, udio mladih (15-24 godine) u ukupnom broju nezaposlenih osoba ima blagu tendenciju pada, tako što se kretao od 26,5% u 2017. godini, 25,6% u

2018. godini, ka 24,7% u 2019. godini i 25,5% u 2020. godini. Ovi podaci su obeshrabrujući i za cijelokupan sistem predstavljaju prijetnju na način da dolazi do iseljavanja mladih visokoobrazovanih ljudi, što dugoročno donosi negativne posljedice na privredu.

Prema evidenciji Federalnog zavoda za zapošljavanje²⁴, broj nezaposlenih u FBiH u 2020. godini iznosio je 323.244 lica, što je za 15.380 lica ili 5% više u odnosu na 2019. godinu. Stopa nezaposlenosti (registrovana nezaposlenost - mjerena brojem nezaposlenih u odnosu na ukupnu radnu snagu) u 2020. godini iznosila je 38,2%, a u 2019. godini 37,1%. Jedan od bitnih uzroka visoke nezaposlenosti je neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta.

Kada se posmatraju kantoni, najveću stopu nezaposlenosti imao je Unsko-sanski kanton (48,4%), zatim Tuzlanski (44,1%), Zeničko-dobojski (40,8%), Srednjobosanski (40,7%), Posavski (40,1%). Ovih pet kantona ima stopu nezaposlenosti iznad prosjeka FBiH koji iznosi 38,2%.

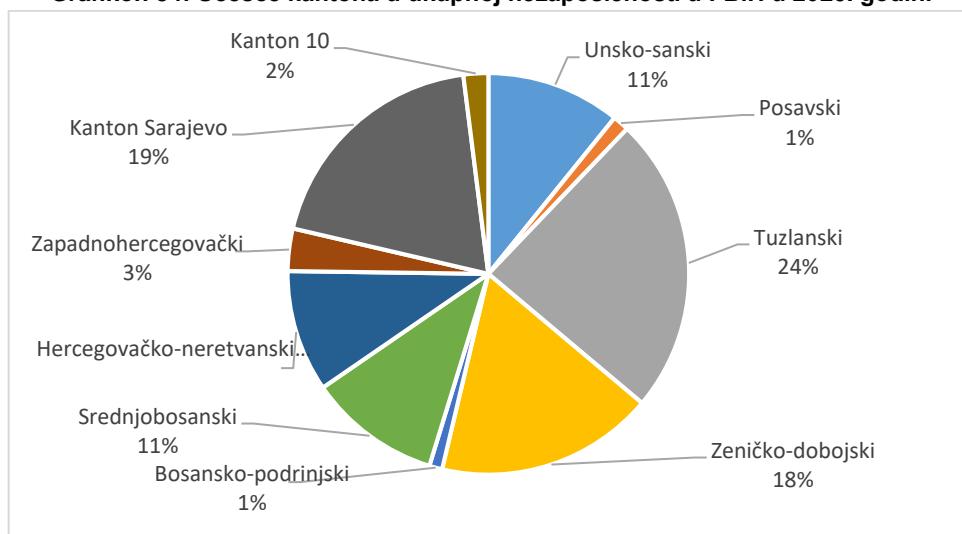
Grafikon 53: Stopa nezaposlenosti po kantonima, 2020. godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Najveće učešće u ukupnoj nezaposlenosti u FBiH u 2020. godini imao je Tuzlanski kanton 24%, zatim Kanton Sarajevo 19,4%, pa Zeničko-dobojski 17,6%, Unsko-sanski 10,8%, Srednjobosanski 10,7%, Hercegovačko-neretvanski 9,8%, Zapadnohercegovački 3,4% Kanton 10 2,0%, Posavski 1,3% i Bosansko-podrinjski 1,0%.

Grafikon 54: Učešće kantona u ukupnoj nezaposlenosti u FBiH u 2020. godini

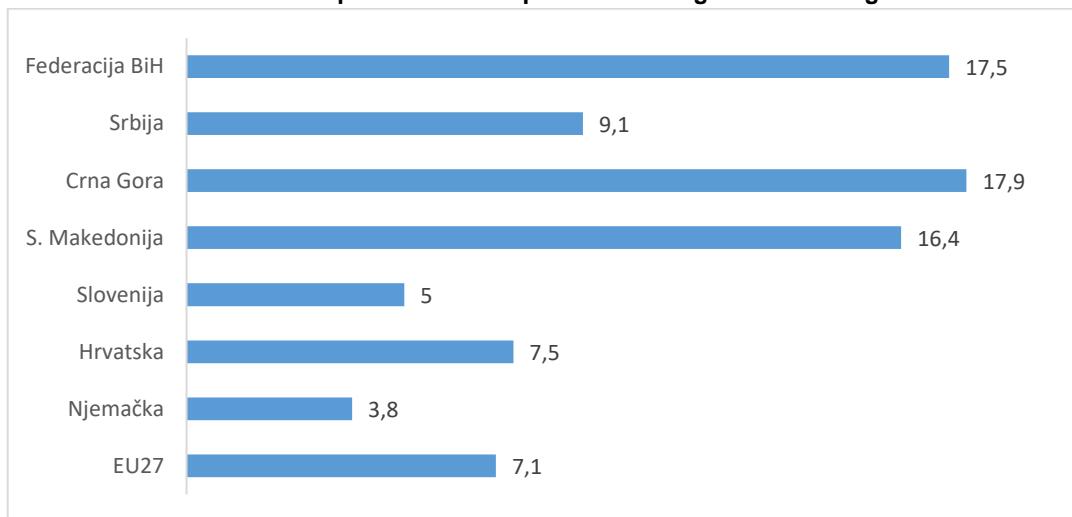
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

²⁴ FZS, Zaposlenost, nezaposlenost i plaće u FBiH po kantonima i općinama, 2020 – stanje 31.12.2020.

Veliki je broj osoba koje su ostale bez posla zbog različitih okolnosti, a čiji radno pravni status još nije riješen. Stoga se prema Eurostatu nezaposlenost zemalja EU mjeri na osnovu anketa o radnoj snazi (anketna nezaposlenost). Stopa anketne nezaposlenosti u FBiH u 2020. iznosi 17,5% i za 0,9 p.p. je manja u odnosu na 2019. godinu, a u odnosu na prosjek EU 27 (7,1%) 2,5 puta je viša.²⁵

Kretanja na tržištu rada u 2020. godini ukazuju na nastavak negativnog trenda kako u zemljama Evropske unije tako i među zemljama u regionu. Ukupna stopa nezaposlenosti u EU 27, porasla je sa 6,7% u 2019. godini na 7,1% u 2020. godini što predstavlja povećanje za 0,4 procenatnih poena. Što se tiče zemalja u regionu, u Hrvatskoj je stepen anketne nezaposlenosti, mјeren brojem nezaposlenih dobijenih anketom u odnosu na radnu snagu, u odnosu na 2019. godinu kada je bio 6,6%, porastao na 7,5%, a u Sloveniji sa 4,5% u 2019. na 5% u 2020. godini. Od ostalih zemalja regionala, stepen anketne nezaposlenosti u 2020. godini, u Srbiji je 9,1% što je manje u odnosu na prethodnu godinu za 1,4 p.p., u Crnoj Gori je porastao sa 15,2% na 17,9%, dok je Sjeverna Makedonija zabilježila smanjen stepen anketne nezaposlenosti za 0,9 p.p u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 16,4%.

Grafikon 55: Stopa anketne nezaposlenosti u regionu za 2020. godinu

Izvor: (Eurostat, Anketa o radnoj snazi, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Nedovoljno artikulisana politika zapošljavanja na teritoriju BiH, a samim tim i u FBiH razlogom je nezadovoljavajućeg stanja u zapošljavanju. Problemi su najvećim dijelom nedostatak strukturnih reformi, nizak nivo investicija i niska konkurentna sposobnost domaće privrede. Ovu oblast usložnjava neprovođenje potrebnih reformi na putu ka EU, što se direktno odražava na zapošljavanje (smanjena su direktna strana ulaganja, iskorištenost kapaciteta je u padu, smanjena je kupovna moć i potrošnja stanovništva i dr.).

4.1. Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja

Tržište rada u BiH i dalje karakterišu niska stopa aktivnosti i visoka stopa nezaposlenosti, posebno među mladima. Obrazovni sistem nije efikasno povezan sa tržištem rada i potrebno ga je unaprijediti i u određenim segmentima prilagoditi potrebama privrede kroz

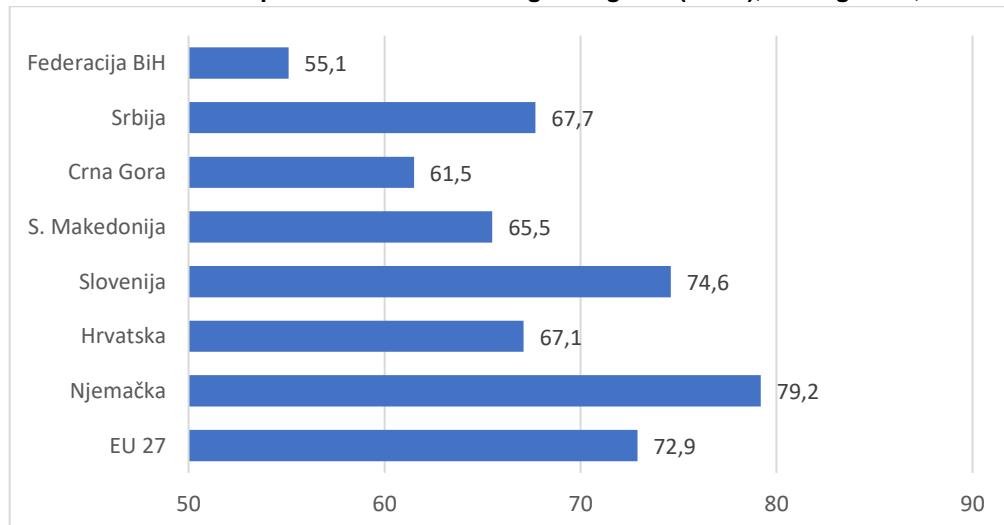
²⁵ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/hui/show.do?dataset=lfsa_urgan&lang=en

povećanje broja sati praktične nastave, bolju saradnju sa poslovnim subjektima, te primjenu novih tehnologija.

Tržište rada u FBiH karakterizira veoma niska stopa aktivnosti radne snage (aktivna radna snaga je suma broja zaposlenih i broja nezaposlenih) koja je u 2020. godini iznosila 55,1% (u zemljama EU 27 ova stopa iznosi 72,9%). To znači da je na tržištu rada dostupno svega 55,1% radno sposobnih osoba koje bi se mogle uključiti u proizvodnju roba i usluga. U odnosu na prošlu godinu stopa aktivnosti u Federaciji BiH zabilježila je rast za 3,4 p.p. Neaktivne osobe su osobe koje uopće nisu tražile posao i kao takve ne spadaju niti u zaposlene niti u nezaposlene. Posebno niska stopa aktivnosti se javlja kada radna snaga nije povezana sa tržištem rada i kada je obeshrabrena da traži posao. Razlozi za nisku stopu aktivnosti su neadekvatna, najčešće niska obrazovna kvalifikacija i mala mogućnost zarade.

U zemljama EU27 stopa aktivnosti radne snage u 2020. godini iznosi 72,9%, dok u zemljama regionala, najvišu stopu aktivnosti radne snage prema anketama o radnoj snazi ima Slovenija (74,6%), Hrvatska (67,1%), Makedonija (65,5%) dok Federacija BiH ima najnižu stopu aktivnosti radne snage (55,1%).

Grafikon 56: Stopa aktivnosti radne snage u regionu (15-64), 2020. godina, %

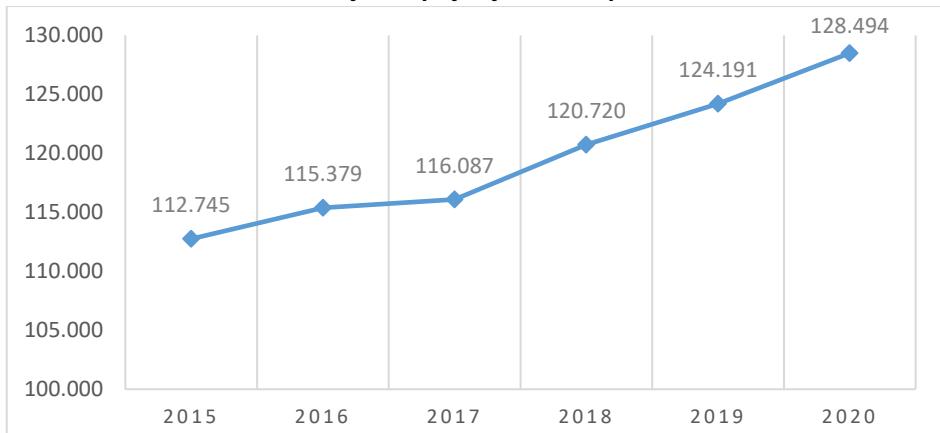
Izvor: (Eurostat, Anketa o radnoj snazi, 2020); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Od ukupnog broja nezaposlenih sa evidencije Federalnog zavoda za zapošljavanje (323.244), 104.146 lica traže prvo zaposlenje. Osim tih lica 86.408 lica je prijavljeno uslijed prekida radnog odnosa. Najčešći razlozi prekida radnog odnosa u 2020. godini su prestanak ugovora na određeno vrijeme, sporazumno raskid ugovora i povreda radne obaveze.²⁶

Broj novoprijavljenih osoba u zavodima za zapošljavanje ima trend rasta, tako da je u Federaciji BiH u 2020. godini iznosio 128.494 osobe, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 3,5%. Posmatrano po kantonima, broj novoprijavljenih osoba je najveći u Kantonu Sarajevo (30.942) što je za 21,7% više u odnosu na prošlu godinu, a najmanji u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (862) što je znatno smanjenje, ako je u istom periodu prethodne godine bilo 11.755 novoprijavljenih osoba na evidenciji nezaposlenih.

²⁶ Federalni zavod za zapošljavanje; Bilten 12/20

Grafikon 57: Broj novoprijavljenih nezaposlenih u FBiH

Izvor: (Federalni zavod za zapošljavanje, 2020); Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja

Stanje na tržištu rada je, prema izvještaju Federalnog zavoda za zapošljavanje, takvo da je broj osoba koje su brisane sa evidencije zavoda radi zaposlenja (115.554) znatno veći od onih koje su se prijavile na evidenciju po prestanku radnog odnosa (86.408) i to za 33,7%.

Opće stanje na tržištu rada i dalje je teško. Stanje na tržištu rada dodatno je usložnjeno strukturu nezaposlenih, jer je uglavnom riječ o osobama koje se teže zapošljavaju (dugotrajno nezaposleni, osobe sa invaliditetom, bez kvalifikacija ili bez radnog iskustva).

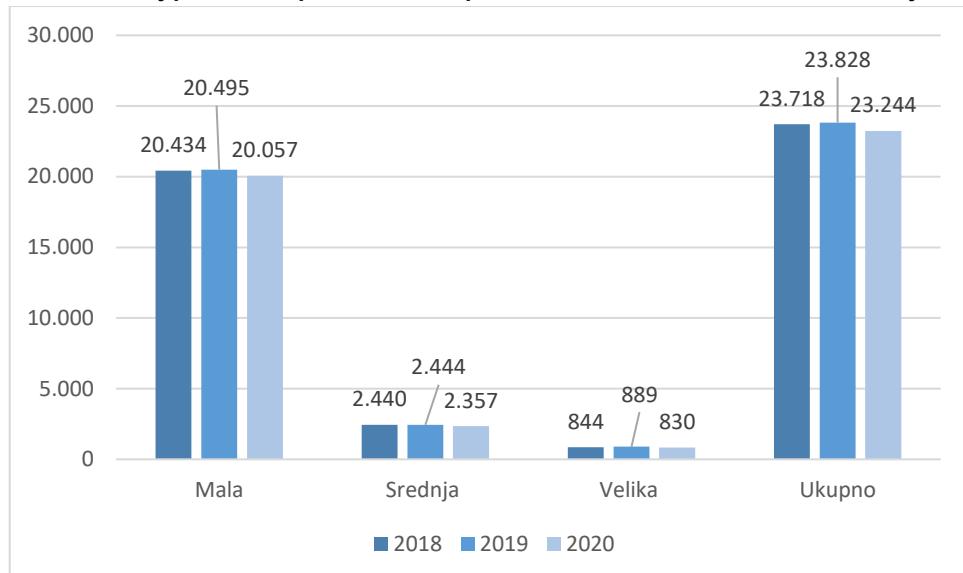
4.2. Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mesta

Mala i srednja preduzeća (MSP) u svijetu predstavljaju najvažniji generator zapošljavanja i dodane vrijednosti. Tako npr. u EU u 2014. godini čak 99% svih preduzeća se nalazi u kategoriji malog i srednjeg poduzetništva i samo 1% u kategoriji velikih. Ipak, 1% velikih preduzeća (preko 250 zaposlenih) je agregirao 2/3 od ukupnog broja zaposlenih u EU-28. Zaposlenost malog i srednjeg poduzetništva EU-28 rasla je prosječno po stopi od 5,2% u razdoblju od 2013. do 2016., gotovo 50% brže od ukupnog zaposlenja u EU-28 privredi u istom razdoblju (Evropska komisija, 2017). U FBiH, u 2020. godini struktura broja zaposlenih prikazana je na grafikonu 60.

Obzirom da MSP generiraju zaposlenost, potrebno je kroz obrazovni sistem, prvenstveno kroz osnovno i srednje obrazovanje, poduzimati aktivnosti koje potiču na poduzetnički način razmišljanja. U FBiH već postoje neke aktivnosti, ali na dobrovoljnoj bazi, pa ih treba sistematizovati i uvesti u školski sistem kao obavezu.

Poseban problem u našem društvu je neusklađenost zakonodavstva sa EU zakonodavstvom, što se odražava na definiciju i razvrstavanje pravnih lica. Prema Zakonu o računovodstvu i reviziji pravna lica se razvrstavaju na mikro, mala, srednja i velika, u zavisnosti od visine poslovног prihoda, prosječne vrijednosti poslovne imovine i prosječnog broja zaposlenih u toku poslovne godine, utvrđenih na dan sastavljanja finansijskih izvještaja u poslovnoj godini.

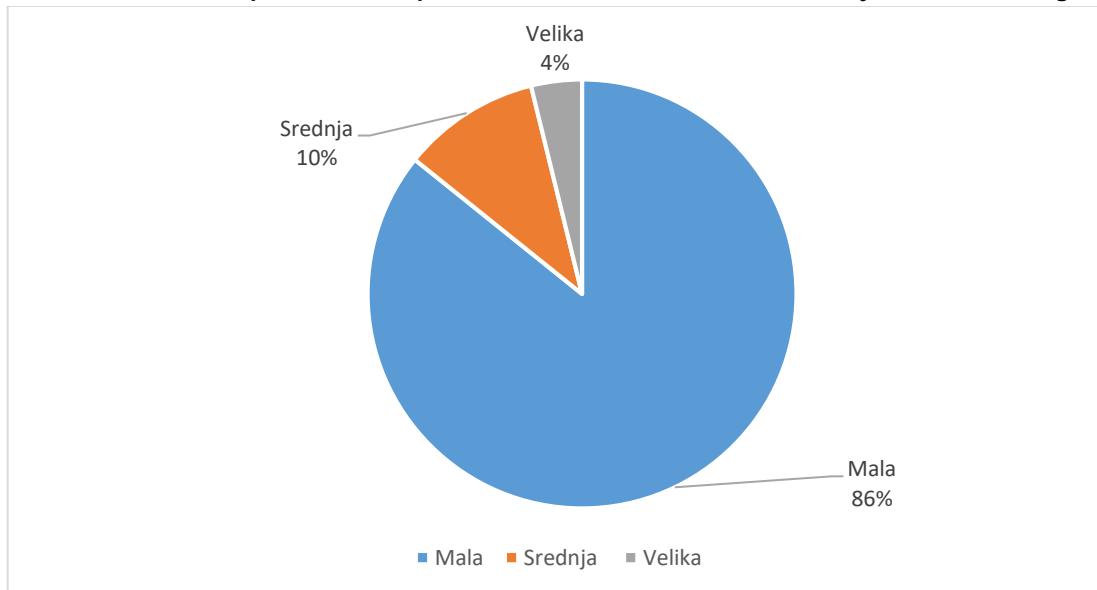
Grafikon 58: Broj preduzeća prema veličini prema Zakonu o računovodstvu i reviziji u FBiH

Izvor: (Finansijsko-informatička agencija, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Ukupan broj privrednih subjekata koji su registrovani u bazama FIA-e za 2020. godinu, prema važećem Zakonu o računovodstvu i reviziji FBiH, iznosi 23.244 i manji je za 2,5% u odnosu na 2019. godinu. Od toga najveći broj je malih preduzeća 20.057 (86,3%), potom srednjih 2.357 (10,1%), dok je velikih preduzeća bilo 830 (3,6%).

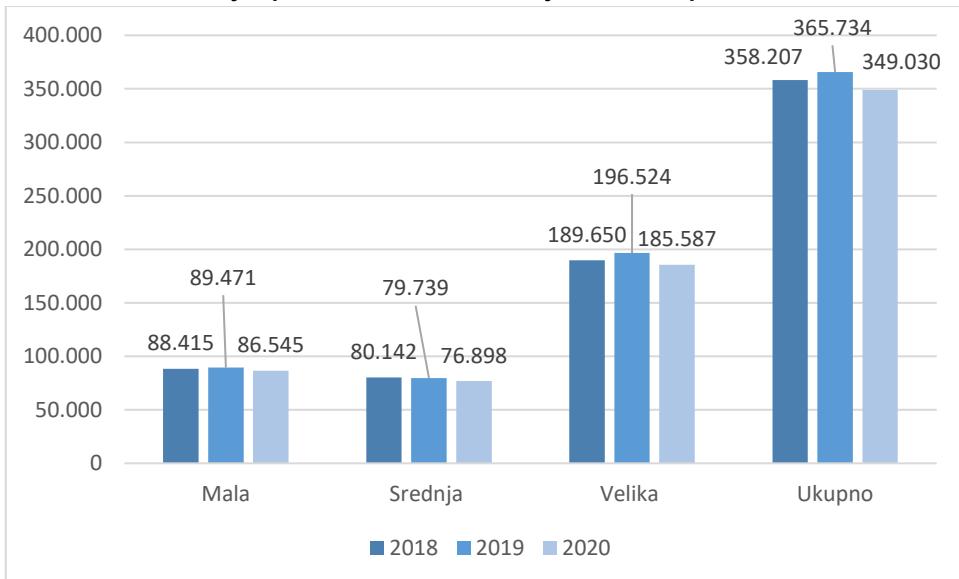
Grafikon 59: Struktura prema veličini prema Zakonu o računovodstvu i reviziji u FBiH u 2020. godini

Izvor: (Finansijsko-informatička agencija, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Ukupan broj zaposlenih osoba u privrednim subjektima, koji su registrovani u bazama FIA-e za 2020. godinu, iznosi 349.030 i manji je za 4,6% u odnosu na 2019. godinu. Od toga najveći broj je zaposlen u velikim preduzećima 185.587, potom u malim 86.545, te u srednjim preduzećima 76.898 zaposlenih osoba.

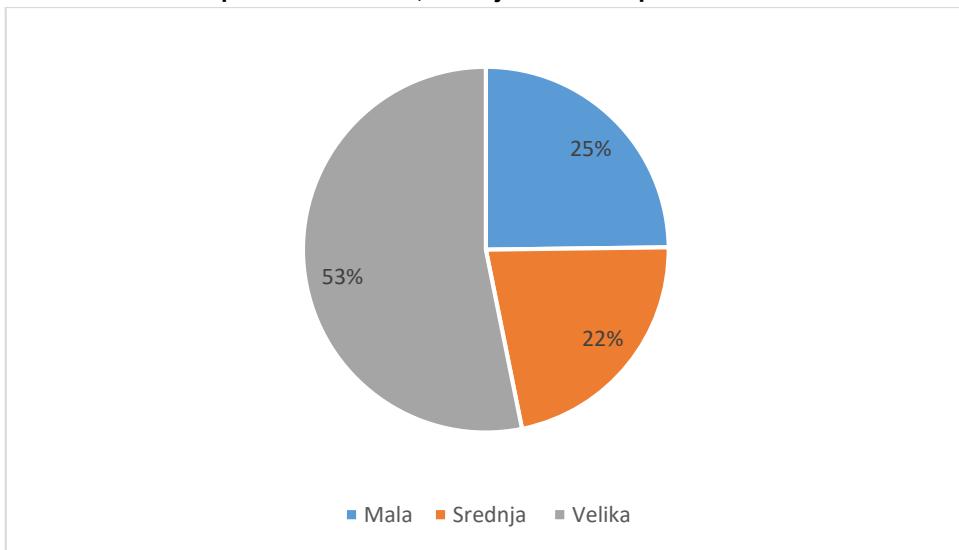
Grafkon 60: Broj zaposlenih u malim, srednjim i velikim preduzećima u FBiH

Izvor: (Finansijsko-informatička agencija, 2021); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U FBiH, u 2020. godini, od ukupnog broja zaposlenih, zaposlenih u malim preduzećima je bilo 24,8%, u srednjim preduzećima 22,0%, dok je najveći broj zaposlenih radio u velikim preduzećima 53,2%.

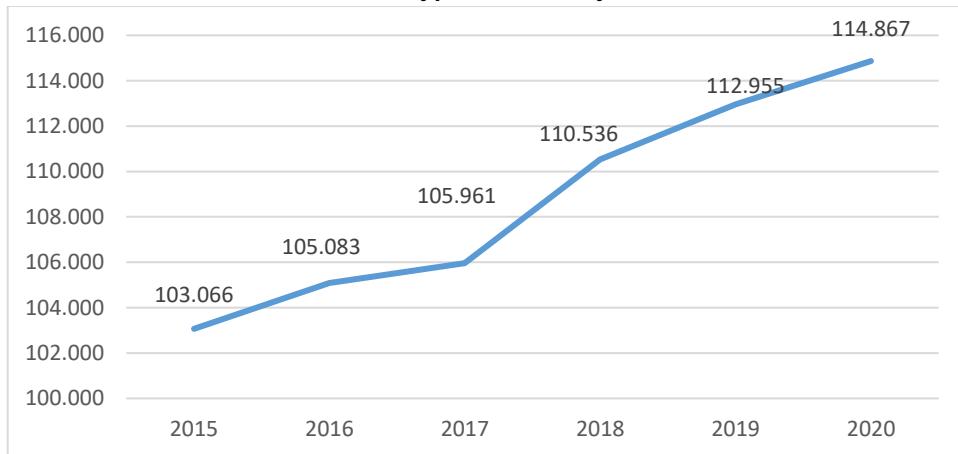
Grafikon 61: Struktura zaposlenih u malim, srednjim i velikim preduzećima u FBiH u 2020. godini

Izvor: (Finansijsko-informatička agencija, 2021); Obrada: FZZPR

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, Federacija BiH posljednjih godina bilježi trend povećanja broja poslovnih subjekata.

Grafikon 62: Broj poslovnih subjekata u FBiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020); Obrada : Federalni zavod za programiranje razvoja

Ukupan broj poslovnih subjekata u Federaciji BiH (pravna lica i fizička lica-obrtnici) u 2020. godini, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, iznosi 114.867, što je više za 1,7% u odnosu na prethodnu godinu.

Preporuke

- Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih s evropskim akreditiranim centrima;
- Uskladiti radno zakonodavstvo s EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika;
- Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednjom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;
- Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi;
- Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona;
- Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa).

5. ODRŽIVI RAZVOJ

Održivi razvoj predstavlja okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog ekonomskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne resurse bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti – drugim riječima, bolji kvalitet života za sve, sada i za generacije koje dolaze. Koncept održivog razvoja slijedi i BiH izradom Okvira za implementaciju ciljeva održivog razvoja u BiH, kao strateškog dokumenta koji se izrađuje na participatoran način i koji postavlja šire razvojne pravce BiH, te služi kao platforma za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja kroz razvojne dokumente i planove rada. U skladu s tim, u ovom dijelu dokumenta obrađene su slijedeće oblasti: poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj, ekologija, energija i obnovljivi izvori energije, te transport i komunikacije.

5.1. Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku (FZS), u 2020. godini udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH iznosi 4,5%, što je više u odnosu na 2019. godinu kada je taj udio iznosio 4,1%. Pri tome, u 2020. godini ostvaren je realni rast bruto dodane vrijednosti u sektor poljoprivrede za 8,1% u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 9. Udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH

Godina	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Udio (%)	4,4	5,0	4,2	4,6	4,8	4,1	4,3	4,1	4,5
Broj zaposlenih	7.444	7.576	7.891	7.940	8.873	10.389	10.940	10.989	10.743

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

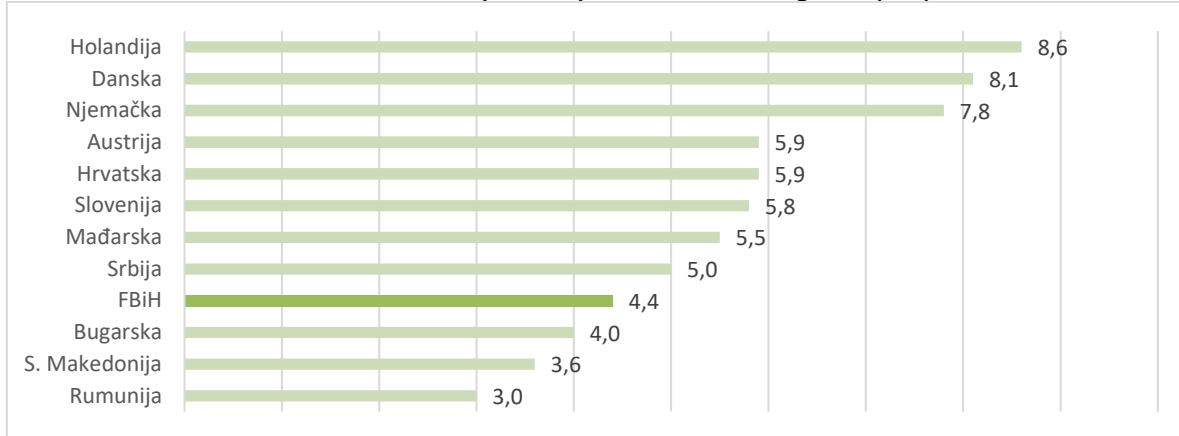
Prosječan broj zaposlenih u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribolova u izvještajnoj godini iznosi je 10.743, što iznosi 2,06% ukupnog broja zaposlenih u FBiH, a u odnosu na 2019. godinu manji je za 2,2%, čime je prekinut pozitivan trend porasta broja zaposlenih u ovom sektoru.

U Federaciji Bosne i Hercegovine u sjetvenoj sezoni 2019/2020 zasijano je 204.480 ha oranične površine, što predstavlja povećanje za 4,7% u odnosu na prethodnu sjetvenu sezonu. Posmatrano po grupama usjeva u proljetnoj i jesenjoj sjetvi, bilježi se uvećanje zasijanih površina industrijskog bilja za 11,1%, stočnog krmnog bilja za 1,9%, žita za 4,1%, pšenice za 3,5%, te povrtnog bilja za 8,3% u odnosu na sjetvenu sezonu 2018/2019 (FZS, 2021).

Ukupna proizvodnja pšenice u FBiH u 2020. godini iznosi 86.302 tona, što predstavlja povećanje proizvodnje za 21,6% u odnosu na prethodnu godinu. U izvještajnoj godini došlo je do povećanja proizvodnje ječma za 13,1%, raži za 4,6%, zobi za 11,5% i kukuruza za 25,3% u odnosu na 2019. godinu.

Prinos pšenice (tona/ha) u Federaciji BiH iznosi 4,4 t/ha, što je više u odnosu na 2019. godinu (3,7 t/ha). U poređenju sa zemljama okruženja, Federacija BiH ima viši prinos po hektaru jedino od Sjeverne Makedonije (3,6 t/ha), dok je znatno niži u odnosu na poljoprivredno najrazvijenije zemlje EU, gdje se prinos kreće od 7,8 do 8,6 t/ha.

Grafikon 63: Prinos pšenice po hektaru u 2020. godini (t/ha)

Izvor: (EUROSTAT, 2021)

U izvještajnoj godini povećana je proizvodnja povrća za 12%, stočnog-krmnog bilja za 20,7%, industrijskog bilja za 30,7%, dok je ukupna proizvodnja voća povećana za 51%.

Stočarstvo u Federaciji BiH, zbog usitnjениh posjeda, neadekvatnih uslova držanja stoke, otežanog pristupa finansiranju, malog broja grla po farmi, još uvjek nije na zadovoljavajućem nivou. Gledano po vrstama uzgoja stoke, zabilježeno je povećanje proizvodnje u peradarstvu za 0,6%, u govedarstvu za 2,5%, svinjogojstvu 11,8%, dok je smanjenje proizvodnje zabilježeno u ovčarstvu za 37,5%, te u pčelarstvu za 19,7%.

Kada su u pitanju poticaji poljoprivredi neophodni za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, povećanje konkurentnosti i osiguranje stabilnog dohotka poljoprivrednim proizvođačima, prema Programu novčanih podrški poljoprivredi za 2020. godinu planirano je ukupno 87 mil. KM, od čega je realizovano oko 91%, što je nedovoljno za podršku svim modelima poticaja.

Vlada Federacije BiH je na prijedlog Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, u izvještajnoj godini usvojila Odluku o dodjeli finansijske pomoći izvozno orijentiranim privrednim društvima, zadrugama, obrtima i drugim pravnim subjektima iz poljoprivredno-prehrambenog sektora u okolnostima pandemije COVID-19. Sredstva u ukupnom iznosu od 8.199.933 KM dodjeljuju se 31 izvozno orijentiranom privrednom subjektu iz poljoprivredno-prehrambenog sektora. Pored navedenoga, Vlada Federacije BiH je donijela Odluku o usvajanju kreditno garantnog programa za poljoprivrednu i prehrambenu industriju po kojem ukupan iznos garancija koje će na teret Garancijskog fonda odobravati Razvojna banka Federacije BiH, iznosi 100 miliona KM. Osnovni cilj ovog programa je da se u uslovima otežanog poslovanja uslijed pandemije COVID-19 osigura podrška obrtima i preduzeća iz oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije i poljoprivrednim zadrugama za održavanje tekuće likvidnosti, održavanje postojećeg stepena zaposlenosti, te kreiranje novih radnih mjeseta koja imaju problem pristupa kreditnim sredstvima uslijed povećanog rizika izazvanog poremećajima likvidnosti i/ili nedostatka adekvatnog kolateralra. Garancije Fonda mogu se izdavati za kredite sa rokom dospijeća do 60 mjeseci, uključujući grace period do 18 mjeseci za dugoročne kredite. Također, iz Budžeta FBiH izdvojeno je 2,5 mil. KM plus 180.000 KM tako da je ukupan poticaj za veterinarstvo u 2020. godini iznosio 2.680.000 KM.

Europska unija izdvojila je 20 miliona eura za modernizaciju poljoprivredno-prehrambenog sektora u Bosni i Hercegovini. Sredstva će biti dostupna u okviru četvorogodišnjeg projekta EU4Agri (2020.-2024.), koji će podržati oko 2.600 poljoprivredno-prehrambenih proizvođača diljem BiH. Na ovaj način, EU pruža podršku ovom sektoru ne samo u otvaranju novih radnih mesta, već očuvanju postojećih i oporavku od posljedica COVID-19 pandemije. Ukupna vrijednost projekta iznosi 20,25 mil. eura, a provode ga i sufinansiraju sa 250.000 eura sredstava Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) u BiH i Češka razvojna agencija (CzDA). Trenutno je podržano 29 projekata, ukupne vrijednosti investicija od 9,7 miliona KM od čega je 5,1 mil. KM uloženo kroz EU4Agri.

Zakonsko uređenje oblasti poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvoja, i usklađivanje sa pravnom stečevinom i standardima EU, ne odvija se potrebnom dinamikom. U Federaciji BiH još uvijek nije uspostavljen adekvatan zakonski okvir za provođenje poljoprivrednog popisa, a nedostatak kapaciteta za izradu složenih zakona, te komplikovane procedure usvajanja istih dodatno usporavaju željeni razvoj. To se prije svega uočava kroz nedonošenje Programa ruralnog razvoja u Federaciji BiH za period 2018. - 2021., Zakona o poljoprivredi, prehrani i ruralnom razvoju FBiH, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Zakona o slatkovodnom ribarstvu u Federaciji BiH, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o poljoprivrednom zemljištu, te Zakona o izmjenama i dopunama zakona o stočarstvu koji se dugo nalaze u izradi ili u procesu usvajanja.

Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva potpisalo je Sporazume sa 10 kantonalnih ministarstava i 71 jedinicom lokalne samouprave o sufinansiranju mjera proljetne sjetve. Na osnovu potpisanih Sporazuma Ministarstvo je izdvojilo 5,5 mil. KM, a kantonalna ministarstva i jednica lokalne samouprave 3 mil. KM iz svojih budžeta (ukupno oko 8,5 mil. KM) za sufinansiranje troškova nabave sjemena, mineralnog đubriva i zaštitnih sredstava za oko 18.000 poljoprivrednih gazdinstava koja su izvršila proljetnu sjetvu.

Iako je Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva za podršku prioritetnim kapitalnim investicijama u vodovode i sanitaciju tražilo 36 mil. eura grant IPA III podrške (uglavnom za završetak tekućih aktivnosti izgradnje i završetka postrojenja za tretman otpadnih voda), već je izvjesno da ova sredstva neće biti osigurana putem IPA programiranja.

Preporuke

- Donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona;
- Obezbijediti bolji pristup kreditnim sredstvima za poljoprivredne proizvođače;
- Kroz sistem poticaja podržavati individualne poljoprivrednike u uspostavljanju održivih sistema za navodnjavanje i odvodnju vode, te sistema zaštite od ekstremno niskih temperatura i mraza baziranih na obnovljivim izvorima energije;
- Unaprijediti sistem poticaja poljoprivredi u cilju efikasnije i pravednije raspodjele poticaja i prilagođavanja zahtjevima za očuvanje okoliša;
- Izvršiti kvalitetan popis poljoprivrede, završiti proces definiranja statističkih regija prema NUTS klasifikaciji Evropske Unije, te ubrzati uspostavu i primjenu suvremenih i tehnološki naprednih registara (FADN, LPIS, zemljische knjige i dr.);
- Jačati i proširiti infrastrukturu za otkup poljoprivrednih proizvoda i mlijeka;

- Ubrzati, omasoviti i pojeftiniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima;
- Hitno usvojiti Strategiju pružanja savjetodavnih usluga u poljoprivredi;
- Opremiti i osposobiti laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, koje bi izdavale certifikate priznate i van granica Bosne i Hercegovine;
- Kreirati efikasne instrumente zaštite i interventnog djelovanja u kriznim situacijama sa ciljem osiguranja stabilnog dohotka poljoprivrednih proizvođača.
- Zaštititi zemljišta primjenom odgovarajućih agropedoloških mjera u cilju povećanja konkurentnosti plasmana proizvoda na tržišta EU i postizanja što većeg broja proizvoda s oznakom "bio" i "organic";
- Ubrzati rad na harmonizaciji veterinarskog, uzgojno-selekcijiskog i fitosanitarnog zakonodavstva i praksi s EU standardima, kako bi se podržao razvoj konkurentnosti poljoprivredno-prehrabbenih proizvoda.

5.2. Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije

Prema konačnim podacima Federalnog zavoda za statistiku, proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija (područje D)²⁷ u BDP-u FBiH u 2020. godini učestvuje sa 3,4%, što je niže u odnosu na 2019. godinu za 0,2 pp.

Sektor snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom te djelatnosti sanacije okoliša (područje E) u FBiH je u 2020. godini ostvario udio u BDP-u u procentu od 1,1%, za 0,1 pp više u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 10. Udjeli područja D i područja E u BDP-u FBiH

Područje	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Područje D (%)	3,8	3,6	3,2	3,8	3,6	3,4
Područje E (%)	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,1

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, prosječan broj zaposlenih u sektoru proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije u 2020. godini iznosio je 8.645, što je za 79 radnika ili 0,1% manje u odnosu na prethodnu godinu. U sektoru snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša prosječan broj zaposlenih u 2020. godini iznosio je 8.527, što je manje za 125 radnika ili 1,4% u odnosu na 2020. godinu (FZS, 2021).

U Federaciji BiH posljednjih godina i dalje je sve izražajniji problem velike zagađenosti zraka. Pravilnikom o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka, kvalitet zraka se prati mjeranjem koncentracija sumpordioksid, azotne okside, lebdećih čestica PM10 i PM2.5, olova, benzena, ugljičnog monoksida, arsena, kadmija, žive, nikla, te benzo-apirena. Postojeći uslovi u Federaciji Bosne i Hercegovine ne omogućavaju redovan monitoring svih navedenih parametara, a pojedini parametri se uopšte ne mijere (kao što je benzen, benzopiren i sastav lebdećih čestica).

²⁷ Područja djelatnosti prema Klasifikaciji djelatnosti BiH 2010 – uskladeno sa EU NACE Rev 2.

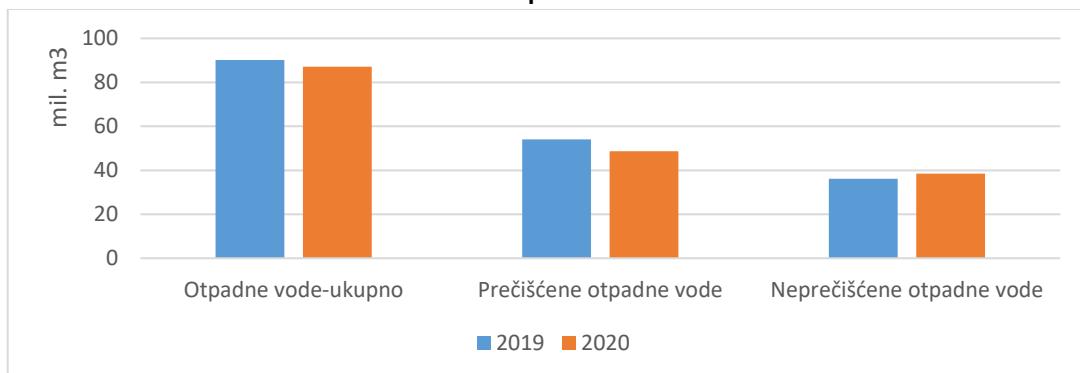
U Federaciji BiH u 2020. godini ukupno je 21 automatska stanica vršila monitoring kvaliteta zraka kojima su upravljale nadležne institucije. Pored njih, u funkciji je i jedna stanica kojom upravlja ambasada Sjedinjenih Američkih Država u našoj zemlji.

Na skoro svim mjernim mjestima u Federaciji BiH evidentne su izuzetno visoke, po zdravlje opasne koncentracije lebdećih čestica. U mjestima u kojima se i u čijoj se blizini vrši obimno spaljivanje uglja evidentne vrlo visoke, po zdravlje opasne koncentracije sumpordioksida. Visoke vrijednosti koncentracija ovih materija se ne javljaju samo tokom hladnijeg dijela godine, već tokom bilo kojeg perioda u godini. Iako su vrijednosti koncentracija lebdećih čestica, a naročito sumpordioksida u periodu 2015. - 2019. godina počela pokazivati lagani trend smanjivanja, u 2020. godini su one ponovno porasle i dostigle neke od najviših izmjerениh vrijednosti u zadnjih 15 godina.²⁸

Postojeći Registar postrojenja i zagađivača koji vodi Federalno ministarstvo okoliša i turizma sadrži nepotpune i često pogrešne podatke o emisiji zagađenja. Ne postoje precizne liste operatera postrojenja koji su dužni dostaviti podatke o emisiji zagađujućih materija u zrak, ne postoje kriteriji za odabir metode mjerena emisije zagađujućih materija u zrak u zavisnosti od vrste, tipa i kapaciteta postrojenja, ne postoji pravilnik za proračun emisija zagađujućih materija u zrak, te kontrole mjerena emisija zagađujućih materija u zrak nisu dovoljno efikasne. Svi ovi nedostaci značajno ograničavaju mogućnosti kreiranja adekvatnih politika održivog upravljanja okolišem.

U FBiH je i dalje izražen ekološki problem upravljanja otpadnim vodama. Ukupna količina otpadnih voda u izvještajnoj godini iznosila je 87.075 hilj. m³, što je za 3,5% manje u odnosu na 2020. godinu. Udio prečišćenih otpadnih voda u ukupnoj količini otpadnih voda u 2020. godini je i dalje je vrlo nizak i iznosi 55,8% (4,1 pp niži u odnosu na prethodnu godinu). Najviše otpadnih voda potiče iz domaćinstava (71,1%), zatim iz industrije i građevinarstva (7,9%), poljoprivrede, lova i šumarstva (0,3%), te iz ostalih djelatnosti (20,7%).

Grafikon 64: Otpadne vode u FBiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

U cilju postizanja kvalitetne zaštite zdravlja ljudi i okoliša, te održivog upravljanja okolišem, potrebno je kontinuirano raditi na unapređenju zakonskog okvira prema standardima EU, kao i horizontalno i vertikalno usklađivanje istih u Federaciji BiH. Održivo korištenje i upravljanje prirodnim resursima predstavlja jednu od osnovnih prepostavki povećanja konkurentnosti svake ekonomije u dugoročnom periodu.

U toku je izrada cjelodržavne Strategije zaštite okoliša 2030+ (ESAP BiH 2030+), koja u sebi obuhvata strategije i akcione planove zaštite okoliša entiteta i Distrikta Brčko, koja

²⁸ FHMZ, Izvještaj o kvalitetu zraka u FBiH, 2020

između ostalog, inkorporira aktivnosti donošenja i usaglašavanja propisa u oblasti okoliša sa pravnom stečevinom EU.

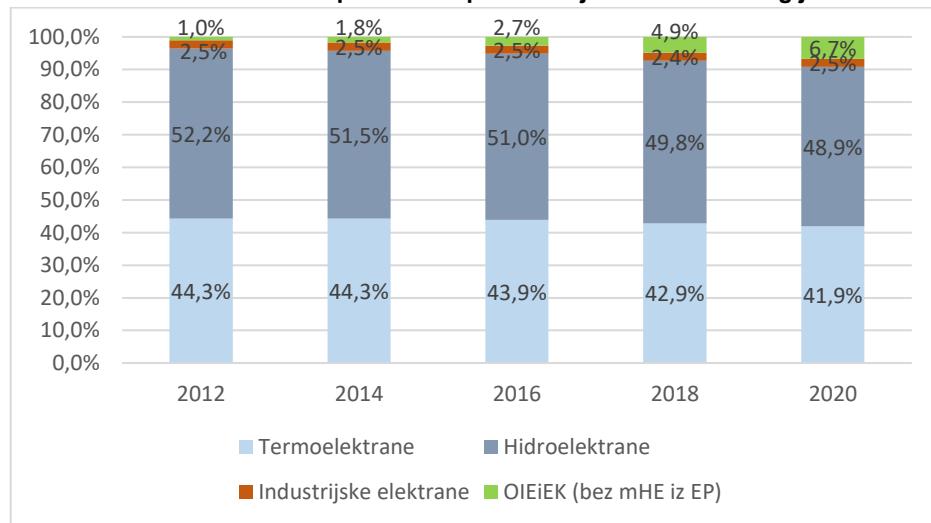
Važni propisi, kao što su novi Zakon o zaštiti okoliša i Zakon o zaštiti zraka u 2020. godini nisu prošli kompletну proceduru usvajanja iako su nacrti i prijedlozi navedenih zakona usvojeni još u 2019. godini. S tim u vezi i niz važnih podzakonskih akata na bazi pomenutih zakona nije doneseno u 2020. godini.

Razvoj i unaprjeđenje pravnog okvira u Federaciji BiH teče vrlo sporo. Izrađeni važni propisi se još uvijek nalaze u proceduri usvajanja. U septembru 2019. godini na sjednici Predstavničkog doma Parlamenta FBiH utvrđeni su Prijedlog Zakona o zaštiti okoliša, te Nacrt Zakona o zaštiti zraka koji čekaju na usvajanje u Domu naroda. U izradi je niz podzakonskih propisa iz oblasti procjene uticaja na okoliš, iz oblasti pogona i postrojenja koja mogu dovesti do nesreća većih razmjera, te iz oblasti industrijskog zagađenja.

Ukupni instalirani kapaciteti za proizvodnju električne energije u FBiH u 2020. godini iznose 2.816 MW, od čega se na termoelektrane odnosi 1.181 MW ili 41,9% ukupnih kapaciteta, na hidroelektrane (uključujući i male distributivne hidroelektrane u sastavu JP Elektroprivreda BiH) 1.376 MW ili 48,9%, industrijske energane (energane u sastavu „GIKIL“ d.o.o. Lukavac i energane u sastavu Natron Hayat d.o.o. Maglaj) 69,0 MW ili 2,5%, te na kapacitete na bazi obnovljivih izvora energije (kvalifikirani proizvođači - ne uključuju male distributivne elektrane u sastavu EPBiH) 190 MW ili 6,7%.²⁹

Udio kapaciteta postrojenja za proizvodnju električne energije iz OIEiEK se od 2012. godine značajno povećao. U 2012. godini ovaj udio je iznosio 1,0%, da bi se do 2020. godine ovaj udio povećao na 6,7%.³⁰ Povećanju kapaciteta značajno je doprinijelo puštanje u rad VE Mesihovina instalirane snage od 50,6 MW. Ako ovom podatku dodamo i velike hidroelektrane koje su u sastavu EPBiH i EP HZHB, onda ukupni kapaciteti koji koriste OIE iznose 55,6% ukupnih kapaciteta.

Grafikon 65: Struktura kapaciteta za proizvodnju električne energije u FBiH

Izvor: FERK

²⁹FERK, prema odredbama Zakona o električnoj energiji u Federaciji Bosne i Hercegovine, proizvodačima električne energije koji u pojedinačnom objektu za proizvodnju električne energije koriste otpad ili obnovljive izvore energije na ekonomski primjeren način, uključujući kombinirani ciklus proizvodnje toplinske i električne energije, u skladu sa mjerama zaštite okoliša, daje status kvalificiranog proizvođača.

³⁰Ovdje su uključena sva izgrađena i na mrežu priključena postrojenja koja električnu energiju proizvode iz obnovljivih izvora energije, koji se vode u registru postrojenja Operatora za OIE, kao i VE Mesihovina koja se nalazi u sastavu EP HZHB Mostar.

Ukupna proizvodnja električne energije u FBiH u 2020. godini iznosila je 8.200,35 GWh, što je za 8,7% manje u odnosu na 2019. godinu. Ostvarena proizvodnja u termoelektranama iznosila je 5.155,81 GWh, što je za 13,9% više nego prethodne godine. Za isti period u hidroelektranama je proizvedeno 2.558,00 GWh električne energije, što je za 35,8% manje u odnosu na 2019. godinu, a to smanjenje efekat je nepovoljnih hidroloških prilika, kao glavnim faktorom iskorištenja kapaciteta hidrocentrala.

Ostvarena proizvodnja električne energije iz OIE u 2020. godini je na najvišem nivou u posmatranom periodu (2015. - 2020. godina) i u odnosu na prethodnu godinu veća je za 4,3%.

U proizvodnom miksu za 2020. godinu, proizvodnja iz termoelektrana učestvuje sa 62,9%, proizvodnja iz hidroelektrana 31,2%, dok proizvodnja iz obnovljivih izvora energije učestvuje sa 5,8%, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 0,7 pp.

Ukupna ostvarena godišnja potrošnja električne energije u 2020. godini iznosila je 6.720,57 GWh, što je za 8,0% manje u odnosu na 2019. godinu. Smanjenje potrošnje električne energije najvećim dijelom je rezultat smanjenja obima privredne aktivnosti uzrokovane pandemijom COVID-19, zbog čega je došlo do pada potražnje za električnom energijom. Od ukupne potrošnje, najviše se odnosi na distributivnu potrošnju (89,7%), dok se na potrošnju velikih kupaca odnosi 8,6% ukupne potrošnje.

Tabela 11. Proizvodnja i potrošnja električne energije u FBiH (GWh)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Hidroelektrane	3.259,42	2.935,27	2.228,81	3.518,50	3.981,37	2.558,00
Termoelektrane	5.413,40	5.792,01	6.007,23	5.648,33	4.527,31	5.155,81
Neovisni industrijski proizvođači	21,35	30,89	21,33	17,44	20,82	10,15
OIEiEK - kvalifikovani proizvođači	152,84	224,93	210,02	350,66	456,57	476,39
Proizvodnja UKUPNO	8.847,01	8.983,10	8.467,39	9.534,93	8.986,07	8.200,35
Distributivna potrošnja	5.919,00	5.913,00	6.130,00	6.098,00	6.144,44	6.030,16
Veliki kupci	2.213,00	1.961,00	1.229,00	595,00	1.064,74	577,82
Vlastita potrošnja elektrana	14,00	52,00	266,00	137,00	96,28	112,59
Potrošnja UKUPNO	8.146,00	7.926,00	7.625,00	6.830,00	7.305,46	6.720,57

Izvor: (FERK, DERK, 2020)

Budući razvoj energetike će se posebno morati usaglašavati sa zahtjevima za ublažavanje klimatskih promjena. Potpisivanjem Ugovora o EnZ, UN Agende 2030 i Pariškog sporazuma, kao i na osnovu ostalih ugovora i sporazuma koje je potpisala (npr. Ugovor o Energetskoj povelji, Protokol iz Kyota, Inicijativa za Zapadni Balkan) BiH je iskazala jasno opredjeljenje za održivi razvoj energetskog sektora. Stoga se smjernice za razvoj energetike FBiH trebaju bazirati na politikama održivog razvoja koje imaju tri aspekta: a) sigurnost snabdijevanja, b) konkurentnost cijena i dostupnost energije i c) politika dekarbonizacije, odnosno korištenje čiste energije. Uz ciljano povećanje efikasnosti sektora i korištenja obnovljivih energijskih resursa FBiH, i BiH u cijelini, može postići paralelnu konvergenciju preuzetim obavezama i politikama EU, te pozicionirati energetiku kao motor stabilnosti i održivog razvoja ekonomije. Sekundarni efekti dovest će do rasta održivog zapošljavanja, smanjenja javnog duga i povećanja konkurentnosti sektora. Stoga energetsku tranziciju treba promatrati kao razvojnu priliku.

Federacija BiH ima trenutno solidan udio hidroelektrana u proizvodnom miksu, ali je izvjesno da raspoloživi resursi i dinamika izgradnje postrojenja iz OIE neće u skorijoj budućnosti moći zamijeniti potrebu za energijom iz termoelektrana. Potrebno je, kao strategijski izazov za iduće razdoblje, definisati razvoj termo portfelja kako bi se postigla održivost energetskog sistema sa udjelom fosilnih goriva (uglja), s obzirom da trenutni kapaciteti ne zadovoljavaju ekološke standarde, dok uz to pridruženi rudnici uglja posluju neefikasno.

Tokom 2020. godine, aktivnosti na realizaciji projekta izgradnje TE Tuzla Blok 7-450 MW odvijale su se kroz finalizaciju pripremnih radova, nakon čega će biti predato kineskim partnerima za dalju realizaciju ovog važnog projekta.

Kad je u pitanju projekat istraživanja nafte, kondenzata i prirodnog plina na prostoru Federacije BiH, u 2020. godini nisu zabilježene značajnije aktivnosti.

Kada su u pitanju naftne rezerve, Operator-Terminali Federacije d.o.o. Sarajevo je u 2020. godini otvorio novoizgrađeni terminal tečnih naftnih derivata u Živinicama, što predstavlja početak obnavljanja obavezujućih rezervi nafte i naftnih derivata prema EU direktivi 2009/119/EC.

Preporuke

- Uspostavljanje federalne mreže za automatski monitoring kvaliteta zraka, izrada katastra zagađivača zraka, te uvođenje ovlaštenih nezavisnih laboratorijskih ili formiranje referentne laboratorije za emisije u zrak za FBiH;
- Kroz proces približavanja EU stalno usavršavati okolinsko zakonodavstvo na principima održivog razvoja FBiH uz pomoć odgovarajućih institucija EU;
- Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete i zaštite okoliša.

5.3. Transport i komunikacija

Sektor prevoza i skladištenja u BDP-u FBiH u 2020. godini zabilježio je smanjen udio u BDP-u za 0,2 p.p. (3,5%), dok je sektor informacija i komunikacija zabilježio povećano učešće za 0,3 p.p. (4,5%).

Prosječan broj zaposlenih u sektoru prijevoza i skladištenja u 2020. godini iznosi 24.419, što je za 4,7% ukupne zaposlenosti u FBiH. U sektoru informacija i komunikacija prosječan broj zaposlenih u 2020. godini iznosi 16.224 (3,1% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH). Posmatrajući zajedno ova dva područja djelatnosti, u 2020. godini je zabilježeno povećanje zaposlenosti za 0,7%.

Tabela 12. Zaposlenost u transportu i komunikacijama (sektori prevoz i skladištenje i informacije i komunikacije zajedno)

Zaposlenost	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Zaposleni u TiK	36.240	35.963	37.451	38.481	40.366	40.634
Zaposleni u FBiH	450.121	457.974	505.201	519.800	531.483	520.162
Zaposleni u TiK (%), FBiH = 100	8,1	7,9	7,4	7,4	7,6	7,8

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

U Federaciji BiH u 2020. godini nije zabilježen značajniji napredak u razvoju prometne infrastrukture. Dužina u potpunosti izgrađene i funkcionalne autoceste na Koridoru Vc na kraju 2020. godine iznosi 112 km, i u posljednjih šest godina stavljeni u promet tek 20 km. Radovi na izgradnji novih dionica autoputa teku vrlo sporo, s tim da su započeti radovi na više različitih međusobno nepovezanih dionica.

Gustina modernih autocesta (autoceste i brze ceste) u FBiH iznosi 4,3 km na 1000 km² geografske površine, što je za oko 3 puta manje u odnosu na Albaniju (11,6 km/1000 km²), Srbiju (10,9 km/1000 km²) i Makedoniju (10,1 km/1000 km²), a u odnosu na Hrvatsku i na druge zemlje EU ovaj jaz je mnogo veći.

Tabela 13. Cestovna infrastruktura u FBiH

Godina	Autoceste	CESTE (km)				UKUPNO	
		Magistralne		Regionalne			
		asfalt	makadam	asfalt	makadam		
2015	92	1.900	77	2.095	543	4.615	
2016	92	1.998	70	2.060	513	4.733	
2017	92	1.998	70	2.049	497	4.706	
2018	92	2.002	66	2.048	520	4.728	
2019	92	2.173	66	1.921	487	4.739	
2020	112	2.197	66	2.012	463	4.850	

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Kada su u pitanju magistralne ceste, dosadašnja ulaganja odnosila su se uglavnom na radove rekonstrukcije postojećih magistralnih cesta (sanaciju asfaltnih slojeva, poboljšanje odvodnje i sigurnosnih komponenti, te sanaciju cestovnih objekata), dok se malo radilo na poboljšanjima vezanim za povećanje prometa i povećanje sigurnosti. U 2020. godini ukupna dužina magistralnih cesta je za 24 km veća u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 14. Broj registriranih putničkih motornih vozila u FBiH prema starosti vozila

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
do 2 god.	7.174	8.887	10.249	10.875	11.106	9.533
3-5 god.	21.419	17.739	16.394	18.6683	21.538	21.618
6-10 god.	69.123	69.643	66.696	60.652	64.748	67.311
11-15 god.	186.043	168.075	156.691	157.503	152.692	135.168
više od 15 god.	232.500	270.592	297.322	318.524	336.781	352.464
Udio vozila starijih preko 15 god u ukupnom broju vozila	45,0%	50,6%	54,3%	56,3%	57,4%	60,1%
UKUPNO	516.259	534.936	547.352	566.237	586.865	586.094

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Nastavljen je trend povećanja ukupnog broja registriranih putničkih automobila starijih od 15 godina. U 2020. god. takvih vozila je 352.464 ili 60,1% od ukupnog broja registrovanih putničkih motornih vozila, što negativno utiče ne samo na sigurnost prometa, već i na okoliš zbog vrlo niskih ekoloških normi, udaljavajući FBiH od propisanih standarda EU po pitanju emisija štetnih ispušnih gasova (najprije CO_x i NO_x).

Broj prometnih nesreća u FBiH je u 2020. godini iznosio 20.378, što je za 15,4% manje u odnosu na prethodnu godinu. Smrtno je stradalo 138 osoba, dok je 5.641 osoba teže ili lakše povrijeđeno. U posljednje 4 godine posmatranog perioda (2013. - 2019. godina) evidentan je pozitivan trend smanjenja broja saobraćajnih nesreća, kao i broja poginulih osoba.

Tabela 15. Prometne nesreće u FBiH

Godina	Prometne nesreće	Broj poginulih	Broj povrijeđenih
2015	28.982	186	7.168
2016	29.321	188	7.477
2017	27.720	176	6.835
2018	25.905	143	6.756
2019	24.093	139	6.871
2020	20.378	138	5.641

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Pandemija COVID-19 i uvedene restriktivne mjere negativno su se odrazile na sve vidove transporta robe i putnika. Količina prevezene robe cestovnim prevozom u 2020. godini zabilježila je smanjenje za 13,4% i iznosi 2.507 mil. tonskih kilometara, dok je željeznički prevoz robe iznosio 667 mil. tonskih km, što je smanjenje od 22,1% u odnosu na prethodnu godinu.

Kod prevoza putnika cestovnim vidom transporta, u 2020. godini je zabilježeno smanjenje putničkih kilometara za 61,5%, dok je kod željezničkog prevoza putnika zabilježeno smanjenje za 75,0%.

Tabela 16. Prevoz putnika i robe u FBiH prema vrsti transporta

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Prevoz putnika željezničkim transportom (mil.putničkih km)	21	12	22	30	40	10
Prevoz robe željezničkim transportom (mil.tonskih km)	835	768	730	807	856	667
Prevoz putnika cestovnim transportom (mil.putničkih km)	1.292	1.326	1.239	1.322	1.390	535
Prevoz robe cestovnim transportom (mil.tonskih km)	2.448	2.401	2.686	2.818	2.894	2.507
Prevoz putnika zračnim transportom (000 putnika)	1.103	1.199	1.533	1.656	1.727	464
Prevoz robe zračnim transportom (000 tona)	4.177	7.847	2.170	1.986	1.892	1.601

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Prevoz putnika zračnim transportom u FBiH bilježi smanjenje u odnosu na 2019. godinu za 73,1% i iznosi 464 hiljade putnika. Kod prevoza robe zračnim transportom, petu godinu zaredom bilježi se smanjenje količine prevezene robe. U odnosu na prethodnu godinu, zabilježeno je smanjenje od 15,4%.

Željezničko tržište još uvijek nije otvoreno za strane operatore, jer željeznička infrastruktura nije u potpunosti obnovljena i modernizirana u skladu sa standardima EU. Pristup mreži je dostupan samo za željezničke kompanije koje su licencirane i imaju sigurnosni certifikat. „Izjave o željezničkoj mreži“ od strane dva upravitelja infrastrukture nisu objavljene. Bosna i Hercegovina je djelimično implementirala zakone o sigurnosti željeznica i u potpunosti primjenjuje Konvenciju o međunarodnom željezničkom prijevozu (COTIF). Licenciranje i izдавanje sigurnosnih certifikata zahtijeva daljnje poboljšanje, kako u regulatornom, tako i u proceduralnom smislu.

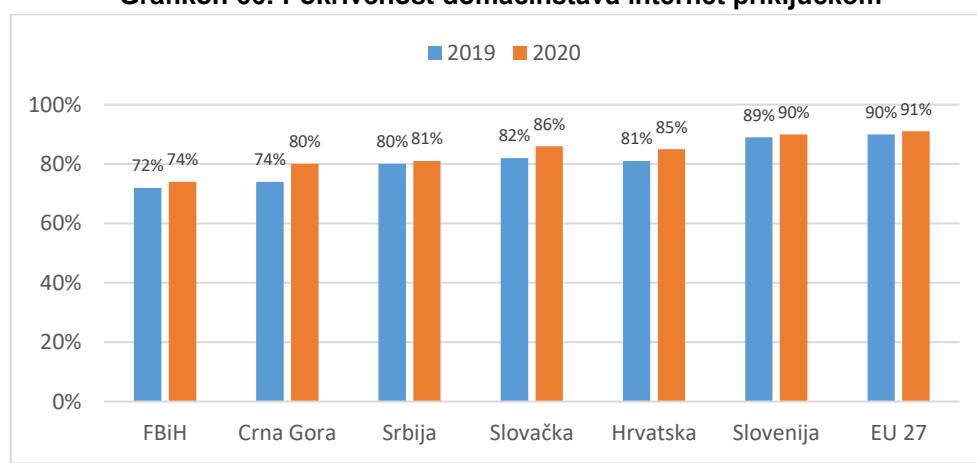
Razvojnu šansu Federacija BiH ima u aktualizaciji projekta izgradnje dijela pruge na dionici Vareš – Banovići. Realizacijom ovog projekta bi se uspostavila značajno kraća dužina željezničkog putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko (za oko 130 km), što bi doprinijelo razvoju teretnog željezničkog saobraćaja i razvoju i većem korištenju Luke Brčko, ali i razvoju putničkog prevoza željeznicom. Postojeća putna linija Sarajevo – Dobojski Brod – Tuzla bi bila skraćena sa 260 km na 130 km, dok bi linija Sarajevo – Beograd bila skraćena sa 500 na 370 km.

Takođe, ova željeznička konekcija dala bi veliki doprinos stabilnosti elektroenergetskog sektora u našoj zemlji, budući da će doprinijeti sigurnosti u snabdijevanju elektrana u Kaknju i Tuzli. Ovim projektom dobila bi se niža cijena transporta za znatno kraću relaciju, što bi u konačnici imalo ekonomske efekte u jeftinijem kilovat-satu električne energije.

FBiH zaostaje u odnosu na zemlje regije i Europe kada su u pitanju informaciono-komunikacione tehnologije. U FBiH u 2020. godini 74% domaćinstava posjeduje internet priključak, što je manja pokrivenost domaćinstava internetom u odnosu na Crnu Goru (80%), a značajnije ispod prosjeka EU (91%).

U FBiH u 2020. godini bilo je registrirano 522.413 internet pretplatnika, što je za 3,3% više u odnosu na prethodnu godinu. Od toga najveći je broj pretplatnika xDSL pristupa (89,7%), pri čemu se bilježi pozitivan trend povećanja zastupljenosti ove tehnologije. Kad je u pitanju brzina prenosa podataka, najveći broj pretplatnika pristupa brzinom većom od 10 Mbit/s.

Grafikon 66: Pokrivenost domaćinstava internet priključkom

Izvor: FZS, EUROSTAT

Broj preplatnika fiksne telefonije nastavlja trend opadanja, dok je broj preplatnika mobilne telefonije prekinuo rastući trend sa zabilježenim smanjenjem za 0,4%. Zastupljenost mobilne telefonije (broj mobilnih korisnika na 100 stanovnika) iznosi 106% u 2020. godini.

Tabela 17. Broj internet preplatnika i preplatnika telefonije

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Pristup modemom	38.419	38.075	36.790	51.330	36.790	27.460
Pristup iznajmljenim linijama	475	962	816	1004	998	1033
Broj ISDN preplatnika	36.003	33.560	31.065	28.007	28.409	25.148
Broj ADSL preplatnika	242.993	259.871	276.105	423.254	439.336	468.772
Ukupno internet preplatnika	317.890	332.468	344.776	503.595	505.533	522.413
Pretplat. fiksne telefonije u 000	447	411	384	460	427	394
Pretplat.mobilne telefonije u 000	2.163	2.232	2.242	2.306	2.327	2.317

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Preporuke:

- Ubrzati izgradnju prioritetnih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH;
- Ubrzati razvoj intermodalnog transporta uz primjenu novih tehničko-tehnoloških rješenja, IKT-a i korištenje „koridorskog“ pristupa za uvođenje drugih magistralnih infrastrukturnih komponenti i donijeti pravni okvir za provedbu inteligentnog transportnog sistema na osnovnim mrežama u Bosni i Hercegovini;
- Intenzivirati aktivnosti na realizaciji projekta izgradnje pruge Vareš – Banovići;
- Raditi na modernizaciji željezničke infrastrukture u skladu sa međunarodnim standardima, te omogućiti razvoj međunarodnog putničkog željezničkog transporta;
- Intenzivirati izgradnju širokopojasne telekomunikacione pristupne infrastrukture.

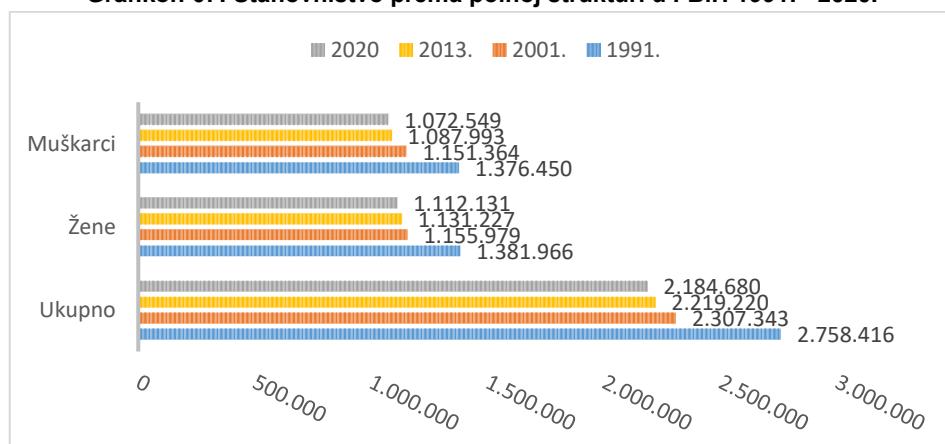
6. SOCIJALNA UKLJUČENOST

Cilj svake uređene države je donošenje i provođenje kvalitetnih mjera socijalne politike koje će građanima omogućiti ostvarenje osnovnih materijalnih i socijalnih prava. Socijalne politike najčešće predstavljaju novčana ili naturalna davanja, usluge i pravno regulisane servise koji su usmjereni prema stanovništvu, a posebno za pomoći socijalno isključenom stanovništvu i grupama koje su potencijalno u riziku od siromaštva. To su uglavnom porodice sa većim brojem djece, samohrani roditelji, nezaposleni, starije osobe (posebno žene) bez penzionih primanja, osobe sa invaliditetom, raseljene osobe i izbjeglice, demobilisani borci, porodice šehida i poginulih boraca, kao i nacionalne manjine. Socijalna isključenost je mnogo širi pojam od siromaštva. To je proces kojim se određeni pojedinci ili grupe potiskuju na rub društva, sprečava ih se u njihovim nastojanjima da žive pristojnim životom uz puno sudjelovanje u društvu zbog njihovog etničkog porijekla, vjerske pripadnosti, staleža u društvu, dobnih ili spolnih razlika, invalidnosti, financijskih problema, nedostatka formalnog zaposlenja i obrazovanja, zaraženosti HIV virusom, migracionog statusa i mjesta prebivališta (DFID, 2005). Najugroženija su djeca, stari, osobe sa invaliditetom, povratnici i Romi.

Na putu pristupanja EU, potpisivanjem brojnih konvencija, i međunarodnih politika, potpisivanjem UN Agende 2030 za provođenje ciljeva održivog razvoja (Sustainable Development Goals - SDG), Bosna i Hercegovina, a time i FBiH, obavezala se za donošenje kvalitetnih socijalnih politika koje će omogućiti bolja prava i ravnopravniji položaj svih stanovnika, borbu protiv siromaštva u zemlji i socijalne isključenosti.

Prema prvom poslijeratnom popisu stanovništva³¹ koji je obavljen 2013. godine, broj stanovnika u Bosni i Hercegovini iznosio je 3.531.159 i u odnosu na popis iz 1991³² godine smanjio se za 19,3%. Od ukupnog broja stanovnika u Bosni i Hercegovini (4,38 mil. stanovnika 1991. godine), prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Federaciju BiH naseljava 2,76 mil. a RS-u 1,62 mil. stanovnika.³³ Prema popisu 2013. godine, u Federaciji BiH je bilo 2.219.220 stanovnika. Najveći broj stanovnika zabilježen je u Tuzlanskom kantonu 445.028 i Kantonu Sarajevo 413.593 stanovnika.

Grafikon 67: Stanovništvo prema polnoj strukturi u FBiH 1991. - 2020.

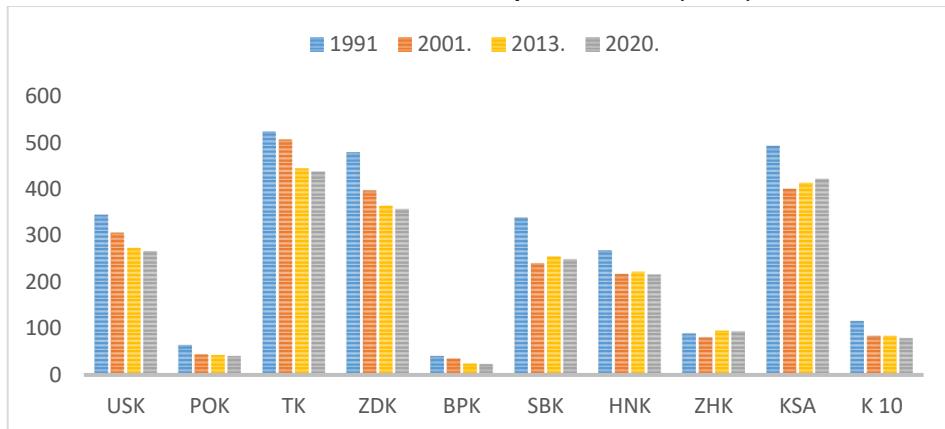
Izvor podataka: Prema popisu iz 1991. procjena za teritoriju FBiH u 1991. – FZZPR;
Procjena 2001.; Popis 2013. i Procjenjeni broj stanovnika za 2020. (stanje sredina godine) - FZS;

³¹ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine

³² Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava u Bosni i Hercegovini 1991. godine

³³ Podaci za FBiH u 1991. godini su svedeni na političko-teritorijalni nivo poslije Dejtona samo radi mogućnosti statističkih poređenja.

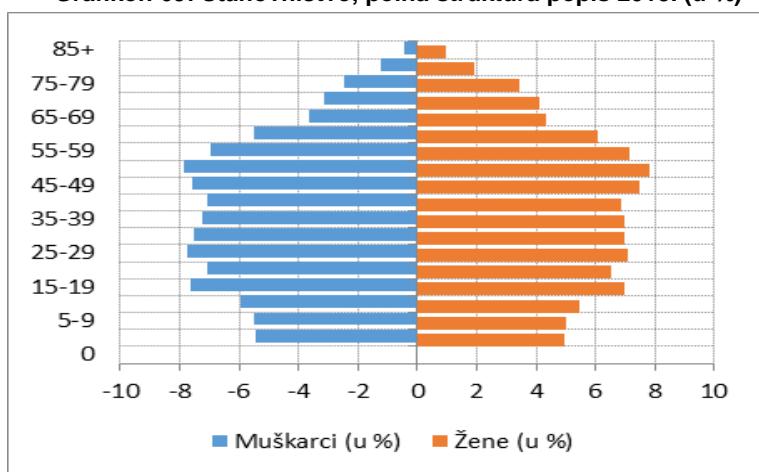
Grafikon 68: Stanovništvo po kantonima (u 000)

Izvor podataka: Prema popisu iz 1991. procjena za teritoriju FBiH u 1991. – FZZPR;
Procjena 2001.; Popis 2013. i Procjenjeni broj stanovnika za 2020. (stanje sredina godine) - FZS;

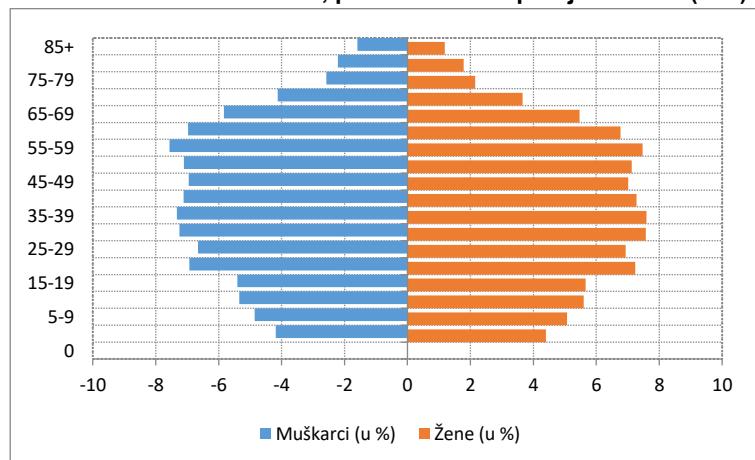
Prema procjenama, ukupan broj stanovnika u Federaciji BiH na dan 30.06.2020. godine iznosio je 2.184.680 od čega 1.112.131 žena i 1.072.549 muškaraca. U periodu 2013-2020. godina broj stanovnika opadao je po prosječnoj stopi od 0,2%.

Grafikon 69: Stanovništvo, polna struktura popis 2013. (u %)

(FZS, Popis stanovništva po petogodištima 2013. godine
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021)

Grafikon 70: Stanovništvo, polna struktura procjena 2019. (u %)

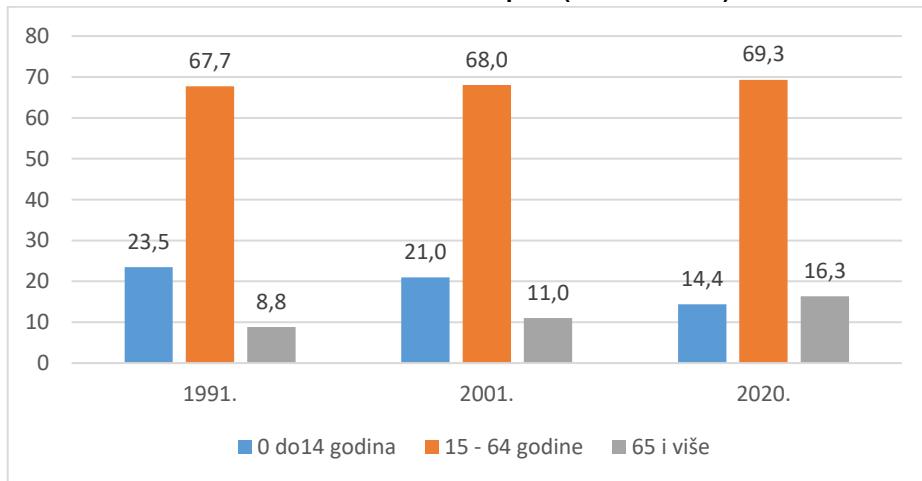
Izvor: FZS, Procjene stanovništva po petogodištima 2020., stanje sredina god.
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021)

Nakon što je rat ostavio ozbiljne posljedice na demografsku sliku, i u godinama poslijepodručja nastavljaju se negativni demografski trendovi, a posljednjih godina negativne promjene su intenzivirane. Reprodukcija stanovništva je duboko poremećena i neizvjesno je kada će se normalizirati. Osnovne promjene u strukturi stanovništva ogledaju se u smanjenju broja mlade populacije 0-14 ili 0-19 godina, smanjenju nataliteta, izraženom starenju stanovništva, odnosno povećanom broju populacije starije od 65 odnosno 60 godina.

Migracije, kako unutrašnje tako vanjske su sve izraženije. Ozbiljan demografski, ali i problem za cijelokupni razvoj FBiH i BiH predstavlja emigracija stanovnika u evropske ili druge zemlje. Posebno zabrinjava odlazak mlađih obrazovanih i stručnih ljudi u reproduktivnim godinama života. Pored ekonomskih razloga koji utiču na iseljavanje stanovnika, sve više je prisutno nezadovoljstvo ukupnim političkim i društvenim ambijentom u kojem obični građanin ne nalazi smisao življena. Povratak izbjeglih i raseljenih lica nažalost još uvijek nije završen. Najveći broj povrataka ostvaren je u prve tri godine po uspostavljanju mira.

Posljednjih godina primjetan je trend brzog starenja stanovništva u FBiH. Prema podacima iz ranijih popisa stanovništva, evidentno je da se broj stanovnika dobne skupine 0-14 godina konstantno smanjivao. Od ukupnog broja stanovnika Federacije BiH u 2020. godini, populacija 0-14 godina čini 14,4%, a Kanton Sarajevo je sa najvećim učešćem mlađih u ukupnom broju mlađih FBiH starosti 0-14 godina (21,1%). Radno sposobnu populaciju od 15-64 godine u FBiH čini 69,3% ukupne populacije, dok 16,3% čini populacija stara 65 i više godina.

Grafikon 71: Starosne skupine (struktura u %)

Izvor: (FZS, 2020); Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja)³⁴

Kolika je brzina starenja pokazuje nam i podatak da je indeks starenja stanovništva u FBiH u 2020. godini iznosio je 117,78³⁵, znatno iznad granične vrijednosti od 40³⁶, što ukazuje da je populacija ušla u fazu intenzivnog starenja.

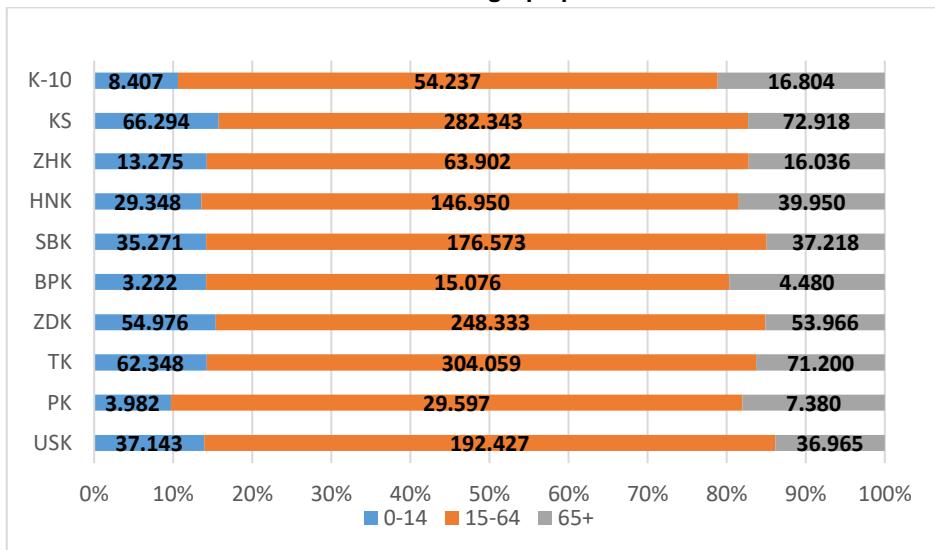
³⁴ Izvor podataka: Prema popisu iz 1991. procjena za teritoriju FBiH u 1991. – FZZPR; Podaci za 2013. i 2020. godinu - Popis 2013. i Procjenjeni broj stanovnika za 2020. – stanje sredinom godine - Federalni zavod za statistiku.

³⁵ Indeks starosti predstavlja odnos starog (60 godina i više) i mlađeg (0-19 godina) stanovništva. Različit je pristup i metodologija izračuna indikatora starenja (indeksa i koeficijenta starenja). Prema metodologiji UN-a ovi indikatori se računaju na osnovu populacije 60+ i 0-14, dok u metodologiji Eurostat-a neke zemlje uzimaju u obzir populacije 65+ i 0-14, a neke zemlje (kao npr. Hrvatska) na osnovu populacije 60+ i 0-19. Takođe, mnoge zemlje i ne prate ove pokazatelje.

³⁶ Indeks veći od 40 kazuje da je stanovništvo određenog područja zašlo u proces starenja. Izvor: Metodologija stanovništva Hrvatska

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku³⁷ očekivani životni vijek po rođenju u Federaciji BiH je 75,75 godina (za muškarce 73,15, a za žene 78,35 godina).

Grafikon 72: Udio starosnih grupa po kantonima 2020.

Izvor: (FZS, 2020.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja)

Ukupna dobna ovisnost³⁸ u FBiH u 2020. godini iznosila je 44,3%, dok je ovisnost osoba dobne starosti 65 i više godina 23,6% a mlađih do 15 godina 20,8%.

Prema popisu stanovništva, u 2013. godini je bilo ukupno 715.665 domaćinstava od čega 340.976 ili 47,64% gradskog. Prosječan broj članova domaćinstva je 3,09 dok je prosječan broj djece u porodicama 1,71. Najviše je dvočlanih domaćinstava 167.372. Prosječan broj članova gradskih domaćinstava je 2,8 dok je 3,35 prosječan broj članova kod domaćinstava koja žive u naseljenim mjestima tipa „ostalo“.³⁹

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH (APD) iz 2015. godine (zadnji raspoloživi podaci), u FBiH procenat siromašnih domaćinstava iznosio je 16,0%, dok je siromašnih pojedinaca bilo 17,1%. Polazeći od procijenjenog broja stanovnika u anketi⁴⁰ - 1.943.513 i utvrđenih 17,1% stanovnika ispod generalne linije siromaštva, može se zaključiti da je oko 332.341 stanovnik živio u relativnom siromaštvu. Jaz siromaštva⁴¹ iznosio je 25,8%. U odnosu na pokazatelje o siromaštву domaćinstava i pojedinaca prema Anketi o potrošnji domaćinstva u BiH 2004. i 2007. godine, može se reći da se broj siromašnih u FBiH minimalno smanjio (2004. godine - siromašnih domaćinstava 18,3%, siromašnih pojedinaca 18,8%, 2007. godine - siromašnih domaćinstava 16,3%, siromašnih pojedinaca 17%).

Pri tome, relativno siromaštvo predstavlja situaciju u kojoj pojedinac i uz vlastitu imovinu i prihode ne može dostići standarde života prosječnog građanina datog društva. Ove osobe nisu beskućnici niti su u ekstremnom siromaštву, ali imaju potrebu za nekom vrstom socijalne intervencije. Relativna linija siromaštva (prag siromaštva) je prag u odnosu na izdatke za potrošnju po kojem se domaćinstva svrstavaju u kategoriju siromašnih

³⁷Skraćene aproksimativne tablice mortaliteta, FBiH, 2020.

³⁸Ovisnost populacije 0-14 i 65+ o populaciji 15-64 godine starosti. Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, izračun FZZPR

³⁹<http://fzs.ba/index.php/popis-stanovnistva/popis-stanovnistva-2013/konacni-rezultati-popisa-2013/>

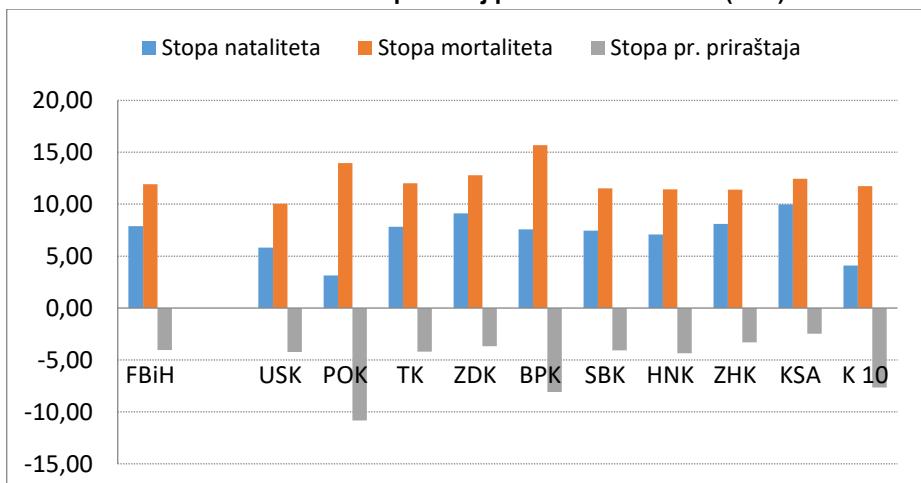
⁴⁰Federalni zavod za statistiku – Anketa o potrošnji domaćinstava u FBiH, 2015. (konačni rezultati)

⁴¹Jaz siromašva mjeri koliko je (u procentima) prosječan izdatak za potrošnju siromašnih domaćinstava ispod praga siromaštva.

domaćinstava i onih koja nisu siromašna. Prag je postavljen na 60% medijane ekvivalentne potrošnje domaćinstava⁴².

Situacija za prosto obnavljanje stanovništva je i dalje nepovoljna. Na broj rađanja utiče smanjenje broja stanovnika i njihova starosna struktura koja vrši povratni uticaj na rađanje stanovništva. Taj uticaj se pored ostalog ogleda kroz udio žena starosne dobi 15 do 49 godina u ukupnoj ženskoj populaciji. Zadnje dvije godine zabilježen je pad živorođenih, a prema procjenama stanovništva za 2020. godinu, od ukupnog broja žena u 2020. godini 46% (2019. 48,84%) je bilo u reproduktivnoj fazi života i od 2013. godine, učešće ove grupacije žena u ukupnom broju se smanjuje. U okviru ove grupacije žene koje su u starosnoj grupi optimalnoj za rađanje (20-34 godine) čine 43,4%. Opšta stopa fertiliteta u 2020. godini iznosila je 33,6%⁴³. Stopa ukupnog fertiliteta⁴⁴ u 2020. godini iznosila je 1,16 djece i niža je u odnosu na prethodnu godinu. Uzimajući u obzir činjenicu da, kako bi se obezbijedila stopa proste reprodukcije stanovništva, stopa ukupnog fertiliteta treba da bude na nivou 2,1 dijete po ženi, može se reći da ovi pokazatelji ukazuju na sve nepovoljniju demografsku sliku.

Grafikon 73: Prirodni priraštaj po kantonima 2020. (u %)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020.); Obrada: FZZPR

Stopa nataliteta u FBiH u 2020. godini iznosila je 7,9%, a stopa opšteg mortaliteta 11,9%. U 2020. godini broj živorođenih je i dalje manji od broja umrlih po kantonima. Prirodni priraštaj je negativan (-4%) (2019. 1,81%, 2018. -1,16%, 2017. -0,80%, 2016. -0,66, 2015. -0,84, 2014. -0,08, 2013. -0,01%). U svih deset kantona u FBiH zabilježena je negativna stopa prirodnog priraštaja. Izuzetno negativna situacija je i dalje u Posavskom kantonu (-10,84%) i u Bosansko - podrinjskom kantonu 8,08% (2019. -5,3%, 2018. -1,55%). Takođe, vrlo negativna stopa prirodnog priraštaja zadnjih godina je i u Kantonu 10 (2020. -7,64%, 2019. -6,3%, 2018. 5,44%).⁴⁵

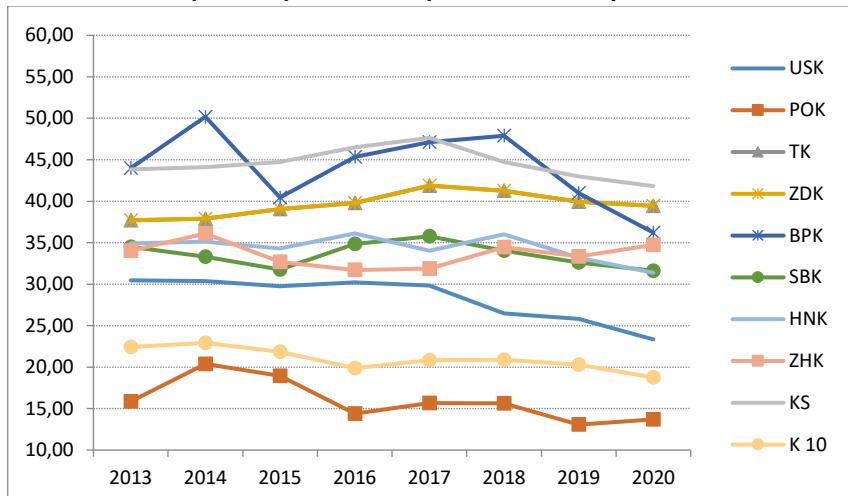
⁴²Za izračun ekvivalentne veličine domaćinstava/kućanstva, mjerene brojem odraslih osoba, korištena je modifikovana OECD skala ekvivalencije – Federalni zavod za statistiku, Anketa o potrošnji domaćinstva u FBiH 2015.

⁴³Opšta stopa plodnosti ili fertiliteta je godišnji broj živorođenih na 1000 žena u fertilnom kontigentu (od 15. do 49. godine starosti). Izvor podataka: FZS, Statistički godišnjak 2020.

⁴⁴Stopa ukupnog fertiliteta - ukupan broj živorođene djece na jednu ženu uz uslov fertiliteta po starosti iz godine posmatranja, zanemarujući smrtnost. Izvor podataka: FZS, Statistički godišnjak 2020.

⁴⁵Izvor podataka: FZS, Obrada FZZPR

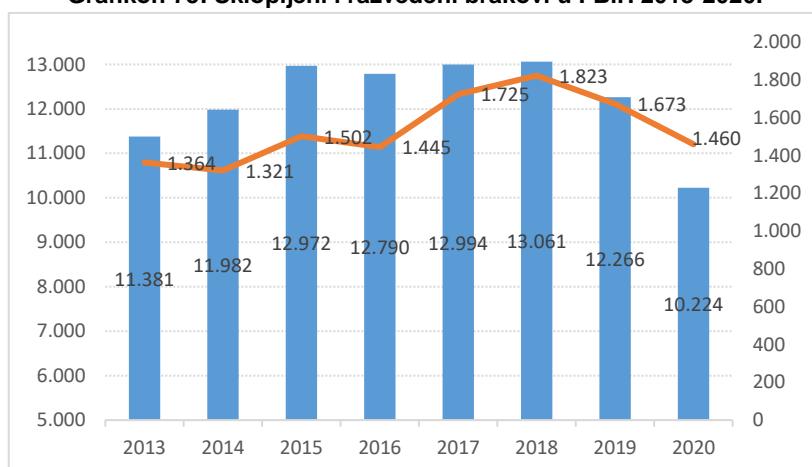
Grafikon 74: Opšta stopa fertiliteta po kantonima u periodu 2013 – 2020

Procjena za kantone: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021.)

Vitalni indeks koji predstavlja odnos živorođenih i umrlih na 100 stanovnika, jedan je od osnovnih pokazatelja prirodnog kretanja stanovništva. U 2013. godini, vitalni indeks iznosio je 98,97 što prema naučnim teorijama predstavlja regresiju stanovništva. U periodu 2013-2020. godine zabilježen je njegov pad, tako da je 2020. godine bio 66,1⁴⁶.

Grafikon 75: Sklopljeni i razvedeni brakovi u FBiH 2013-2020.

Izvor: (FZS, Demografska statistika 2020.)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021)

U 2020. godini u Federaciji BiH sklopljeno je 10.224 braka dok ih je 1.460 razvedeno. U periodu 2013-2020. godina, broj zaključenih brakova opadao je po prosječnoj stopi od 2%. U istom periodu broj razvedenih brakova opadao je po stopi od 2,7%. Prema broju izdržavane djece najviše razvedenih brakova je bez djece (690).

Migracije u FBiH su sve izraženije, posebno one uzrokovane ekonomskim razlozima, političkom nestabilnosti i izraženom korupcijom prilikom zapošljavanja ali i u ostalim oblastima društvenog življenja. Pored ovih razloga, na strukturu stanovništva utiče i nezavršen povratak izbjeglih i raseljenih lica.

⁴⁶ Izvor podataka: FZS, Demografska statistika 2020.

U periodu 01.01.1996. - 31.12.2018. u Federaciju BiH vratilo se 744.261 raseljena osoba i izbjeglica. Od toga 352.628 je raseljenih osoba, a 391.633 izbjeglica. U toku 2018. godine ostvareno je 42 povratak i to u Tuzlanski (36) i Kanton Sarajevo (6).⁴⁷

Prema podacima Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica (stanje 03.12.2018.), u FBiH živi 5.097 raseljenih porodica čije je ranije prebivalište bilo u FBiH, 7.527 raseljenih porodica čije je ranije prebivalište bilo u općinama RS, i 18 porodica čije je ranije prebivalište bilo u Brčko Distriktu. Ukupan broj raseljenih osoba na dan 03.12.2018. godine u FBiH iznosio je 36.564, od čega 15.813 je interno raseljenih osoba (ranije i sadašnje prebivalište u FBiH), 20.706 osoba čije je ranije prebivalište bilo u RS, a sada borave u FBiH i 45 raseljenih osoba čije je ranije prebivalište bilo u BD (FMROI, 2019)⁴⁸.

Za potrebe rješavanja problema izbjeglica i raseljenih lica, a u okviru Tekućih transfera u Budžetu FBiH za 2020. godinu, Federalnom ministarstvu raseljenih osoba i izbjeglica odobren je transfer za raseljena lica i povratnike u iznosu od 19.600.000 KM, za programe povratka u RS 5.000.000 KM, a za zajedničke međuentitetske i općinske projekte i projekte sa nevladnim organizacijama odobren je transfer u iznosu od 2.500.000 KM. U okviru kapitalnih transfera, za podršku povratka izbjeglica i prognanih osoba sa područja regije Srebrenica odobreno je 2.500.000 KM.

U cilju osiguranja uvjeta održivog povratka i ekonomskog jačanja povratnika i njihove reintegracije u BiH tokom 2020. godine nastavljena je realizacija Programa podrške razvoja održivosti povratka. Kroz Programe obnove i izgradnje infrastrukturnih i drugih objekata od značaja za širu društvenu zajednicu u povratničkim sredinama na prostoru BiH, realizirano je ukupno 279 projekata⁴⁹.

Prema podacima o migracijama, koji predstavljaju samo registrovane slučajeve dolazaka/odlazaka⁵⁰, u periodu 2013.-2020. godine broj doseljenih u Federaciju BiH se smanjivao po prosječnoj stopi od 4,7%, dok se broj osoba koji su napustili FBiH smanjivao po prosječnoj stopi od 4,9%. Saldo migracija u navedenom periodu je uglavnom negativan što se loše odražava na ukupna demografska kretanja. Od 20.033 odseljenih stanovnika u 2020. godini, 17.802 predstavlja migracije na teritoriji BiH (na teritoriji FBiH između kantona 14.808, ostalo u Republiku Srpsku i Brčko Distrikt), dok je 2.231 odselilo u inostranstvo. Od ukupnog broja odseljenih u inostranstvo 16,4% je stanovnika starosne dobi 30-34 godine. Gledajući prema polnoj strukturi više odseljenih je muškog spola (1.160). Najviše odseljenih u inostranstvo je iz Unsko-sanskog kantona (707), Tuzlanskog (549) i Kantona Sarajevo (270).⁵¹

6.1. Socijalna politika u funkciji zapošljavanja

Socijalna politika u funkciji zapošljavanja je cilj koji konceptualno stavlja u primarni fokus pomoć pojedincu u razvijanju njegovih vještina i pružanje podrške na putu do zaposlenja i ekonomskog osamostaljenja, kao osnove socijalne uključenosti. Cilj usmjerava na postizanje pravičnog sistema socijalne zaštite koji materijalnu pomoć treba da pruži

⁴⁷ Pregled povratka raseljenih osoba i izbjeglica na područje FBiH - Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica 2019., zadnji raspoloživ podatak.

⁴⁸ Prema informaciji FMROI stanje u oblasti povratka nije se bitno mjenjalo ni u 2019. godini.

⁴⁹ Izveštaj o radu Vlade FBiH za 2020. godinu, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica.

⁵⁰ Obzirom da su ovo samo registrovani podaci, smatra se da su ovi podaci, posebno koji se tiču odlazaka iz zemlje, podcijenjeni.

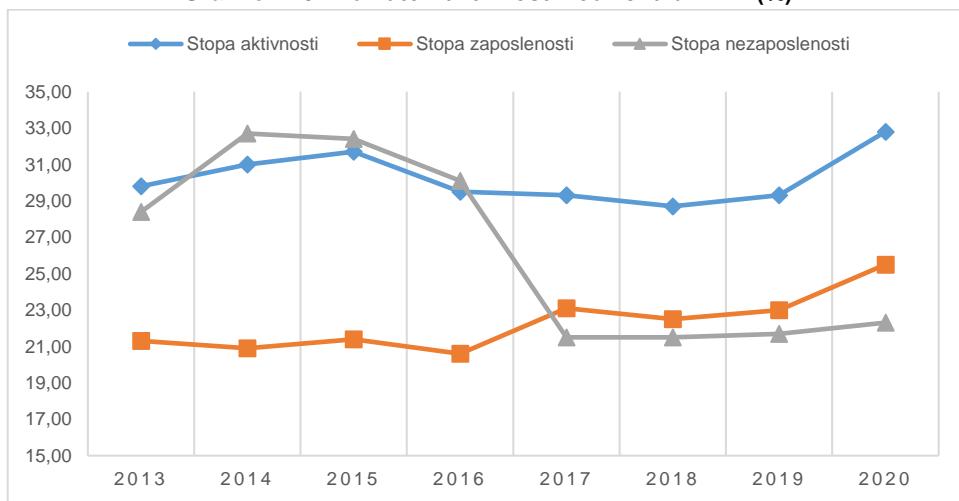
⁵¹ Migracije stanovništa 2020., Federalni zavod za statistiku, obrada FZZPR.

najugroženijim i najranjivijim kategorijama te da, s druge strane, ojača znanjem i vještinama lica koja su radno sposobna.

Kao i prethodnih godina, i u 2020. godini znatna finansijska sredstva usmjerena su za materijalnu i socijalnu sigurnost nezaposlenih osoba (novčana naknada, zdravstveno osiguranje i penzijsko-invalidsko osiguranje nezaposlenih osoba), ali i u programe aktivne politike zapošljavanja, čijom je realizacijom obuhvaćen veći broj osoba. Tako je u 2020. godini, prosječno mjesечно, 14.620 nezaposlenih osoba koristilo novčanu nadoknadu, što je za oko 35% više u odnosu na prethodnu godinu, i za šta su kantonalne službe zapošljavanja utrošile nešto više od 82 miliona KM.

Zdravstvenim osiguranjem bilo je obuhvaćeno mjesечно u prosjeku 221.208 nezaposlenih osoba, što je za 4% manje u odnosu na prošlu godinu, a za šta je iz sredstava kantonalnih službi izdvojeno približno 22 miliona KM. Doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje uplaćivani su u prosjeku mjesечно za 472 nezaposlene osobe, što je za 31% manje u odnosu na prethodnu godinu. U ove svrhe kantonalne službe su izdvojile 1,32 miliona KM. Takođe, kao i prethodnih godina, u okviru mjera aktivne politike zapošljavanja pružena je podrška za poboljšanje zapošljivosti nezaposlenih osoba, ali i poboljšanje njihove konkurentnosti na tržištu rada, sticanje radnog iskustva i vještina, poticanje samozapošljavanja i sprečavanje dugotrajne nezaposlenosti⁵².

Grafikon 76: Indikatori aktivnosti kod žena u FBiH (%)

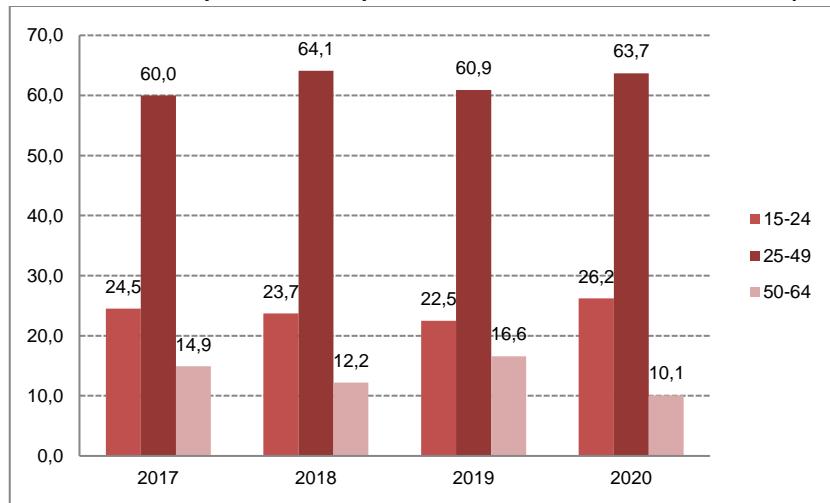

Izvor: Federalni zavod za statistiku, 2020.; Obrada: FZZPR, 2021.

Zaposlenost žena u FBiH i dalje je vrlo niska. Prema Anketi o radnoj snazi 2020. zabilježen je rast stope zaposlenosti žena sa 23% u 2019. godini na 25,5% u 2020. godini. Stopa nezaposlenosti žena nešto je viša u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 22,3% (kod muškaraca 14,7%). Stopa aktivnosti žena (odnos ženske radne snage koja predstavlja zbir zaposlenih i nezaposlenih žena i radno sposobnog stanovništva) iznosi 32,8% (stopa aktivnosti muškaraca bilježi rast u odnosu na prethodnu godinu i u 2020. godini iznosila je 58,9%). Stopa nezaposlenosti žena u dobnoj starosti 25-49 godina ponovo bilježi blagi pad u odnosu na prethodne godine i iznosi 21,1%.

⁵² Izvor: Izvještaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2020. godinu.

Grafikon 77: Nezaposlene žene prema intervalu starosti 2017. - 2020. (u %)

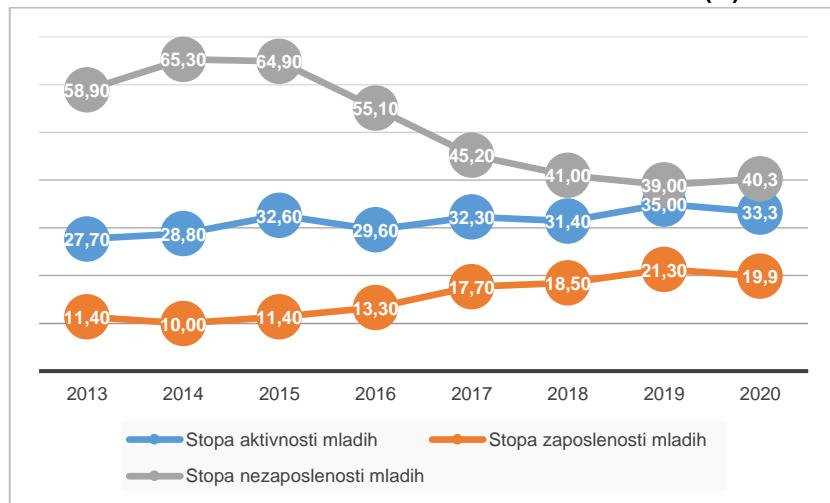

Izvor: Federalni zavod za statistiku 2020.

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021.

Prema Anketi o radnoj snazi 2020. godine, stopa aktivnosti mladih (odnos radne snage starosne dobi 15-24 (zaposleni i nezaposleni) i radno sposobnog stanovništva starosne dobi 15-24 godine) u 2020. godini je nešto niža u odnosu na prethodnu i iznosila je 33,3%. Iako se poslednjih godina bilježio lagani rast stope zaposlenosti mladih (odnos broja zaposlenih u starosnoj dobi od 15-24 godine u odnosu na radno sposobno stanovništvo), u 2020. godini i stopa zaposlenosti mladih je nešto niža u odnosu na prethodnu godinu i iznosila je 19,9% (2019. 21,3%).

Grafikon 78: Indikatori aktivnosti kod mladih u FBiH (%)

Izvor: Federalni zavod za statistiku 2020.; Obrada: FZZPR 2021.

Nekoliko zadnjih godina, stopa nezaposlenosti mladih je opadala, međutim, u 2020. godini zabilježen je rast i iznosila je 40,3%. Nezaposlenost mladih je veća i u odnosu na zemlje okruženja. U Crnoj Gori ova stopa iznosila je 36%, u Sjevernoj Makedoniji 35,7%, dok je u Srbiji bila 26,6%. Posmatrajući zemlje EU u 2020. godini, najviše stope nezaposlenosti mladih zabilježene su u Njemačkoj 7,4% i Češkoj Republici 8%, mada je i u ovim zemljama zabilježen rast u odnosu na prethodnu godinu. Najviše stope su bile u Španiji 38,3%, Grčkoj 35%, i Italiji 29,4%. U Hrvatskoj je ova stopa porasla i iznosila je 21,1%, a u Sloveniji

14,2%. Prosjek EU27, prema EUROSTAT-u, iznosio je 17,1% i u poređenju sa 2019. godinom zabilježen je rast stope nezaposlenosti mladih.⁵³

U sklopu aktivne politike zapošljavanja, u 2020. godini pružana je podrška ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama. Realizacijom mjera aktivne politike zapošljavanja nastojalo se ostvariti zapošljavanje što većeg broja osoba sa evidencije nezaposlenih u FBiH sa posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću. U toku 2020. godine osigurana su sredstva za ranije započete aktivnosti, a takođe, bilo je planirano objavljivanje javnog poziva za učešće u realizaciji mjera i programa aktivne politike zapošljavanja u više navrata tokom godine. Međutim, uslijed otežanih uslova izazvanih izbijanjem pandemije, neke aktivnosti su privremeno obustavljene što je na koncu uticalo na dinamiku i planirane rezultate.

Tabela 18. Pregled realizacije mjera Aktivne politike zapošljavanja 2020. godine

Naziv mjere	Broj zaključenih ugovora sa poslodavcima	Iznos u KM	Broj obuhvaćenih osoba
Tvoja prilila 2020 - Prvo radno iskustvo za mlade nezaposlene osobe dobi do 30 godina	178	2.089.260,00	397
Tvoja prilila 2020 – Sufinansiranje zapošljavanja osoba sa radnim iskustvom/stažom, dobi do 35 godina	75	486.540,00	101
Zapošljavanje žena 2020	395	1.838.907,00	506
Prilika za sve 2020 – mogućnost produženog sufinansiranja	893	5.515.443,00	1.639
Doprinos 500 -2020	23	117.300,00	38
Zapošljavanje demobiliziranih branilaca/branitelja 2020	31	136.890,00	33
Periodično/sezonsko zapošljavanje 2020	147	835.536,00	350
Nova prilika 2020	217	1.290.240,00	305
Javni radovi 2020.	13	173.376,00	97
Pomoć potrebnima 2020	4	88.680,00	15
Tražim poslodavca 2020	387	2.855.790,00	531
Služba u saradnji sa poslodavcima 2020	1.099	13.235.355,00	2.403
Služba u saradnji sa poslodavcima 2020 - obuka	53	441.740,00	553
Program sufinansiranja samozapošljavanja Start up 2020 - Poduzetništvo za mlade 2020	179	1.268.487,60	207
Program sufinansiranja samozapošljavanja Start up 2020 - Poduzetništvo za žene 2020	275	1.724.154,00	296
Program sufinansiranja samozapošljavanja Start up 2020 - Poduzetništvo za sve 2020	403	2.475.654,00	485
Program sufinansiranja samozapošljavanja Start up 2020 - Poduzetništvo za demobiliziranje branioce/branitelje 2020	74	484.428,00	81
Program sufinansiranja samozapošljavanja Start up 2020 - Druga prilika 2020	455	2.935.092,00	538
Program Obuka i rad 2020	25	206.107,20	66
Finansiranje zajedničkih projekata sa drugim organizacijama i institucijama	48	3.950.000,00	566 zapošljavanje 245 obuka

Izvor: FZZZ, Izvještaj o radu Federalni zavod za zapošljavanje za 2020. godinu

I u 2020. godini, prije početka pandemije, provedene su neke od aktivnosti u sklopu Programa zapošljavanja mladih (YEP).

⁵³ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tesem140/default/table?lang=en>

Pravo na rad i zapošljavanje raseljenih osoba i povratnika je i dalje, pored pitanja zdravstva, socijalne zaštite i obrazovanja, jedna od najvećih prepreka održivom povratku u BiH. Kao i prethodne, i u toku 2020. godine raspisano je nekoliko javnih poziva za programe podrške i pomoći (Podrška zapošljavanju/samozapošljavanju povratnika u poljoprivredi u periodu 2020. i 2021. godine, Program - podrška razvoju start-up (početnog biznisa) povratnika u 2020. godini, Program zapošljavanja povratnika u maloj privredi za 2020. i 2021. godinu, te Program pomoći u obavljanju pripravnog staža kroz rad bez zasnivanja radnog odnosa povratnika sa visokom stručnom spremom na području Republike Srpske i u općinama Federacije BiH)⁵⁴. Takođe, u 2020. godini u okviru provođenje mera za ublažavanje negativnih ekonomskih posljedica izazvanih pandemijom COVID-19, pružena je finansijska podrška poslovnim subjektima koji zapošljavaju povratnike. Kroz Programe pomoći u zapošljavanju i samozapošljavanju povratnika u poljoprivedi i maloj privredi, uključujući i programe pomoći za ublažavanje negativnih posljedica izazvanih pandemijom COVID-19, te projekte stručnog osposobljavanja mladih visokoobrazovanih povratnika, na prostoru BiH odobreno je preko 1.600 projekata, kroz koje je pomoć ostvarilo preko 2.300 povratničkih domaćinstava.⁵⁵

U okviru mera aktivne politike zapošljavanja 2020. godine, provedena su dva programa s ciljem lakše integracije demobilisanih branilaca i demobilisanih branilaca dobrovoljaca na tržište rada i sprečavanja njihove dugoročne nezaposlenosti. Tako je u okviru Programa sufinansiranja zapošljavanja provedena mera Zapošljavanje demobiliziranih branilaca/branitelja 2020 u okviru koje je zaključen 31 ugovor za sufinansiranje zapošljavanja 33 osobe u ukupnom iznosu od 136.890 KM. U okviru Programa sufinansiranja samozapošljavanja Start up 2020. – Poduzetništvo za demobilizirane branioce/branitelje 2020 zaključeno je 74 ugovora koji obuhvataju 81 osobu u ukupnom iznosu od 484.428 KM.

Za izvršenje obaveze koja proističe iz Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, a koja se odnosi na izdvajanje 10% planiranih sredstava za aktivnu politiku zapošljavanja radi financiranja Fonda za profesionalnu rehabilitaciju, osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom⁵⁶, Federalni zavod za zapošljavanje je u 2020. godini izdvojio 3,82 miliona KM što je za 3,8% manje u odnosu na prethodnu godinu. Kao i prethodne godine, i pored zakonske obaveze o obaveznom izdvajajući 5% sredstava planiranih financijskim planom kantonalnih službi za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, samo tri kantonalne službe za zapošljavanje (Kantona Sarajevo, Srednjobosanskog kantona i Bosansko – podrinjskog kantona) su doznačile sredstva Fondu u kupnom iznosu od 575.290 KM.

Naime, na osnovu dva raspisana Javna poziva za finansiranje/sufinansiranje programa za održavanje postojećeg nivoa zaposlenosti osoba sa invaliditetom, za finansiranje/sufinansiranje programa održivosti zaposlenosti osoba s invaliditetom koje obavljaju samostalnu djelatnost kao jedino i glavno zanimanje uključujući i osobe s

⁵⁴ <http://www.fmroi.gov.ba/v2/>

⁵⁵ Izveštaj o radu Vlade FBiH za 2020. godinu, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica.

⁵⁶ Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom je javna ustanova koju je osnovao Parlament FBiH. Prihode Fonda čine: sredstva iz budžeta Federacije, sredstva posebnog doprinosa, sredstva Federalnog zavoda za zapošljavanje u iznosu od 10% od sredstava planiranih financijskim planom Federalnog zavoda za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, sredstva kantonalnih službi za zapošljavanje u iznosu od 5% od sredstava planiranih financijskim planom kantonalnih službi za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, drugi prihodi ostvareni na osnovu zakona i drugih propisa i donacija domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica. Ako sredstva Fonda prikupljena po ovim osnovama nisu dovoljna za podmirenje svih obaveza nastalih u toku godine, predviđeno je da će se nedostajuća sredstava osigurati iz budžeta Federacije. Fond ima tijelo rukovođenja, tijelo upravljanja i tijelo nadzora.

invaliditetom koje su zaposlene u skladu sa članom 56. stav 2. i 3. Zakona⁵⁷, za finansiranje/sufinansiranje programa održivosti zaposlenosti osoba sa invaliditetom zaposlenih u organizacijama osoba sa invaliditetom, za programe profesionalne rehabilitacije osoba s invaliditetom koje provode ustanove za profesionalnu rehabilitaciju, srednje škole i druge obrazovne organizacije, kao i za programe profesionalne rehabilitacije na koje osobe s invaliditetom same apliciraju kroz vanredno školovanje, visoko stručno obrazovanje ili postdiplomsko studiranje, donešene su odluke o finansiranju u iznosu nešto većem od 3,8 miliona KM, kroz koje je podržano 1.547 osoba.

Takođe u toku 2020. godine, na osnovu raspisanog Javnog poziva za dodjelu novčanog stimulansa za novo zapošljavanje i samozapošljavanje osoba sa invaliditetom, donešena je odluka o dodjeli 2.987.100 KM za 265 osoba. Pored toga, Fond je u toku 2020. godine za 2.429 osoba izvršio uplatu novčanih naknada po osnovu poreza i doprinosa za zaposlene osobe sa invaliditetom u ukupnom iznosu od 8.775.623 KM, te subvencija na plate za 863 zaposlene osobe sa invaliditetom u zaštitnim radionicama u ukupnom iznosu od 2.670.543 KM.

Nakon što je u oktobru 2019. godine iz parlamentarne procedure povučena Strategija zapošljavanja u Federaciji BiH za period od 2018. do 2021. godine zbog, kako su parlamentarni zastupnici smatrali, nedostataka posebno u smislu da pripremljena Strategija nije bila na tragu razvojne komponente, te da ne sadrži viziju upošljavanja, u 2020. godini pristupilo se izradi nove Strategije zapošljavanja za period 2021-2027. Ovaj dokument pripremljen je u cilju promoviranja punog, produktivnog i slobodno izabranog zaposlenja, a fokusiran je na povećanje lične zapošljivosti i unaprijeđenje usklađenosti vještina sa zahtjevima tržišta rada, promociju kapaciteta preduzeća u privatnom sektoru za otvaranje formalnih radnih mesta, osiguranje uključivanja osoba u nepovoljnem položaju na tržište rada kroz efektivnije aktivne politike tržišta rada, te osnaživanje upravljanja tržištem rada i povećanje kapaciteta za provođenje politike.

6.2. Položaj porodica sa djecom

Porodice sa djecom su posebno ranjiva skupina u društvu, pa poboljšanje položaja ugroženih porodica s djecom predstavlja osnovu poboljšanja socijalnog razvoja djece. U sveobuhvatnoj reformi socijalnog sektora, posebnu pažnju potrebno je posvetiti ovoj kategoriji društva. Prvenstveno je potrebno uskladiti legislativu iz oblasti socijalne i zaštite porodica s djecom s ratificiranim međunarodnim dokumentima - konvencijama, poveljama i standardima, ali i nastaviti s provođenjem mjera kojim se poboljšava dostupnost i kvalitet usluga socijalne i dječje zaštite, posebno u oblasti vaninstitucionalnog zbrinjavanja djece, bolje zaštite socijalno isključene djece, posebno Roma, te bolje podrške djeci s poteškoćama. Takođe je izražena potreba za uspostavljanjem mehanizma za povećanje financijske podrške djeci što se odnosi na dječiji dodatak i druga primanja koja pripadaju

---

⁵⁷ Član 56. Prava iz člana 48. ovog Zakona, izuzev prava koja imaju zaštitne radionice, pripadaju i licima sa invaliditetom koja obavljaju samostalnu djelatnost ili poljoprivrednu djelatnost kao jedino i glavno zanimanje. Prava iz stava 1. ovog člana pripadaju i roditelju, bračnom drugu ili djetetu koji sa tim licem zasnuje radni odnos u svojstvu zaposlenog i koji prema tom licu ispunjava obaveze poslodavca iz radnog odnosa. Prava iz stava 1. ovog člana pripadaju i roditelju, bračnom drugu ili djeci lica sa invaliditetom koja su starija od 15 godina i mlađa od 65 godina, koja obavljaju poljoprivrednu djelatnost kao jedino i glavno zanimanje i koja za lice sa invaliditetom kao člana domaćinstva plaćaju obavezne doprinose za zdravstveno osiguranje i za penzijsko i invalidsko osiguranje. Potvrdu o ispunjavanju uvjeta iz st. 2. i 3. ovog člana, na zahtjev lica iz stava 1. ovog člana izdaje općinski organ uprave nadležan za rad.

djeci, odnosno porodicama s djecom i na taj način osigura socijalni minimum dovoljan za osnovne potrebe porodica s djecom.

Značajan pravac reforme odnosio se na načine alternativnih oblika zbrinjavanja, s posebnim naglaskom na djecu i transformaciju ustanova koje se bave njihovim zbrinjavanjem te je s tim u vezi donesen Zakon o hraniteljstvu u FBiH, a sa ciljem olakšanja procesa zbrinjavanja djece, prvenstveno djece bez roditeljskog staranja i djece s invaliditetom, kao i odraslih osoba s invaliditetom, te starih ljudi bez porodičnog staranja, a o kojima mogu da se brinu hranitelji, pojedinci ili porodice. Utvrđivanjem jedinstvenog minima za budžetsko finansiranje hraniteljstva omogućit će se izjednačavanje naknada, a time i poboljšan kvalitet usluga hraniteljstva, te osigurano izjednačavanje naknada za smještaj i hraniteljstvo u cijeloj FBiH i poboljšan kvalitet usluga hranitelja. Prema posljednjim pokazateljima⁵⁸, od ukupnog broja hraniteljskih porodica u FBiH, 131 na hraniteljstvu ima maloljetne osobe, od čega 6 porodica imaju maloljetna lica sa posebnim potrebama. Ukupan broj maloljetnika smještenih u hraniteljske porodice u 2020. godini iznosio je 234. Najveći broj djece je starosti 15-18 godina (102). Takođe, u 2020. godini, 772 korisnika bilo je smješteno u 12 domova za djecu i omladinu koliko je registrovano u FBiH. Pored toga u dva dječija sela bilo je smješteno 254 djece.

Kada su u pitanju posebni oblici zaštite djece, potrebno je intenzivirati i nastaviti provoditi mjere usmjerene na zaštitu djece od zloupotrebe opojnih droga, duhana i alkohola, nastaviti s mjerama na suzbijanju nasilja nad djecom, maloljetničkog prestupništva i poboljšati primjenu mjera, te nastaviti s aktivnostima usmjerenim na prodaju djece, dječiju prostituciju i pornografiju, te edukativnim i promotivnim aktivnostima kojima je cilj jačanje svijesti javnosti o problemima s kojim se suočavaju ranjive grupe (Romi, izbjeglice, azilanti, stranci, djeca bez pratnje). U tu svrhu potrebna je adekvatna podrška institucijama u planiranju konkretnih aktivnosti na poboljšanju zaštite djece od vršnjačkog nasilja, i generalno od nasilja, a na osnovu već donesениh planova smjernica i strategija u Bosni i Hercegovini.

Problem u ostvarivanju prava majki porodilja i neujednačenosti u ostvarivanju prava na naknadu za vrijeme porodilijskog odsustva i dalje je veoma izražen. Obzirom da je pitanje socijalne zaštite, odnosno zaštite porodice sa djecom u zajedničkoj nadležnosti FBiH i kantona, ne postoji propis koji bi na jedinstven način tretirao prava majki porodilja. Isplata naknada za majke porodilje trenutno je vrlo neujednačena. Pitanje naknada zaposlenim porodiljama ne treba tretirati kao socijalnu kategoriju već je potrebno integrirati ga u pravo iz radnog odnosa, dok nezaposlene porodilje treba nastaviti tretirati u sistemu socijalne zaštite. Zakonom o radu Federacije BiH utvrđeno je da žena ima pravo na porodajno odsustvo u trajanju do jedne godine, dok se visina porodilijskih naknada utvrđuje propisima kantona. Porodilje zaposlene u javnom sektoru u cijeloj Federaciji BiH primaju porodilijske naknade u 100 postotnom iznosu njihovih prosječnih plaća, dok porodilje zaposlene u realnom i privatnom sektoru primaju naknade od 50-90 posto visine prosječne plaće ili ih uopšte ne primaju. Nezaposlene porodilje svoja, zakonom propisana prava u okviru socijalne zaštite, ostvaruju samo u ograničenom obimu u zavisnosti od ekonomске moći pojedinih kantona ili općina. Naknade su vrlo niske i uglavnom jednokratne.

Zaštita porodice sa djecom ima za cilj osiguranje porodice kroz materijalna i druga davanja radi pomaganja u podizanju, odgoju i zbrinjavanju djece, njihovom osposobljenju za samostalan život i rad.⁵⁹ Temeljna prava koja, u skladu sa zakonom, porodice sa djecom mogu ostvariti, stvaraju dobru osnovu za zaštitu porodice s djecom, ali nisu dovoljna za

⁵⁸ Izvor podataka: FZS, Socijalna zaštita/skrb 2020.

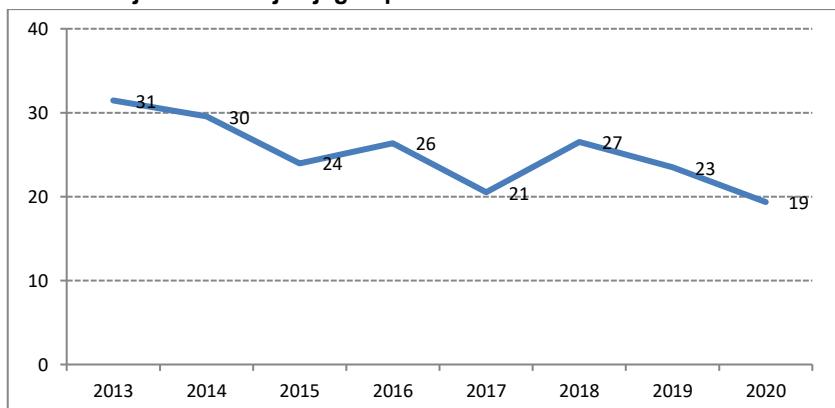
⁵⁹ Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom

zaustavljanje negativnih trendova u padu nataliteta, fertiliteta, pravilnom odgoju, odrastanju i obrazovanju djece. Ovako loša situacija u oblasti zaštite porodica sa djecom još više doprinosi usložnjavanju ozbiljnih demografskih i populacijskih problema. Stoga treba intenzivnije raditi na populacijskoj politici i socijalnoj zaštiti porodica s djecom.

Prema raspoloživim podacima Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, u 2020. godini, za roditelje sa troje i više zajedničke djece, Tuzlanski kanton je izvršio uplate za 301 korisnika u ukupnom iznosu od 451.500 KM.

Od svih prava⁶⁰ u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom, u 2020. godini bilo je 25.474 porodice/korisnika sa pravom na dodatak na djecu odnosno 42.289 djece je primalo ovu novčanu naknadu. Po ovom osnovu isplaćeno je ukupno 21.289.400 KM u različitim iznosima zavisno od zakonskih rješenja i ekonomske snage kantona. Kako je već navedeno, financiranje prava na dodatak za djecu po važećem Zakonu se vrši iz budžeta kantona i praćeno je ozbiljnim poteškoćama. Pojedini kantoni nisu u mogućnosti da u svojim budžetima obezbijede potrebna sredstva.

Grafikon 79: Broj korisnika dječijeg doplatka na 1000 stanovnika - FBiH 2013. - 2020.

Izvor: (FMRSP, FZS, 2020)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021.

Naknada ženi majci odnosno drugom licu u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, regulisana je i isplaćivala se u svim kantonima. U 2020. godini po ovom osnovu isplaćeno je 48.330.427,43 KM, a pravo je ostvarilo 8.091 lice. Istovremeno po osnovu prava koje ostvaruju nezaposlene porodilje isplaćeno je 6.254.288,65 KM.

Po osnovu prava koja ostvaruju povratnici u mjestima prijeratnog prebivališta na prostoru Bosne i Hercegovine, putem Javnog poziva za 2019/20. godinu, a na ime podrške pronatalitetnoj politici - pomoć porodiljama, 350 porodilja povratnica u Republiku Srpsku ostvarilo je novčanu pomoć⁶¹.

⁶⁰Osnovna prava u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom su: dodatak na djecu, naknada umjesto plaće ženi-majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene-majke koja nije u radnom odnosu, jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke - dojilje, posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova, koji žele djecu i trudnicu, smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja, osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja, školarine i stipendije đacima i studentima. Pravo na dječiji doplatak pripada porodici, čiji ukupni mjesечni prihod ostvaren po svim osnovama, izuzev primanja ostvarenih po osnovu socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom, po članu domaćinstva, ne prelazi iznos koji je utvrđen propisom kantona, kao najniži iznos prihoda dovoljnih za izdržavanje, a u skladu s odredbom člana 91. stav 1. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br. :36/99, 54/04, 39/06 i 14/09)

⁶¹Izvještaj o radu Vlade FBiH za 2020. godinu, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica.

Od ostalih pomoći u 2020. godini za opremu 4.123 novorođeno dijete isplaćene su jednokratne pomoći u iznosu od 1.379.618,30 KM u rasponu od 110-500 KM zavisno od kantona, dok je po osnovu pomoći majkama u prehrani djeteta do šest mjeseci za 1.559 korisnika u četiri kantona (Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Bosansko-podrinjski i Kanton Sarajevo) izdvojeno 655.854,01 KM⁶².

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u FBiH je 2020. godine bilo 407.727 djece do 18 godina, što čini 18,7% stanovništva.

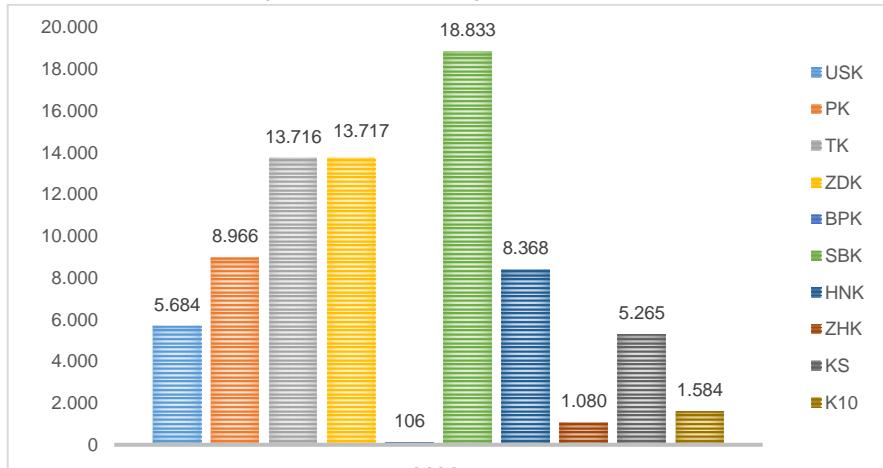
Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom zagarantovana su i prava i pomoć za djecu predškolskog i školskog uzrasta. Tako je u 2020. godini po osnovu prava na smještaj djece u ustanovama predškolskog odgoja (subvencije) u Zapadnohercegovačkom kantonu izdvojeno 533.694 KM, dok je za osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja u Tuzlanskom kantonu izdvojeno 64.060 KM.

Za 1.342 korisnika u tri kantona (Posavski, Tuzlanski i Zapadno-hercegovački kanton) u 2020 godini isplaćene su stipendije đacima i studentima u ukupnom iznosu od 1.319.571,40 KM⁶³.

Po osnovu prava koja ostvaruju povratnici u mjestima prijeratnog prebivališta na prostoru Bosne i Hercegovine, dodijeljeno je 356 stipendija studentima – povratnicima u Republiku Srpsku, koji su odabrani putem javnog poziva, dok je 642 učenika (povratnika u RS) srednjih škola, koji pohađaju nastavu u srednjim školama na području Republike Srpske i rubnim naseljima u Federaciji BiH je dobilo novčana sredstva za sufinansiranje troškova prevoza do škole, za školsku 2020/21. godinu⁶⁴.

Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2020. godini iznosio je 77.319 i za 0,5% manje u odnosu na 2019. godinu. Maloljetni korisnici čine 22,1% ukupnog broja korisnika socijalne zaštite. Udio žena maloljetnih korisnica (46%) je nešto niži u odnosu na muške korisnike (FZS, 2021.). Najveći broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite evidentiran je i dalje u Srednjobosanskom kantonu - 18.833 (24,4%).

Grafikon 80: Maloljetni korisnici socijalne zaštite 2020. po kantonima

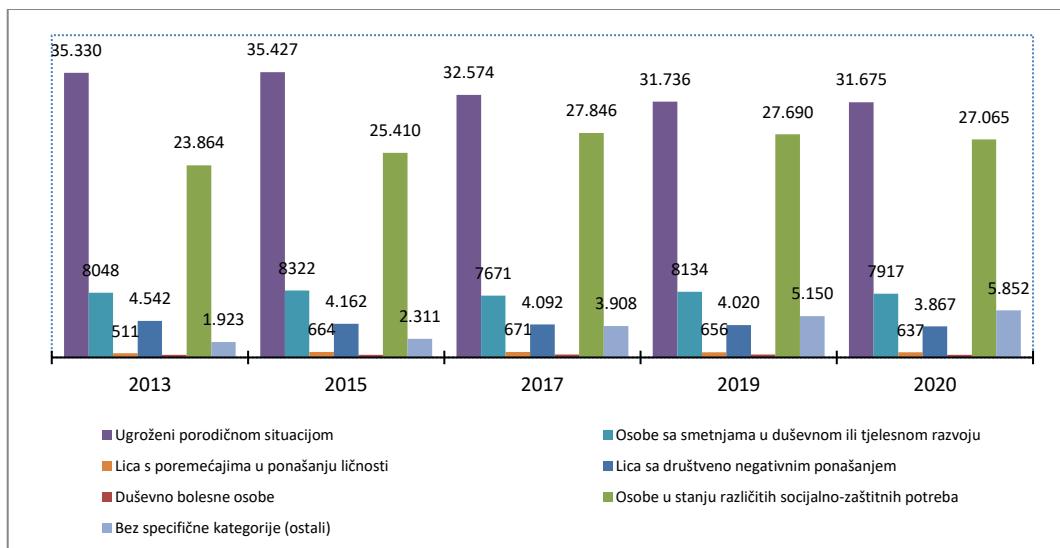
Izvor: (Federalni zavod za statistiku 2020.); Obrada: FZZPR 2021.

⁶² Pregled broja korisnika i isplaćenih sredstava za pravo na dodatak za djecu, pravo na jednokratnu pomoć za opremu novorođenog djeteta i pravo na pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci dodatnu ishranu majke dojilje u 2020. godini, FMRSP 2021.- zadnji raspoloživi podaci.

⁶³ FMRSP, 2021. godine.

⁶⁴ Izvještaj o radu Vlade FBiH za 2020. godinu, Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica.

Grafikon 81: Maloljetni korisnici socijalne zaštite po kategorijama u FBiH 2013. - 2020.

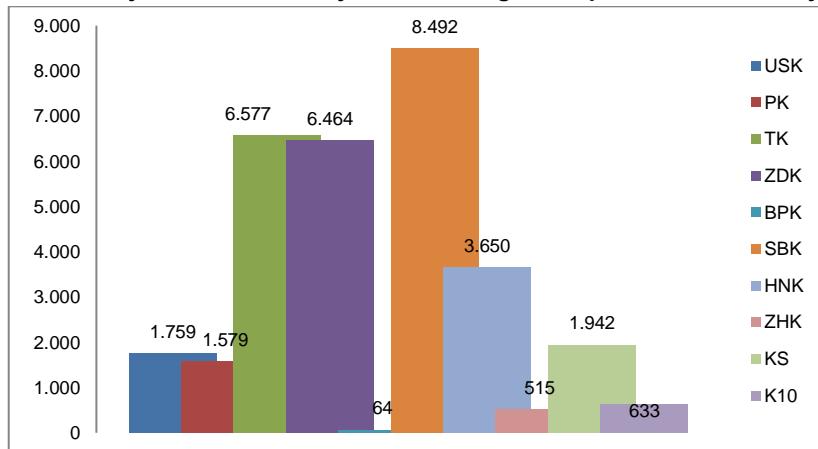

Izvor: (FZS, Socijalna zaštita/skrb, godišnji bilteni 2013. - 2020.)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021.

I dalje, najveći udio u ukupnom broju maloljetnih korisnika socijalne zaštite imaju osobe ugroženom porodičnom situacijom (41%). Lica ugrožena porodičnom situacijom su djeca bez roditeljskog staranja⁶⁵, djeca roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda i odgojno zanemarena djeca. U izvještajnom periodu, najveći udio lica ugroženih porodičnom situacijom čine djeca roditelja koji nemaju dovoljno prihoda - 21.997 djece odnosno 69,5%, zatim djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama (14,1%). U 2020. godini, najveći broj djece čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda je u dobi od 7-14 godina i ispod sedam godina.

Grafikon 82: Maloljetni korisnici socijalne zaštite ugroženi porodičnom situacijom 2020.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020.); Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021.

Značajan udjel među korisnicima socijalne zaštite čine lica sa smetnjama u duševnom ili tjelesnom razvoju, a koji obuhvataju maloljetnike koji imaju probleme sa vidom, sluhom govorom, tjelesnim oštećenjima kao i probleme u psihičkom razvoju. Takvih lica bilo je 7.917 (10,2%). U 2020. godini, ukupan broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece u FBiH

⁶⁵ Prema Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom u Federaciji BiH, djeca bez roditeljskog staranja su djeca bez oba roditelja, djeca nepoznatih roditelja, djeca napuštena od roditelja, djeca roditelja sprječenih da vrše roditeljsku dužnost i djeca roditelja lišenih roditeljskog prava.

iznosio je 2.286, i nešto je manji u odnosu na 2019. godinu, 0,4% (FZS, 2021.). Na 1.000 stanovnika u FBiH, evidentirano je 1 vaspitno zanemareno i zapušteno dijete. Kao i ranijih godina, najveći broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece prisutan je u Srednjobosanskom kantonu – 2,9 na 1.000 stanovnika i Posavskom kantonu 1,6 na 1.000 stanovnika.

Maloljetnih lica sa društveno negativnim ponašanjem bilo je 3.867 (5%) od čega najveći broj (1.583) su korisnici socijalne zaštite skloni vršenju krivičnih djela i prekršaja. (FZS, 2021.). Na 1.000 stanovnika u FBiH, evidentirano je približno 2 maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. Analizirajući stanje po kantonima, može se reći da se situacija nije bitno promjenila u odnosu na prethodnu godinu.

U 2020. godini, broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite s teškim stambenim prilikama u FBiH iznosio je 3.903 što je za 3,6% manje u odnosu na prethodnu godinu (FZS, 2021.).

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH 2015.⁶⁶ prosječna mjesečna potrošnja po domaćinstvu smanjena je za 164,35 KM u odnosu na 2011. godinu. Stopa siromaštva u FBiH najveća je kod domaćinstava sa 5 i više članova. Ovakva domaćinstva troše 2,3 puta više u odnosu na jednočlana domaćinstva.

Polazeći od toga da je zaštita obitelji sa djecom, djelatnost od posebnog društvenog interesa, koja ima za cilj osiguranje približno jednakih uslova za zdrav i pravilan razvoj djece, kao i pružanje pomoći u realizaciji reproduktivne funkcije porodice, bilo je neophodno preuzimanje hitnih reformskih aktivnosti i mjera u smislu poboljšanja stanja u ovoj oblasti. S tim u vezi pripremljen je i u parlamentarnu proceduru upućen Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH kojim se uređuju osnove materijalne podrške porodicama s djecom, utvrđuju se materijalna prava za podršku porodicama s djecom, postupak ostvarivanja prava, uslovi i način za ostvarivanje prava, finansiranje materijalne podrške porodicama s djecom, nadzor i druga pitanja od značaja za ostvarivanje podrške porodicama s djecom u Federaciji BiH. Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH uvodi novine u finansiranje ovih prava. Pravo na dječiji doplatak će se prema Zakonu finansirati iz Budžeta FBiH dok će se pravo na novčanu pomoć porodilji koja nije u radnom odnosu finansirati iz budžeta kantona. Pravo na naknadu plaće porodilji u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta će se (nakon što stupi na snagu ovaj Zakon) regulisati propisima iz oblasti zdravstvenog osiguranja.

6.3. Obrazovanje

Vizija Incheon deklaracije „Obrazovanje 2030.“, Svjetskog obrazovnog foruma, usvojene u maju 2015. godine, je reforma života kroz obrazovanje, reorganizovanje važne uloge obrazovanja kao glavnog pokretača razvoja, uz ostvarenje drugih predloženih razvojnih ciljeva. Prema univerzalnim ciljevima Agende o održivom razvoju i globalnom sporazumu o klimatskim promjenama „Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development“, jedan od ciljeva je osigurati inkluzivno, pravedno i kvalitetno obrazovanje, te promovisati mogućnost cjeloživotnog učenja za sve. Obrazovanje je najmoćniji put ka održivosti, jer ekomska i tehnološka rješenja, regulativa i financijski podsticaji nisu dovoljni.

---

⁶⁶ Anketa o potrošnji domaćinstava, FZS - Posljednji raspoloživi podaci

Uprkos napretku, svijet nije na putu kako bi se susreo sa ciljevima obrazovanja 2030. Zatvaranje škola, kako bi se zaustavilo širenje COVID-19, je pogodilo svjetsku studentsku populaciju, što je uticalo na rezultate učenja i društveni razvoj i ponašanje djece i omladine. Djeca i omladina u ranjivim zajednicama i zajednicama u nepovoljnem položaju su u riziku od ekskluzije obrazovanja. Pandemija produbljuje krizu obrazovanja i proširuje postojeće nejednakosti obrazovanja (United Nations, 2020, p. 32).

Prema Analitičkom izvještaju Evropske komisije za BiH (2020), Vijeće ministara BiH je u 2019. godini usvojilo preporuke za inkluzivno obrazovanje. U FBiH, su usvojeni propisi o obrazovanju odraslih, a tek treba da se usvoje odgovarajući propisi o ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju, stručnom obrazovanju i ospozobljavanju, kao i strategije za mlade po kantonima. Također se navodi kako se smanjuje broj upisanih učenika na svim nivoima obrazovanja. U ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju postoji mali napredak, a stopa upisa je oko 12%. Upis djece u dobi od tri do šest godina u predškolske ustanove ima nisku stopu od 25% (samo 3% romske djece). U BiH 97,6% djece pohađa osnovnu i 84,6% srednju školu, dok od romske djece 69% pohađa osnovnu i 23% srednju školu.

Ulaganje u obrazovanje je neodgovarajuće za rješavanje izazova, iako je javna potrošnja na formalno obrazovanje 4,2% BDP-a u 2018. godini, a sa privatnom i stranom potrošnjom je 5% BDP-a. I dalje, ishod ovog ulaganja ne dovodi do sticanje odgovarajućih vještina i znanja radne snage u BiH. Stopa nepismenosti je oko 3%, i jedna je od najvećih u regiji zbog visoke stope nepismenosti među ženama. Nedostaju obuke koje bi ženama omogućile razvijanje i potrebnih poduzetničkih vještina (Evropska Komisija, 2020, p. 52).

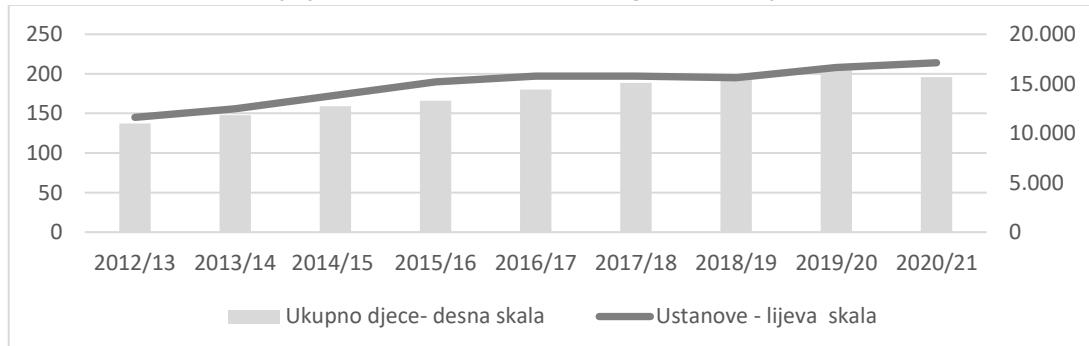
Prema istom izvještaju od Europske Komisije se navodi "Potrebno je osigurati sveobuhvatnu obuku nastavnog osoblja koja će biti usmjerena na razvoj ključnih kompetencija učenika i sistematski pristup provedbi zajedničke jezgre nastavnih planova i programa kako bi se dogradile tekuće promjene u njih na temelju rezultata." Također, postoji izazov obrazovanja djece sa posebnim potrebama pogotovo kao što je osiguranje potrebne infrastrukture, sredstava, prijevoza i asistenata. Potrebno je uvesti dualno stručno obrazovanje zbog potreba tržište rada, imenovati međuresornu grupu za izradu Akcionog plana za provedbu kvalifikacijskog okvira. Zbog pandemije COVID-19, kod učenja na daljinu, i prijenosa nastavnog sadržaja putem TV su prisutne razlike u obimu i kvalitetu ovih usluga zbog nedostatka opreme i strategije za nastavnike i učenike za osiguranje kvaliteta u učenju na daljinu, i procjene napretka učenika (Evropska Komisija, 2020, p. 95).

U Procjeni socioekonomskog uticaja krize uzrokovane pandemijom COVID-19 u Bosni i Hercegovini od UN-a (2020) se navodi: "Disproporcionalnost između inputa i ishoda u zdravstvu je slična situaciji u obrazovanju, što ukazuje na opću neefikasnost u javnom sektoru." Također, u istom izvještaju se naglašava kako rezultati PISA testa iz 2018. godine zaostaju za rezultatima u uporedivim zemljama, ali da BiH ima relativno jednake obrazovne ishode u poređenju s drugim zemljama, gdje su razlike u rezultatima koje su na PISA testu postigli učenici koji su u povoljnem socioekonomskom položaju i učenici koji su socioekonomski ugroženi. Također, se navodi glavni problem kako omjer obrazovnih inputa u odnosu na ishode nije proporcionalan u poređenju s drugim sličnim zemljama. (UN, 2020, p. 31)

Uspostavljeni PERMA model (ili PERMAH okvir)⁶⁷ u školama omogućava prosvjetnim radnicima i praktičarima da imaju cilj kako bi se unaprijedilo pozitivno mentalno zdravlje među studentima i nastavnicima, smanjila depresiju kod omladine i povećalo blagostanje i sreća. Pozitivno obrazovanje je kombinacija principa tradicionalnog obrazovanja sa studijom sreće i blagostanja, koristeći Martin Seligman PERMA model i VIA (Values in Action) klasifikaciju. Školski kurikulum koji uključuje blagostanje će najbolje preventirati depresiju, povećati zadovoljstvo sa životom, ohrabriti društvenu odgovornost, unaprijediti kreativnost, poticati učenje, i čak povećati akademска dostignuća.⁶⁸

Zaštita i obrazovanje u ranom djetinjstvu se sve više prepoznaće kao presudni temelj za učenje u budućnosti, te jačanje razvoja kognitivnih i nekognitivnih vještina koje utiču na uspjeh u životu. Istovremeno, rezultati istraživanja pokazuju kako uspjeh posebno ovisi od „kvaliteta“ predškolskog odgoja. Obrazovanje i skrb u ranom djetinjstvu postavljaju temelje za uspjeh u životu naročito kod djece iz neprivilegiranih slojeva društva i za djecu koja odrastaju u nepovoljnem okruženju. U 2020/21. godini je evidentirano 15.675 djece koja koriste predškolske ustanove, za 1.081 upisane djece manje u odnosu na prethodnu godinu. Broj djece na jednog odgajatelja je 13, a na 1.000 stanovnika iznosi 7,17.

Grafikon 83: Ukupan broj djece i ustanova predškolskog obrazovanja u FBiH (2012/13. – 2020/21.)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

U FBiH, vlada veliko interesovanje roditelja za upis djece u predškolske ustanove. Međutim, predškolski odgoj i obrazovanje nisu besplatni i to teško pogoda ekonomski ugrožene porodice, posebno ranjive grupe, kao što su Romi, raseljena lica i druge marginalizirane grupe. U školskoj 2020/21. godini, iako je broj ustanova i dalje u porastu i veći za 6 ustanova u odnosu na prethodnu godinu, broj djece koja nisu primljena zbog popunjenoj kapaciteta iznosi 3.513.

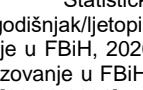
U 2020/21. školskoj godini, prema Informaciji o upisu učenika u osnovne i srednje škole u školskoj 2020/21. godini Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, se navodi da je pandemija COVID-19 negativno uticala na realizaciju obaveznog programa predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u osnovnu školu. U Bosanskopodrinjskom kantonu svi učenici upisani u prvi razred osnovne škole u tekućoj školskoj godini bili su uključeni u programe predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u osnovnu školu, ali je obavezni program prekinut 20 dana od početka realizacije radi pandemije

⁶⁷ PERMA model obuhvata pet glavnih elemenata: pozitivne emocije (radost, zahvalnost, interes i nada), angažovanje (učešće u aktivnostima koje koriste vještine i stvaraju izazov), pozitivni odnosi, svrshodnost (pripadnost i služenje) i postignuće (uspjeh). PERMAH okvir uključuje i zdravlje (Health) poput spavanja, vježba i zdrave ishrane koji su dio programa pozitivnog obrazovanja

⁶⁸ Positivepsychology (2020), *What is Positive Education, and How Can We Apply It?* <https://positivepsychology.com/what-is-positive-education/> Accessed date: [30.03.2020.]

COVID-19. U Zeničko-dobojskom kantonu, djeca u prethodnoj pedagoškoj godini bila su obuhvaćena programima predškolskog odgoja i obrazovanja od 99,01%, s time u cijeloviti program predškolskog odgoja i obrazovanja bilo je uključeno 20,32% djece, a 78,69% djece obuhvaćeno u godini pred polazak u školu. U Sarajevskom kantonu obuhvaćeno je 100% djece, u Tuzlanskom kantonu obavezni program predškolskog odgoja i obrazovanja se nije realizirao zbog pandemije COVID-19, u Unsko-sanskom kantonu od 24,62%, u Hercegovačko-neretvanskom kantonu 20% bilo je uključeno u redovne cjelodnevne ili poludnevne programe, a još 60 djece u pripremne programe, 16 djece je uključeno u kraće programe. Za K-10, Posavski, Srednjobosanski i Zapadnohercegovački kanton nisu bili raspoloživi podaci u Informaciji Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke za 2020. godinu.

Tabela 19. Pokazatelji osnovnog obrazovanja u FBiH (2011/12-2020/21)⁶⁹

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	Trend 2011/12-2020/21
Broj učenika	206,626	198,999	197,623	190,688	188,430	185,032	183,490	179,291	179,050	174,938	
Broj nastavnika	15,437	15,350	15,345	14,908	15,153	15,272	15,455	15,639	15,283	15,688	
Broj učenika na 1 nastavnika	13.39	12.96	12.88	12.79	12.44	12.12	11.87	11.46	11.72	11.15	
Broj odjeljenja	9,873	9,630	9,697	9,567	9,482	9,437	9,387	9,388	9,310	9,340	
Broj učenika u 1 odjeljenju	20.93	20.66	20.38	19.93	19.87	19.61	19.55	19.10	19.23	18.73	
Broj škola	1,091	1,087	1,081	1,078	1,078	1,066	1,057	1,042	1,042	1,031	

Izvor: FZS, Statistički godišnjak 2017

<https://docs.google.com/gview?url=http://fzs.ba/wp-content/uploads/2017/12/Godisnjak-2017.pdf> FZS, Statistički godišnjak/ljetopis 2018⁷⁰, <http://fzs.ba/wp-content/uploads/2019/01/Godisnjak2018.pdf>, FZS, Statistički godišnjak/ljetopis 2020, <http://fzs.ba/wp-content/uploads/2020/12/Godisnjak2020.pdf>, FZS, Saopštenje: Osnovno obrazovanje u FBiH, 2020 https://docs.google.com/gview?url=http://fzs.ba/wp-content/uploads/2020/12/12_1.pdf FZS, Saopštenje Osnovno obrazovanje u FBiH, 2019 https://docs.google.com/gview?url=http://fzs.ba/wp-content/uploads/2019/12/12_1.pdf Accessed date: [02.02.2021]

U FBiH, prema preliminarnim podacima ukupan broj učenika redovnog osnovnog obrazovanja u 2020/21 iznosi 174.938, što je za 31.688 ili 15,34% manje u odnosu na 2011/12. godinu, a za 4.112 ili 2,3% manje u odnosu na prethodnu godinu. Pored redovnog osnovnog obrazovanja, u 2020/21. školskoj godini je bio 451 učenik za posebne potrebe u 21 školi (170 nastavnika), a u osnovnim muzičkim školama/glazbenim školama je bilo 6.077 učenika u 45 škola (536 nastavnika) i u osnovnim baletskim školama 67 učenika.⁷¹

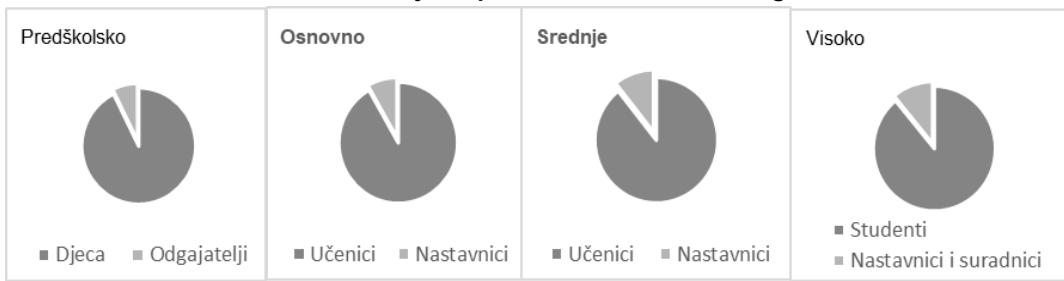
Broj učenika na jednog nastavnika i prosječan broj učenika u odjeljenju u redovnom osnovnom obrazovanju ima tendenciju smanjenja. U 2020/21. godini ukupan broj škola za redovno obrazovanje je iznosio 1.031, što je manje za 11 škola u odnosu na prethodnu godinu, a 60 škola manje u odnosu na školsku 2011/12. godinu. (Federalni zavod za statistiku, 2020).

⁶⁹Od 2015./2016. školske godine je novi način prikupljanja podataka i metodologija koja je uskladena sa međunarodnom standardnom klasifikacijom obrazovanja, te se podaci prikupljaju 25.09. i zbog toga (od 2014/2015.) podaci za kraj školske godine biće zamjenjeni podacima za početak školske godine

⁷⁰Prikazani su i podaci za osmogodišnje obrazovanje do 2016/17.

⁷¹Podaci o broju osnovnih baletskih škola (broju odjeljenja unutar osnovne muzičke škole) prikazane u broju osnovnih muzičkih škola

Grafikon 84: Obrazovanje na početku 2020/21. školske godine u FBiH

Izvor: FZS, Obrada: FZZPR

Broj nastavnika osnovnog obrazovanja u 2020/21. u odnosu na prethodnu godinu je viši za 405 ili 2,7% nastavnika, a u odnosu na 2011/12. je više za 205 ili 1,6% nastavnika. Najveći porast nastavnika se bilježi u Sarajevskom kantonu za 159 nastavnika, u Tuzlanskom kantonu za 140 i Zeničko-dobojskom kantonu za 91. U Unsko-Sanskom kantonu je manje 43 nastavnika i Zapadno-hercegovačkom 7 nastavnika u odnosu na prethodnu godinu. Najmanji broj učenika na 1 nastavnika evidentiran je u Posavskom kantonu (7,7), K-10 (8,05) i Hercegovačko-neretvanskom kantonu (10), dok je najveći broj učenika na 1 nastavnika zabilježen u Kantonu Sarajevo (13,04) i Zeničko-dobojskom (11,41).

Prema Analitičkom izvještaju Evropske komisije za BiH (2020) upis romske djece u dobi od tri do šest godina u predškolske ustanove u BiH je 3%, a 69% romske djece pohađa osnovnu i 23% srednju školu.

U svim kantonima u FBiH, srednje obrazovanje regulira se zakonskim okvirima o srednjem obrazovanju učenika normalnog psihičkog i tjelesnog razvoja, te učenika sa posebnim potrebama u psihičkom i tjelesnom razvoju, dopunskom obrazovanju odraslih i stručnom usavršavanju koje se ostvaruje u ustanovama srednjeg obrazovanja. Srednja stručna spremna stiče se u srednjoj školi, javnoj ili privatnoj, ustanovi koja je registrirana kao gimnazija, srednja škola za stručno obrazovanje i obuku (srednja umjetnička škola, srednja tehnička škola, srednja stručna škola, srednja vjerska škola, srednja škola za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama, srednjoškolski centar sastavljen od dvije ili više vrsta škola i školski centar sastavljen od različitih nivoa obrazovanja u svojstvu jednog pravnog lica u skladu sa potrebama lokalne zajednice).

Tabela 20. Pokazatelji srednjeg obrazovanja u FBiH (2011/12 - 2020/21)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	Trend
Broj učenika	107.258	111.463	103.491	87.533	82.418	81.199	75.933	72.662	73.029	71.458	
Broj nastavnika	8.416	8.908	8.771	8.748	8.568	8.564	8.393	8.516	8.516	8.543	
Broj učenika na 1 nastavniku	12,74	12,51	11,80	10,01	9,62	9,48	9,05	8,53	8,58	8,36	
Broj odjelenja	4.246	4.386	4.248	3.841	3.744	3.734	3.665	3.627	3.678	3.679	
Broj učenika u 1 odjelenju	25,26	25,41	24,36	22,79	22,01	21,75	20,72	20,03	19,86	19,42	
Broj škola	200	200	201	202	202	202	204	205	216	215	

Izvor: FZS, Statistički godišnjak/ljetopis 2020. FBiH, Available at: [Godisnjak2020.pdf \(fzs.ba\)](#), FZS, Saopštenje: Srednje obrazovanje 2020/21, u FBiH Available at: <http://fzs.ba/index.php/publikacije/saopcenjapriocenja/obrazovanje/>

Zbog smanjenja upisa učenika u osnovne škole, došlo je i do smanjenja upisa u srednje škole. Jedan od najbitnijih faktora koji je utjecao na smanjenje broja učenika u osnovnim i srednjim školama u FBiH je pad nataliteta koji je prisutan već niz godina. U školskoj 2020/21. godini, ukupan broj upisanih učenika u 215 srednjih škola je iznosio 71.458 i u odnosu na prethodnu godinu je manji za 1.571 učenika ili 2,2%, a u odnosu na školsku

2011/12. godinu broj učenika je smanjen za 35.800 ili 33,4%. Od ukupnog broja upisanih učenika, u 6 vjerskih srednjih škola je bilo 2.142 učenika i 195 zaposlenih nastavnika, te 11 srednjih škola sa posebnim potrebama sa 247 učenika i 79 nastavnika.

Tabela 21. Udio obrazovanih sa srednjom školom i specijalizacijom nakon srednje škole u zaposlenim u FBiH, po spolu, u % (2017. – 2020)

	2017	2018	2019	2020*
Ukupno	67,9	70,8	69,7	69,2
Žene	59,2	63,4	61,4	60,0
Muškarci	73,0	75,0	74,7	74,0

(Federalni zavod za statistiku, 2021) *III Kvartal

Prema posljednjim podacima Federalnog zavoda za statistiku, najveće smanjenje ukupnog broja učenika u srednjim školama u 2020/21. godini zabilježeno je u Posavskom kantonu (9,1%), Unsko-sanskom kantonu (6,8%) i Bosanskopodrinjskom kantonu (5,3%). U 2020/21., evidentirano je prosječno 8,36 učenika na 1 nastavnika i prosječno 19,42 učenika u jednom odjeljenju srednjih škola. Najveći broj učenika na 1 nastavnika imaju K10 (10,2), ZHK (9,6), SAK (9,2) i USK (9,2), a najmanji broj HNK (6,1) i ZDK (7,5). Najveći prosječan broj učenika u jednom odjeljenju zabilježen je u BPK (20,7) i SAK (21,9), a najmanji u HNK (15,2) i K10 (16,8).

U 2020. godini, u FBiH, broj računara za učenike srednjeg obrazovanja je bilo 9,15 na 100 učenika što je više u odnosu na prethodnu godinu (8,64 računara na 100 učenika), ali i dalje nije dovoljno. (Federalni zavod za statistiku, 2021)

Posmatranjem ukupnog broja učenika u osnovnim i srednjim školama u FBiH u školskoj 2007/08. i 2020/21. godini, može se konstatovati da je u osnovnim školama 63.949 učenika manje (26,8%) i srednjim 33.522 učenik manje (31,9%). Gledajući po kantonima, najveće smanjenje broja učenika u osnovnim školama 2020/21. u odnosu na 2007/08. je u Posavskom (56,6%), K10 (42,0%) i USK (41,9%). Najveće smanjenje broja učenika u srednjim školama u 2020/21 godini, u odnosu na 2007/08, je evidentirano u Posavskom kantonu (43,9%), Tuzlanskom kantonu (38,7%) i USK (37,6%).

Tabela 22. Udio učenika u stanovništvu i trend osnovnog i srednjeg obrazovanja (2020/21 - 2007/08)

	Prisutno stanovništvo		Ukupan broj učenika				Udio učenika u prisutnom stanovništvu (%)				Povećanje/smanjenje učenika 2020/21 u odnosu na 2007/08 (u %)	
			Osnovno		Srednje		Osnovno		Srednje			
	2007	2020	2007/08	2020/21	2007/08	2020/21	2007/08	2020/21	2007/08	2020/21	Osnovno	Srednje
FBiH	2.328.359	2.184.680	238.887	174.938	104.980	71.458	10,3	8,0	4,5	3,3	-26,8	-31,9
USK	287.878	266.535	31.024	18.034	12.028	7.501	10,8	6,8	4,2	2,8	-41,9	-37,6
POK	41.187	40.959	4.039	1.752	1.598	896	9,8	4,3	3,9	2,2	-56,6	-43,9
TK	496.830	437.607	50.626	35.813	24.354	14.923	10,2	8,2	4,9	3,4	-29,3	-38,7
ZDK	401.796	357.275	42.936	31.751	17.916	12.384	10,7	8,9	4,5	3,5	-26,1	-30,9
BPK	33.662	22.778	2.835	1.939	1.155	788	8,4	8,5	3,4	3,5	-31,6	-31,8
SBK	256.339	249.062	28.604	19.991	11.928	7.869	11,2	8,0	4,7	3,2	-30,1	-34,0
HNK	227.473	216.248	22.628	16.472	9.696	7.055	9,9	7,6	4,3	3,3	-27,2	-27,2
ZHK	82.095	93.213	9.628	7.572	3.956	3.171	11,7	8,1	4,8	3,4	-21,4	-19,8
SAK	419.030	421.555	39.972	37.790	19.701	14.825	9,5	9,0	4,7	3,5	-5,5	-24,8
K-10	82.069	79.448	6.595	3.824	2.648	2.046	8,0	4,8	3,2	2,6	-42,0	-22,7

Izvor: Federalni zavod za statistiku

U FBiH se i dalje bilježi trend smanjenja upisanih studenata. Prema preliminarnim podacima Saopštenja o visokom obrazovanju u FBiH, od Federalnog zavoda za statistiku, u 2020/21. godini je ukupno upisano 55.835 studenata što je manje za 25,12% u odnosu na 2011/12. godinu, a u odnosu na prethodnu godinu za 3,81%. Evidentirano je 25,6 upisanih studenata na 1.000 stanovnika.

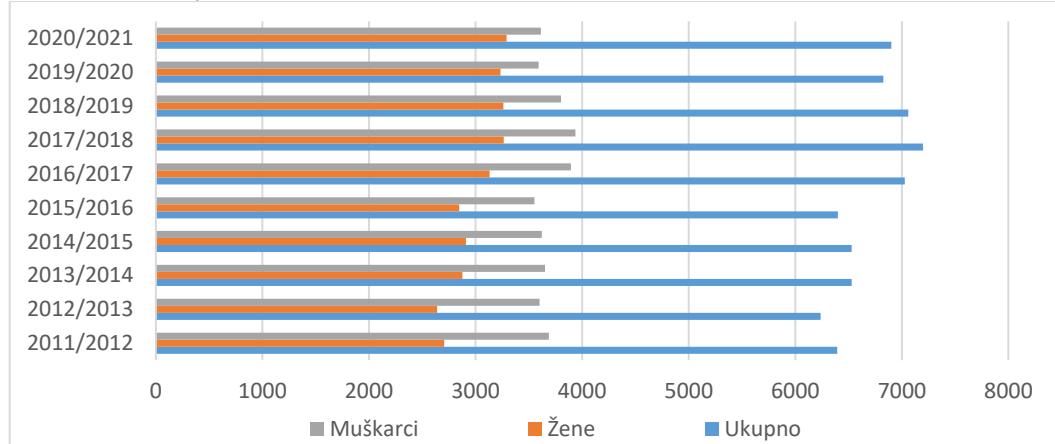
Tabela 23. Upisani studenti na visokoškolskim ustanovama u FBiH (2011/12-2020/21)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	Trend
FBiH	74.565	72.460	72.601	71.873	72.112	69.969	66.027	62.285	58.048	55.835	
SAK	33.435	33.910	33.949	34.069	34.673	32.599	29.703	28.842	27.835	26.008	
HNK	14.541	13.856	15.150	15.046	14.485	14.315	14.120	13.426	11.947	12.507	
ZDK	4.278	4.151	3.917	3.927	3.687	3.495	3.124	3.173	3.114	2.967	
USK	4.588	3.896	3.355	3.038	3.011	2.894	2.547	2.322	1.821	1.553	
TK	13.535	12.147	11.686	11.074	11.231	11.338	10.920	9.956	9.030	8.889	
SBK	4.188	4.500	4.544	4.688	4.913	5.184	5.487	4.489	4.266	3.837	
BPK	-	-	-	31	112	144	126	77	35	74	

Izvor:(Federalni zavod za statistiku, 2021)

Prema istom Saopštenju, u 2020/21. godini, u FBiH diplomirao je 10.951 student ili 11,39% manje u odnosu na prethodnu godinu. Broj redovnih diplomiranih studenata iznosi 8.496 ili 77,58%, vanrednih je 2.277 ili 20,79%, a broj studenata koji su diplomirali na daljinu je 178 ili 1,63% studenata. Ukupan broj diplomiranih žena iznosi 6.740 ili 61,55%. Magistriralo i specijaliziralo je 57 studenata što je 3,39% ili 2 manje studenta u odnosu na prethodnu godinu, a doktoriralo je 9 studenata odnosno 64% manje u odnosu na prethodnu godinu (Federalni zavod za statistiku, 2021).

Grafikon 85: Broj nastavnika i saradnika na visokoškolskim ustanovama (2011/12. - 2020/21.)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2021)

U 2020/21. godini, ukupno je bilo zaposleno 6.903 nastavnika i suradnika na visokoškolskim ustanovama (u ekvivalentu pune zaposlenosti broj iznosi 1.174,90). Broj nastavnika i suradnika je veći za 1,12% u odnosu na 2019/20. godinu. Udio muških nastavnika i suradnika je 47,67%, a udio ženskih nastavnika i suradnika je 52,32% (Federalni zavod za statistiku, 2020).

Kreiranje mogućnosti za učenje i sticanje vještina već dugi niz godina se nalazi u srcu globalne politike obrazovanja, jer su obrazovanje i razvoj vještina od suštinskog značaja za podsticanje individualnog i socijalno-ekonomskog rasta i razvoja. Pored značajnih napora i uspjeha u uspostavljanju veoma jasnih načina realizacije cijeloživotnog učenja i obrazovanja

odraslih, a pogotovo stručnog obrazovanja, EU još uvijek ne uspijeva da razvije dovoljno fleksibilan i potrebama tržišta rada prilagođen sistem obrazovanja, jer se vrijeme od napuštanja obrazovanja do dobijanja prvog posla još uvijek mjeri u godinama (Despotović, 2017).

Programi Federalnog zavoda za zapošljavanje su fokusirani na nezaposlene osobe koje nemaju potrebna znanja i vještine, posebno kada su u pitanju nove metode i tehnologije rada u sektoru privrede (metaloprerada, drvoprerada, tekstil, turizam i ugostiteljstvo, prerađivačka industrija u najširem smislu), ali i u medicinskom sektoru, građevinarstvu, prehrambenom sektoru i slično. Kroz obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje potiče se rješavanje problema prilagođavanja radne snage i zadovoljavanje stvarnih potreba tržišta rada. Ovim programima se afirmira važnost cjeloživotnog učenja i ulaganje u nova znanja i vještine, i to obostrano, kod radnika i kod poslodavca.

Za napredak društva 21. stoljeća znanje treba da bude dostupno svima. Pored zakonske i finansijske podrške obrazovanju odraslih, značajna je i informisanost i motiviranost građana s ciljem sticanja novih znanja i vještina za aktivno uključenje na tržištu radne snage. Kada je u pitanju cjeloživotno obrazovanje, u FBiH, u 2020. godini je bio veliki broj centara za obrazovanje odraslih, poput centara u Tuzlanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih u Tuzli, Centar za obrazovanje odraslih Gračanica i Centar za obrazovanje i obuku tehničke struke Živinice), u Zeničko-dobojskom kantonu („EDUKA BH“ TEŠANJ, Centar za obrazovanje odraslih u Tešnju – Agencija za razvoj općine Tešanj - TRA i Centar za obrazovanje odraslih Astra Zenica), u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (Srednja škola s pravom javnosti "Obrazovni centar" Mostar), u Zapadnohercegovačkom Kantonu (Srednja škola s pravom javnosti Obrazovni centar Mostar, Privatna srednja strukovna škola „LIBAR“ Široki Brijeg, „Veritas“ Obrazovanje odraslih Široki Brijeg), u Unsko-sanskom kantonu (Katolički školski centar "Ivan Pavao II" Bihać- Centar za obrazovanje odraslih „SAPIENTIA“, Privatna ustanova "Centar za obrazovanje odraslih E.R.M." Cazin, PU Centar za obrazovanje odraslih "MULTILINGUA", Centar za obrazovanje odraslih Cazin), u Srednje-bosanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih Travnik), u Kantonu Sarajevo (Centar za obrazovanje odraslih Akademija Brezar, JU „Bosanski kulturni centar“ Kantona Sarajevo, Centar za edukaciju i treninge " AZUR", CPCD - SMART centar za obrazovanje odraslih, Internacionalni Univerzitet u Sarajevu - Centar za cjeloživotno učenje - IUS Life, Ustanova za obrazovanje odraslih "Nova zanimanja", Centar za edukaciju "DIZART", Privredna komora Kantona Sarajevo, Centar za obrazovanje odraslih SERDA, TRI D Centar za obrazovanje, Privatna ustanova za obrazovanje odraslih „Senad Hair Academy“, Centar za edukaciju "Centrotrans", Sarajevo, BH Centar za obrazovanje odraslih, Multicom d.o.o - Centar za poslovnu edukaciju, Šabić d.o.o. - Pravni subjekat za obrazovanje odraslih, Centar za edukaciju i istraživanje "Nahla", JU Osnovna škola "Džemaludin Čaušević" - formalno obrazovanje, Centar za obrazovanje i poduzetništvo) , i dr. Također, pojedini Centri za obrazovanje odraslih imaju i područne centre. U Republici Srpskoj je uspostavljen Zavod za obrazovanje odraslih.

I pored toga što nema mogućnosti obuka vještina i učenja uz rad u preduzećima i što je jedan od glavnih razloga za neusklađenost vještina i tržišta rada i visoke stope nezaposlenosti mladih u preduzećima, u 2020. godini je obustavljena praktična nastava i učenje uz rad. Svjetska banka je procijenila da će učinak pandemije na obrazovanje biti u velikoj mjeri negativan i kako će rast ljudskog kapitala oslabiti ili zastati, dok će se postojiće

nejednakosti u obrazovanju povećati. Gubitak u učenju će biti znatan i disproportionalno će pogoditi ugrožene kategorije (UN, 2020, p. 31-32).

Tabela 24. Stanovništvo 15 - 64 starosne dobi sa tercijarnim obrazovanjem (u %)

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
EU -27	25,2	25,7	26,4	27,1	27,9	28,7
Bugarska	24,1	24,4	24,5	24,8	24,7	25,6
Mađarska	20,9	20,6	20,9	21,7	22,5	23,6
Rumunija	15,0	15,1	15,3	15,5	16,0	16,2
Slovačka	18,9	19,7	20,7	22,0	23,1	23,9
BiH	9,5	10,0	9,5	9,8	9,6	12,4
FBiH	9,9	10,4	9,7	10,0	9,3	12,3*
RS*	8,6	9,3	9,2	9,4	10,2	

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2021) (EUROSTAT, 21.04.2021)* III kvartal, RS nije dostupan podatak

EU 27, u 2020. godini bilježi blago povećanje udjela tercijarno obrazovanih u radno sposobnom stanovništvu (od 15 do 64 godine) i iznosi 28,7%. Otkako je uveden Bolonjski proces postignut je značajan napredak u sistemima višeg obrazovanja sa posebnim reformama u strukturi stepena i sistema osiguranja kvaliteta. Institucije za više obrazovanje su najvažniji partneri EU strategije koja vodi napretku i održavanju rasta.

U FBiH, u 2020. godini je evidentiran porast stanovništva i zaposlenih sa tercijarnim obrazovanjem, ali ipak, i dalje je udio stanovništva i zaposlenih sa tercijarnim obrazovanjem ispod prosjeka zemalja EU-27, što smanjuje mogućnosti kako bi se kroz obrazovanje jačala konkurentnost zemlje i prosperitet društva, a s time i poboljšao kvalitet života.

Tabela 25. Zaposleni sa tercijarnim obrazovanjem u ukupno zaposlenim (%)⁷²

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
EU – 27	31,9	32,4	33,0	33,7	34,5	35,9
Bugarska	32,2	32,4	31,4	31,6	31,1	32,8
Mađarska	26,9	26,1	25,8	26,7	27,3	28,8
Rumunija	20,8	21,1	21,1	21,1	21,7	21,9
Slovačka	23,0	23,5	24,6	25,9	27,3	28,4
BiH	17,6	17,8	16,8	16,9	16,0	21,0*
FBiH	20,1	20	18,2	18,8	17,7	22,3*
RS	13,7	14,6	14,6	14,3	13,7	

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2021) (EUROSTAT, 2021) Accessed date [09.12.2020.] * III kvartal, RS nije dostupan podatak

U Programu rada Vlade FBiH za 2020. godinu se navodi: "Strateška opredjeljenja Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke u oblasti predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja u 2020. godini su poboljšanje uvjeta rada odgojno-obrazovnih ustanova, stvaranje prepostavki za veći obuhvat djece sistemom obrazovanja i ujednačavanje uvjeta odgoja i obrazovanja, izjednačavanje dostupnosti svih nivoa obrazovanja za sve građane, afirmiranje obrazovanja zasnovanog na ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje, uklanjanje prepreka za pristup i ravnopravno učešće u obrazovanju svih učenika i odraslih polaznika, poboljšanje usklađenosti obrazovanja sa zahtjevima tržišta rada, naučnotehnološkog razvoja i promocija cjeloživotnog učenja, i saradnja sa domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama u oblasti unapređenja obrazovanja u FBiH". (Vlada FBiH, 2019)

Prema podacima od Federalnog zavoda za statistiku ukupni izdaci za formalno obrazovanje u FBiH, u 2019. godini su iznosili 1.055.317.000 KM, a u 2020. godini 1.015.871.000 KM.

⁷² Zaposleni životne dobi od 15-64 godina

U 2019. godini od ukupnih izdataka, javni izdaci (budžetski) za obrazovne institucije su iznosili 968.085.000 KM (91,73%), privatni izdaci 80.562.000 KM (7,63%) i međunarodni izdaci 6.670.000 KM (0,63%), dok u 2020. javni izdaci (budžetski) za obrazovne institucije su bili 935.547.000 (92,1%), privatni izdaci 76.799.000 KM (7,6%) i međunarodni izdaci 3.525.000 KM (0,35%). U 2019. godini, od javnih izdataka najveće učešće izdataka su bili izdaci na osnovno obrazovanje i to u procentu od 52,52%, a u 2020. godini 53,53%.
(Federalni zavod za statistiku, 2020)

U 2020. godini, udio izdataka za formalno obrazovanje kao procenat GDP-a je iznosio 4,56% što je isto kao i 2019. godine. Udio izdataka na stipendije u budžetskim izdacima na obrazovanje je iznosio 1,94% u 2019.godini, a 1,76% u 2020. godini što je veće u odnosu na 2018 godinu. (Federalni zavod za statistiku, 2021)

U 2020. godini je bio rebalans Budžeta FBiH. Također, u 2020. je bilo i smanjenje iznosa sredstava predviđenih za realizaciju aktivnosti iz Plana rada FMON zbog mjera zaštite od pandemije COVIDa-19.

Prema Izvještaju o radu Vlade FBiH za 2020. godinu, u 2020. godini zbog pandemije COVID-19 je bilo smanjenje Transfera za implementaciju Bolonjskog procesa za 100%, Transfera za sufinansiranje studentskog standarda za 32%, između ostalog, nije bilo moguće podržati projekte studentskih organizacija, tako da nije bilo aktivnosti uključivanja studenata u naučno-istraživački rad, loša motiviranost univerzitetskog osoblja, otežane međunarodne saradnje, mobilnosti studenata i nemogućnost uključivanja u različite međunarodne mreže i projekte i sl, nezadovoljavajuće i nemoguće komunikacije i koordinacije između univerzitetskih 249 ustanova, nezadovoljavajuće i nemoguće saradnje s privredom, nezadovoljavajuće zajedničke infrastrukture – nepostojanja centra za cjeloživotno učenje, centra za transfer tehnologija i sl., nedovoljnog uključivanja studenata u naučno-istraživački rad i u organe odlučivanja.

Preporuke

- Potrebna su veća izdvajanja za obrazovanje i nabavke potrebne opreme, kako bi sva djeca imala pristup kvalitetnom obrazovanju, uključujući i online nastavu;
- Potrebno je svoj djeci predškolskog uzrasta osigurati mogućnosti pohađanja programa predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u osnovnu školu;
- Postepeno uvoditi obavezni nivo srednjoškolskog obrazovanja;
- Osigurati i olakšati pravo upisa u osnovne škole djeci koja nisu evidentirana u matične knjige rođenih, djeci romske nacionalnosti, stranih državljanima i drugoj djeci koja mogu imati birokratske prepreke prilikom upisa;
- Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika te ranog napuštanja školovanja (naročito djece iz marginaliziranih grupa);
- Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe;
- Uskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednjom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca;

- Razvijati i podržati programe obrazovanja odraslih i osigurati određena sredstva za ovu namjenu iz federalnog, kantonalnih i općinskih budžeta,
- Uskladiti zakone o visokom obrazovanju na svim nivoima vlasti, sa ciljem približavanja međunarodnim standardima i normama;
- Uvođenje koncepta cijeloživotnog učenja o zdravlju, zdravom životnom stilu i zdravim izborima

6.4. Zdravstvena zaštita

Koncept razvoja zdravlja je jedna od najvažnijih determinanti rasta i razvoja jedne zemlje. Zdravstvo i razvoj su tjesno povezani. Nedovoljni razvoj vodi siromaštvu, a i neodgovarajući razvoj rezultira prekomjernom potrošnjom. Veza zdravstva, okruženja i socio-ekonomskog unaprjeđenja zahtjeva intersektorske napore (obrazovanje, stambena pitanja, javni radovi i društvene zajednice kao što su poslovne, školske, univerzitetske, religijske, civilne i kulturne organizacije) u cilju osiguranja održivog razvoja. Samo zdrava populacija može postići svoj potpuni ekonomski razvoj. Inovacije i visoko kvalifikovana radna snaga su stubovi razvoja sektora zdravstva. Kvalitet života se može povezati i sa životnim navikama. Većina zastupljenih bolesti u BiH sadrži bihevioralne faktore rizika kao što su konzumacija duhana, nepravilna prehrana, tjelesna neaktivnost i štetna upotreba alkohola. Zdravstveni efekti ekonomskih strategija bi se trebali fokusirati na efekte raznih ekonomskih politika. Glavni kriterij za prosuđivanje zdravstvenih efekata ekonomskih politika je to kako one utiču na ranjive skupine, poboljšanje cjelokupne zdravstvene zaštite i finansijsku održivost zdravstvenog sektora. Zdravstveni sistem BiH i FBiH je u 2020. godini obilježilo pojava novog virusa koji seznačjano uticao na sva društveno-ekonomска zbivanja u cijelom svijetu.

5. marta 2020. godine je evidentiran prvi zvanični slučaj COVID-19 u BiH. 11. marta 2020. godine Svjetska zdravstvena organizacija je proglašila globalnu pandemiju COVID-19.

U Izvještaju od Evropske Komisije o Bosni i Hercegovini za 2020. se navodi kako su Vlade na svim nivoima brzo reagirale na pandemiju COVID-19, te da su uvedene i mjere za sprečavanje širenja virusa COVID-19. Podaci o COVID-19 se dostavljaju u BiH i na međunarodnom nivou. Planovi pripravnosti i postupanja bolničkih ustanova nisu bili usklađeni u cijeloj zemlji. Također se navodi kako je na početku krize, nedostajalo pribora za testiranje, smještajnih kapaciteta, respiratora, lične zaštitne opreme i alternativnih lokacija za prijem i liječenje bolesnika. Prema istom Izvještaju se navodi "Iako su nadležni zdravstveni organi širom zemlje u početku uspjeli da brzo preuzmu iskustva na međunarodnom i lokalnom nivou i najbolje međunarodne prakse kako bi sprječile i suzbile širenja virusa, prerano popuštanje restriktivnih mjer dovelo je do vrhunca epidemije tokom ljetnih mjeseci". Bosna i Hercegovina je pristupila Sporazumu EU o zajedničkoj javnoj nabavci i dobila materijal od JRC za kontrolu COVID-19 testova, kao i 7 miliona eura iz fondova EU za kupovinu hitno potrebne medicinske opreme i potrošnog materijala. Također, u istom izvještaju se naglašava kako Bosna i Hercegovina nema cjelodržavni plan za kontrolu raka, niti cjelodržavni program ranog otkrivanja raka. (EU Komisija, 2021)

U Izvještaju od Evropske Komisije o Bosni i Hercegovini za 2020. se upozorava: "Federacija BiH nema sistematsko rješenje za registre za rak ili programe skrininga za liječenje raka zbog neusklađenog zakonodavstva i ograničenih finansijskih kapaciteta." Navodi se i kako u Brčko Distriktu ne postoji registar, a ni programi ranog otkrivanja raka. Preventivne mjere

su bile u cilju smanjenja alkoholizma i prevencije alkoholom izazvanih poremećaja. Prevencije zloupotrebe droga i smanjenja štetnih učinaka nisu sistemske. Programima rehabilitacije i socijalne reintegracije je također potreban sistematski pristup. Osiguravanje kvalitetne i dostupne javne zdravstvene zaštite za sve građane, uključujući i marginalizirane grupe, jedan je od ključnih reformskih prioriteta. (EU Komisija, 2021)

Ovlaštenja Federalnog ministarstva zdravstva utvrđene su člankom 14. Zakona o federalnim ministarstvima i drugim organima federalne uprave ("Službene novine Federacije BiH", br. 19/03, 38/05, 2/06, 8/06 i 61/06), i to na način da Federalno ministarstvo zdravstva vrši upravne, stručne i druge poslove koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti Federacije BiH u oblasti zdravstva.

Prema Izveštaju o radu Vlade FBiH 2020⁷³ aktivnosti po područjima u sektoru zdravstva temelje se na Programu rada Federalnog ministarstva zdravstva za 2020. godinu, kao i Programu rada Vlade Federacije Bosne i Hercegovine za mandatni period. Aktivnosti planirane navedenim Programima proizlaze iz Strateškog plana razvoja zdravstva za period 2008-2018. godina.⁷⁴ U skladu sa Izveštajom o radu Vlade FBiH 2020. posebne aktivnosti Federalnog ministarstva zdravstva u 2020. godini je stavljen na: jačanje mehanizama neophodnih za uspostavljanje efikasnog i savjesnog upravljanja u zdravstvu i unaprjeđenje upravljanja zdravstvenim sistemom; dijelom i na usklajivanje zakonodavnog okvira sa reformskim ciljevima o propisima EU; jačanje primarne, specijalističko-konzultativne i bolničke zdravstvene zaštite; jačanje uloge javnog zdravstva, i unaprjeđenje farmaceutskog sektora. (VladaFBiH, 2021)

Značajne aktivnosti Federalnog ministarstva zdravstva realizirane u 2020. godini su poput završenog Prednacrta zakona o zaštiti mentalnog zdravlja, pripremljenih stručnih osnova za Prednacrt zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti. U istom Izveštaju se navodi kako je na osnovu Zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski pomognutom oplodnjom („Službene novine Federacije BiH, broj 59/18) doneseno sedam pravilnika. Donesen je Pravilnik o bližim uslovima prostora, opreme i kadra za osnivanje i obavljanje zdravstvene djelatnosti u zdravstvenim ustanovama („Službene novine Federacije BiH“, broj 5/20) i Pravilnik o specijalizacijama i subspecijalizacijama zdravstvenih djelatnika i zdravstvenih suradnika („Službene novine Federacije BiH“, broj 75/20). Završene su redovne revizije listi lijekova, donesene nove odluke o listama lijekova od strane Vlade Federacije BiH na osnovu Zakona o lijekovima („Službene novine Federacije BiH“, broj 109/12), kao i Zakona o ljekarničkoj djelatnosti („Službene novine Federacije BiH“, broj 40/10). Zbog pojave COVID-19 veliki dio vremena i resursa je bio usmjeren na adekvatan odgovor na novonastalu situaciju. Krizni štab Federalnog ministarstva zdravstva, kao i krizni štabovi kantonalnih/županijskih ministarstava zdravstva svoj rad zasnivaju i na odredbama Pravilnika o organiziranju i načinu rada Kriznog štaba Federalnog ministarstva zdravstva („Službene novine Federacije BiH“, broj 10/12). Slijedom članka 6. ovog Pravilnika, Krizni štab Federalnog ministarstva zdravstva donosi naredbe i odluke koje su obvezujuće za krizne štabove kantonalnih/županijskih ministarstva zdravstva, zdravstvene ustanove i privatnu praksu, te pravne i fizičke osobe.⁷⁵ U sredstvima javnog informiranja redovno se

⁷³ U proceduri usvajanja Parlamenta FBiH, [Izvestaj o radu Vlade FBiH za 2020_22_02_B.pdf \(parlamentfbih.gov.ba\)](https://www.parlamentfbih.gov.ba/) [Accessed date : 03.09.2021.]

⁷⁴ Važenje navedenog Strateškog plana je produženo do kraja 2020. godine na osnovu Zakona o razvojnem planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 32/17).

⁷⁵ [Naslovna \(fmoh.gov.ba\); https://www.zzzfbih.ba/](https://www.zzzfbih.ba/). Krizni štab Federalnog ministarstva zdravstva prisutan je i na društvenim mrežama: facebook i instagram.

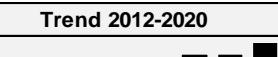
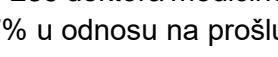
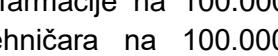
objavljaju informacije i podaci. Ministarstvo je Parlamentu Federacije BiH dostavilo tri opsežna izvještaja i informacije o epidemiološkoj situaciji u Federaciji BiH. (VladaFBiH, 2021)

Multisektorska grupa je završila Strateški plan za unaprjeđenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji Bosne i Hercegovine za novi period, uz održane koordinirajuće sastanke sa predstvincima UNICEF-a. Strateški plan je usvojen od strane Vlade Federacije BiH u IV kvartalu 2020. godine. (VladaFBiH, 2021)

U skladu sa ILO (2017) direktna i indirektna zdravstvena zaštita je esencijalna za postizanje većine ciljeva održivog razvoja (SDG). Omogućeni zakonski okvir obezbeđuje zdravstvenu pokrivenost, dovoljno javno finansiranje i odgovarajuću ponudu zdravstvenih radnika sa dobrim radnim uslovima i kvalitetnim uslugama, što ima potencijal smanjenja mortaliteta i poboljšanja zdravstvenog stanja stanovništva. Sa gledišta postizanja univerzalne zdravstvene pokrivenosti ovo doprinosi rastu ekonomske uključenosti na osnovu bolje produktivnosti i stvaranju odgovarajućih poslova za zdravstvene radnike koji su danas potrebni u svijetu.

Prema preliminarnim zdravstveno statističkim podacima od Federalnog zavoda za javno zdravstvo, u FBiH u 2020. godini, u javnom sektoru zdravstvene zaštite je bilo ukupno 27.636 zaposlenih ili 1.265 ukupno zaposlenih na 100.000 stanovnika, što je za 3% više u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 26. Zaposleni u zdravstvu u FBiH na 100.000 stanovnika (2012. – 2020.)⁷⁶

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Trend 2012-2020
Ukupno zaposleni (1=2+3+4)	1 1.118	1.121	1.133	1.132	1.203	1.196	1.221	1224	1265	
Zdravstveni radnici (2=5+6+7+8)*	2 791	802	815	809	862	861	879	894	925	
Zdravstveni saradnici	3 15	15	16	17	18	18	19	17	20	
Administrativni i tehnički saradnici**	4 311	304	301	306	323	317	323	313	320	
Doktori medicine	5 193	198	205	204	216	219	224	233	239	
Stomatolozi	6 25	25	25	25	27	27	27	28	26	
Magistri farmacije	7 13	14	14	14	15	15	17	16	19	
Zdravstveni tehničari	8 559	565	571	566	605	600	611	617	639	
Doktori (PZZ)	9 64	66	66	67	71	74	74	81	87	
Doktori (bolnička)***	10 94	97	100	100	105	103	103	104		

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2021)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U 2020. godini, u FBiH na 100.000 stanovnika evidentirano je ukupno 239 doktora medicine ili ukupno 5.233 doktora medicine, što je više za 141 doktora ili 2,77% u odnosu na prošlu godinu. Zabilježeno je 26 doktora stomatologije i 19 magistara farmacije na 100.000 stanovnika. Ukupno je zaposleno 639 medicinskih sestara/tehničara na 100.000 stanovnika, što je više u odnosu na 2019. godinu.

⁷⁶ * Odstupanje zbog proračuna i zaokruživanje decimalnih mesta; U Zdravstvene tehničare su uključeni i ostali;

** administrativnih 88, a tehničkih 232 saradnika na 100.000 stanovnika,

*** nedostupan preliminarni podatak za 2020. Accessed date: 09.09.2021.

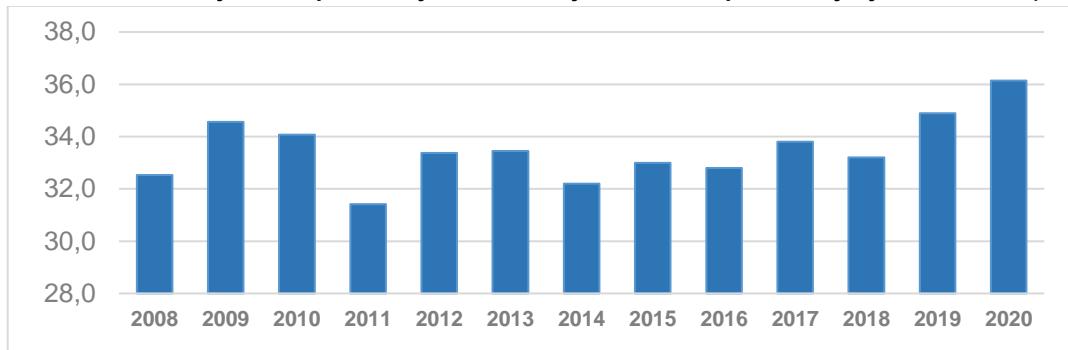
Tabela 27. Doktori medicine/100.000 stanovnika (2015. - 2019.)

	2015	2016	2017	2018	2019
EU - 28	-	-	-	-	-
Bugarska	404,04	410,66	418,4	421,71	423,6
Njemačka	413,93	418,65	424,88	431,09	439,39
Hrvatska	319,15	323,65	336,21	344,06	351,89
Srbija	-	295,44	295,88	298,23	
Crna Gora	235,63	255,34	265,11	276,41	272,98
Slovenija	282,53	301,4	310,11	317,81	326,19
FBiH	204	216	219	224	233

Izvor: (EUROSTAT, 2021)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

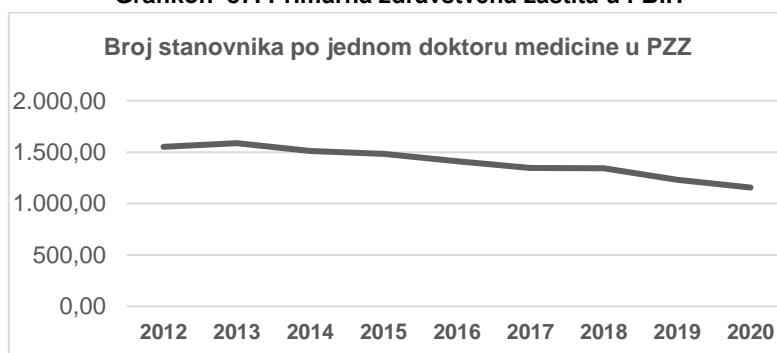
Grafikon 86: Udio ljekaza u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u ukupnom broju ljekaza u FBiH (u %)

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2021) Obrada:FZZPR

U 2020. godini, prema zadnjim raspoloživim preliminarnim zdravstveno statističkim podacima FZZJZ (2021) u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (PZZ: obiteljska medicina, opća medicina, pedijatrija, školska medicina, pneumoftiziološka zaštita⁷⁷, medicina rada, hitna pomoć, patronaža) je radila trećina ukupnog broja zaposlenih doktora medicine (34,9%), a medicinskih sestara/tehničara 23,8%. Na 100.000 stanovnika je radio 87 doktor medicine i 151 medicinskih sestara/tehničara. Prisutne su razlike u pokrivenosti stanovništva timovima primarne zdravstvene zaštite.

Grafikon 87: Primarna zdravstvena zaštita u FBiH

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2020) Obrada: FZZPR

Registriran je lagani porast broja liječnika, a smanjenje medicinskih sestara/tehničara u PZZ na 100.000 stanovnika u odnosu na prethodnu godinu. U 2020. godini najveći broj doktora medicine je bio u Bosansko-podrinjskom kantonu (193/100.000), Hercegovačko-neretvanskom (112/100.000) i Kantonu Sarajevo (91/100.000), dok je najmanji broj doktora

⁷⁷ Primjena preventivnih i dijagnostičko-terapijskih metoda u domu zdravlja i kući

registrovan u Unsko-sanskom kantonu (48/100.000), Kantonu 10 (50/100.000) i Srednjobosanskom (58/100.000).

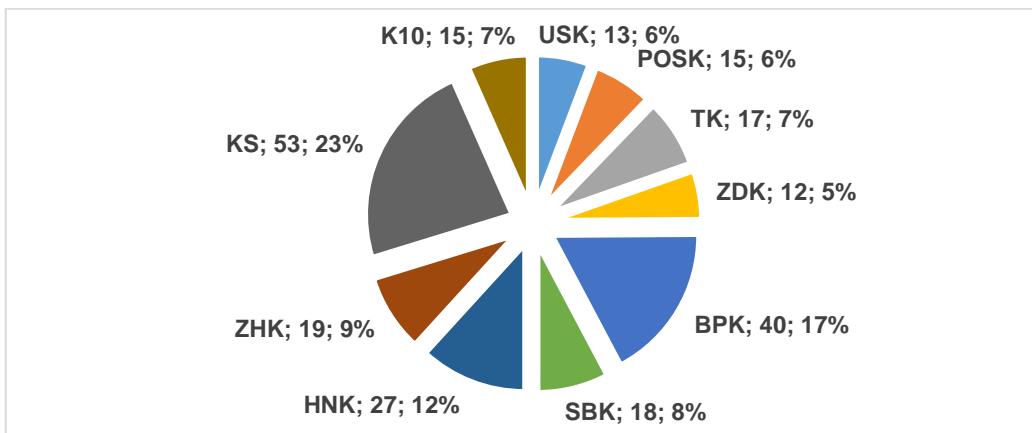
Prema preliminarnim zdravstveno statističkim podacima, evidentirano je 1.155 stanovnika po jednom doktoru medicine u PZZ, u FBiH, u 2020. godini. Najveći broj stanovnika po jednom doktoru je u Unsko-sanskom kantonu (2.082 stanovnika), K10 (1.986 stanovnika) i Srednjobosanskom (1.730), a najmanji u Bosansko-podrinjskom (518 stanovnika).

U Primarnoj zdravstvenoj zaštiti, u 2020. godini, u prosjeku ostvareno 3,7 posjeta po jednom stanovniku kod doktora medicine, a to je za 16,8% manje ostvarenih posjeta u odnosu na prethodnu godinu. Najveći broj posjeta po stanovniku ostvaren je u Bosansko-podrinjskom kantonu, a najmanji u Unsko-sanskom kantonu.

U 2018. godini po jednom doktoru medicine, u PZZ, u FBiH ostvareno je u prosjeku 34 posjeta dnevno. Prema preliminarnim podacima u 2019. godini ostvareno je 23,46 posjeta dnevno, a u 2020. godini 19 posjeta dnevno.

U izvještajnoj godini je ukupno zabilježen 521 doktor stomatologije (24/100.000 stanovnika). Stomatoloških sestara i zubnih tehničara je bilo ukupno 627 (29/100.000). U 2020. godini evidentirano je 192 ambulante što se i dalje bilježi smanjenje stomatoloških ambulanti u odnosu na prethodne godine (88 ambulanti manje u odnosu na 2018. godinu.). Građani se sve više opredjeljuju da koriste privatne stomatološke usluge. Najveći broj doktora stomatologije po stanovniku je zabilježen u Kantonu Sarajevo (58/100.000), a najmanji u Zeničko-dobojskom kantonu (12/100.000) i Unsko-sanskom kantonu (13/100.000).

Grafikon 88: Doktori stomatologije u PZZ u FBiH po kantonima, 2020. godina, stopa na 100.000 stanovnika

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2021)

Na jednog doktora stomatologije je u prosjeku dolazilo 4.193 stanovnika. Kao i prethodnih godina, najveći broj stanovnika po jednom doktoru stomatologije je zabilježen u Zeničkodobojskom kantonu, a najmanji u Kantonu Sarajevo.

Po jednom doktoru stomatologije, u 2020., u prosjeku je ostvareno 5 posjeta dnevno, manje nego prethodnih godina. Po jednom stanovniku u prosjeku je ostvareno samo 0,25 posjeta stomatologu, što je veoma nezadovoljavajuće. Prema zadnje raspoloživim podacima, u 2019. prosječan broj posjeta stomatologu po stanovniku, u svim kantonima FBiH, je veoma nizak, sa najvećim brojem posjeta u Bosansko-podrinjskom kantonu (0,98 posjeta) i

Kantonu Sarajevo (0,64 posjeta). Najmanji broj posjeta je u Unskosanskom kantonu (0,06 posjeta), Zeničko-dobojskom kantonu (0,23 posjeta) i Hercegovačko-neretvanskom kantonu (0,25 posjeta).

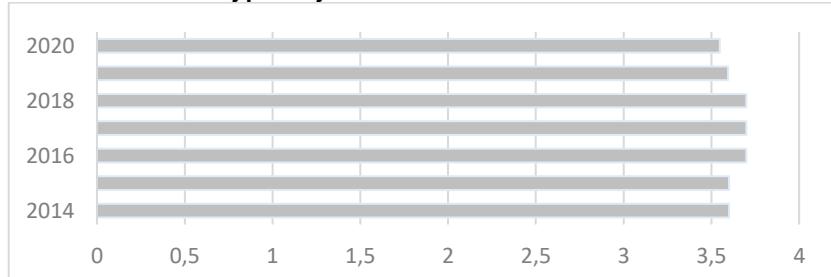
Prema preliminarnim zdravstveno statističkim podacima u FBiH za 2020. godinu evidentirano je 61 doktora medicine na 100.000 stanovnika u specijalističko-konsultativnoj zdravstvenoj zaštiti. Broj medicinskih sestara/tehničara je bilo 92/100.000, a broj zdravstvenih saradnika 2/100.000. U 2020., evidentirana je 1 posjeta po stanovniku u specijalističko-konsultativnoj zaštiti i manje je za 29% posjeta u odnosu na 2019. godinu.

Prema zadnje raspoloživim zdravstveno statističkim podacima, na 100.000 stanovnika bolničku zaštitu su, u 2019. godini, pružala 104 doktora medicine i 250 medicinskih sestara/tehničara (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2021).

U 2020. godini, učešće primarne zdravstvene zaštite sa stomatologijom u ukupnoj potrošnji za zdravstvenu zaštitu iznosi 15,3%, dok učešće za bolničku zdravstvenu zaštitu iznosi 29,0% i ujedno je najveće procentualno učešće u potrošnji za zdravstvenu zaštitu i slično je kao u 2019.godini.

U 2020. godini, prema preliminarnim zdravstveno statističkim podacima ukupno su evidentirane 25 bolničke ustanove (kantonalne bolnice, kliničke bolnice, klinički centri, specijalne bolnice, Iječilišta, medicinski centar, zavodi za bolesti ovisnosti). U 2019. prema Federalnom zavodu za javno zdravstvo je bilo 24 zdravstvene ustanove, u kojima je radilo 44,7% od svih doktora medicine i 40,1% od svih medicinskih sestara/tehničara.

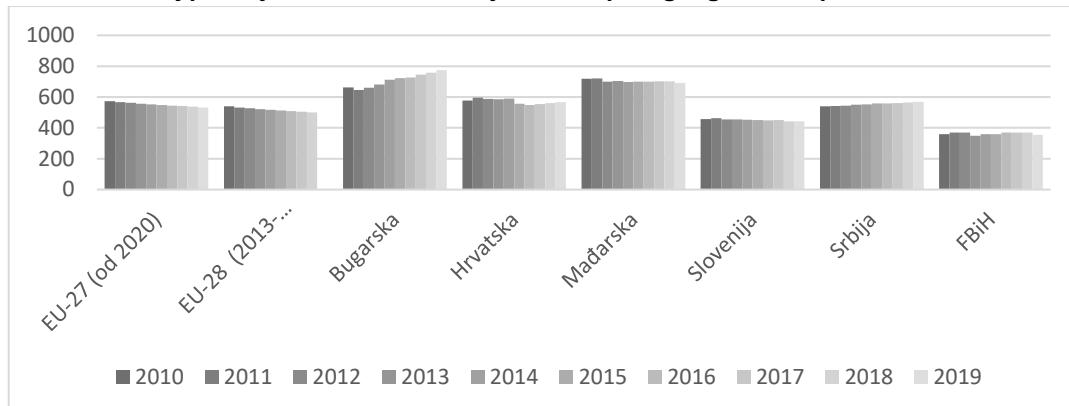
Grafikon 89: Broj postelja u FBiH 2014. - 2020. /na 1.000 stanovnika

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2020) Obrada: FZZPR

Prema preliminarnim zdravstvenim statističkim podacima, u 2020. godini, u FBiH je bilo 354 bolničkih postelja na 100.000 stanovnika što je manje za 122 postelje ili 1,55% nego prethodne godine. U izvještajnoj godini, najveći broj postelja u FBiH ima Hercegovačko-neretvanska županija (4,87/1000), Kanton Sarajevo (4,78/1000) i Bosansko-podrinjski kanton (4,47/1000). U poređenju sa EU-27 (od 2020. godine), u 2019. godini (531,97/100.000), kao i u odnosu na zemlje u okruženju, FBiH ima značajno manje postelja.

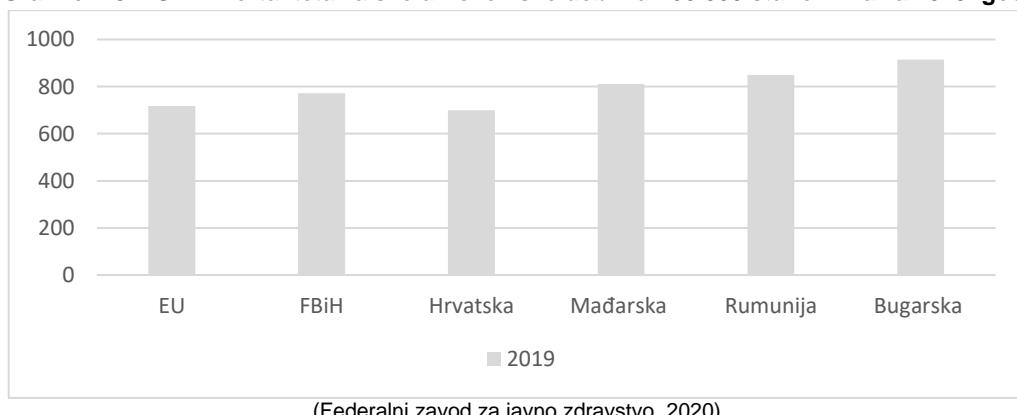
Grafikon 90: Broj postelja u odabranim zemljama Europskog regiona, stopa na 100.000 stanovnika

Izvor: (EUROSTAT, 2021)

Prema preliminarnim zdravstveno statističkim podacima od Federalnog zavoda za javno zdravstvo u FBiH, u 2020. godini stopa mortaliteta je iznosila 11,9%, u 2019. 10%, 2018 9,76% i 2017 9,85%. Standardizirana stopa mortaliteta (SDR) za sve uzroke i sve starosne skupine na 100.000 stanovnika za 2019. godinu za Federaciju BiH bila je 771,2 i nešto je lošija u usporedbi s prosjekom EU-a i Hrvatskom, dok je istovremeno niža u odnosu na Mađarsku, Rumunjsku i Bugarsku.

Grafikon 91: SDR mortaliteta za sve uzroke i sve dobi na 100.000 stanovnika za 2019. god.

(Federalni zavod za javno zdravstvo, 2020)

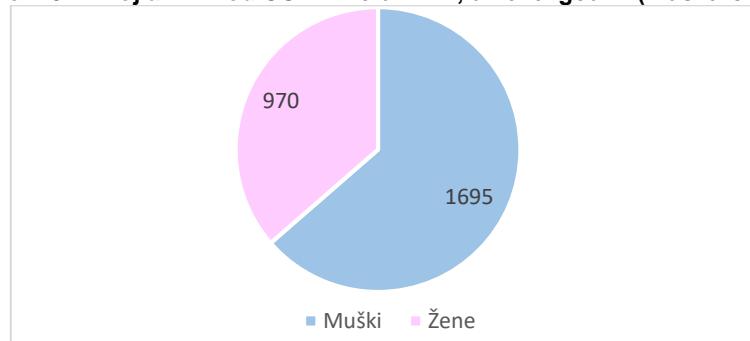
U 2020. godini, u FBiH, prema šiframa bolesti po međunarodnoj klasifikaciji bolesti od Federalnog zavoda za statistiku najveći broj umrlih od oboljenja cirkulatornog sistema (I00-I99) je bilo 11.605 ili 44,59% od ukupnog broja (mortalitet je 5,31%, a za žene je 5,52%), a u odnosu na prošlu godinu je više za 9,9%. Od Neoplazmi (C00-C97, D00-D48) je bilo 4.856 umrlih ili 18,65% od ukupnog broja (mortalitet ukupno 2,22%, žene 1,91%) i manje je za 0,25% u odnosu na prošlu godinu.

Treći vodeći uzrok smrtnosti su oboljenja uzrokovana virusom COVID-19 što je šifra za posebne namjene (U00-U99; U07.1 – potvrđeni slučajevi COVID-19) i iznosi ukupno 2.690 umrlih ili 10,33% (mortalitet 1,23%, za žene 0,88%) od ukupnog broja umrlih u 2020.godini. Od Oboljenja respiratornog sistema (J00-J99) je umrlo ukupno 1.537 ili 5,9%, (mortalitet 0,7%, žene 0,57%) više za 25,26% u odnosu na 2019., od Endokrinih i metaboličkih oboljenja sa poremećajima u ishrani (E00-E90) 1.323 ili 5,08% (mortalitet 0,6%, žene 0,72%) više za 3,02% u odnosu na prethodnu godinu, od Simptoma, znakova i nenormalnih kliničkih nalaza i labo. nalaza koji nisu drugdje klasificirani (R00-R99) iznosi 1.194 ili 4,59% (mortalitet 0,54%, za žene 0,52 %) što je manje za 7,3 %, Oboljenja digestivnog trakta

(K00-K93) 575 ili 2,21 (mortalitet 0,26%, žene 0,21%) manje u odnosu na prošlu za 1,2%, Nepoznato 565 ili 2,17% i ostalo 1.681 ili 6,45% (Federalni zavod za statistiku, 2021).

Posmatrajući pojedinačno vodeće uzroke smrti stanovništva FBiH, prema preliminarnim statističkim podacima od Federalnog zavoda za javno zdravstvo, u 2020. godini vodeći uzrok smrtnosti je COVID-19 (U07.1) s udjelom od 10,24% svih uzroka, slijedi akutni infarkt miokarda (I21) 10,04%, moždani udar/cerebralni infarkt (I63) 9,24%, esencijalna/primarna hipertenzija (I10) 6,61%, Hronična ishemična oboljenja srca (I25) 4,4%, maligne neoplazme bronha i pluća (C34) 4,22%, inzulino-neovisni diabetes mellitus (E11) 3,65%, pneumonia, neidentifikovan mikroorganizam (J18) 2,01%, maligne neoplazme dojke (C50) 1,48%, druga hronična opstruktivna oboljenja (J44) 1,34% i ostali uzroci smrti sa udjelom od 46,76% (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2021).

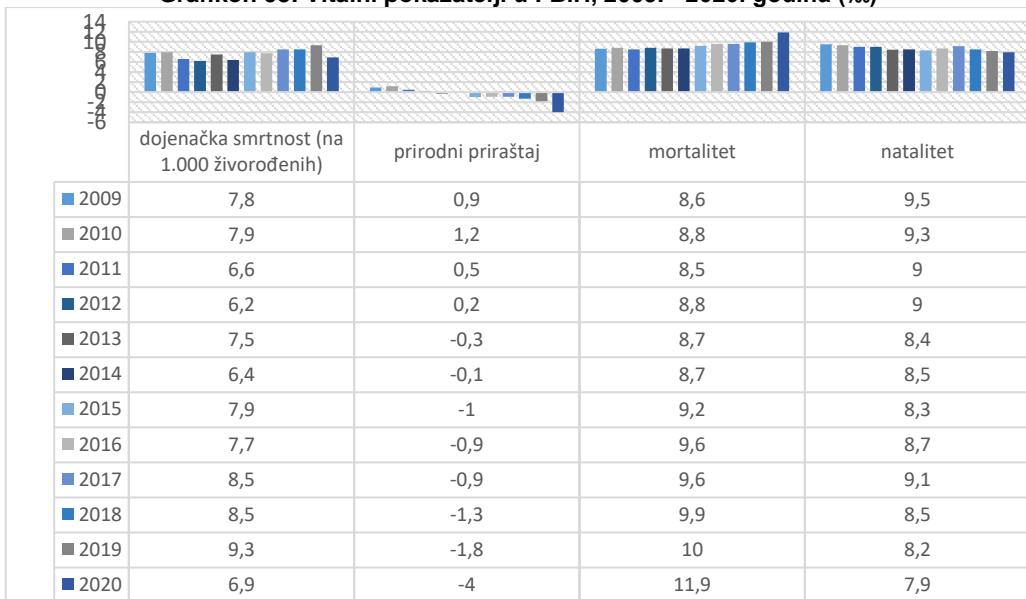
Grafikon 92: Broj umrlih od COVID-19 u FBiH, u 2020. godini (muškarci i žene)

(Federalni zavod za javno zdravstvo, 2021)

U 2020. godini, u primarnoj zdravstvenoj zaštiti je utvrđeno ukupno 1.916.744 bolesti i stanja. Prema WHO tri četvrtine smrtnosti su uzrokovane od nezaraznih bolesti ili 82% svih preuranjenih smrti u zemljama niskog i srednjeg prihoda. Jedan od UN ciljeva održivog razvoja, jeste smanjenje preuranjene smrtnosti od nezaraznih bolesti (NCD) za jednu trećinu. Bolesti srca, dijabetes, rak i druge NCD bolesti su povezane sa socio-ekonomskim uslovima.

Grafikon 93: Vitalni pokazatelji u FBiH, 2009. - 2020. godina (%)

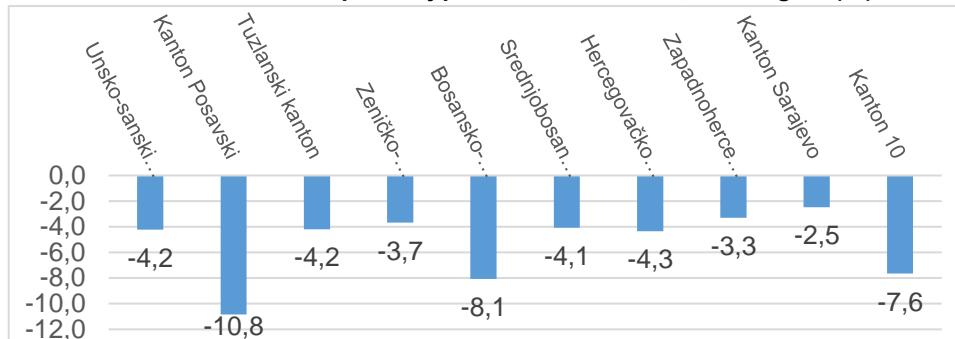

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2021)

Obrada: Federalni zavod za javno zdravstvo

U FBiH, u 2020. godini, prirodni priraštaj je negativan i iznosi -4‰ i manji je za 122,22% u odnosu na 2019.godinu. Stopa nataliteta (7,9/1.000 stanovnika) bilježi smanjenje u odnosu na prošlu godinu (8,2‰) i spada u kategoriju niskog nataliteta. Stopa mortaliteta iznosi 11,9‰ (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2021).

Grafikon 94: Prirodni priraštaj po kantonima u FBiH, u 2020.god. (%)

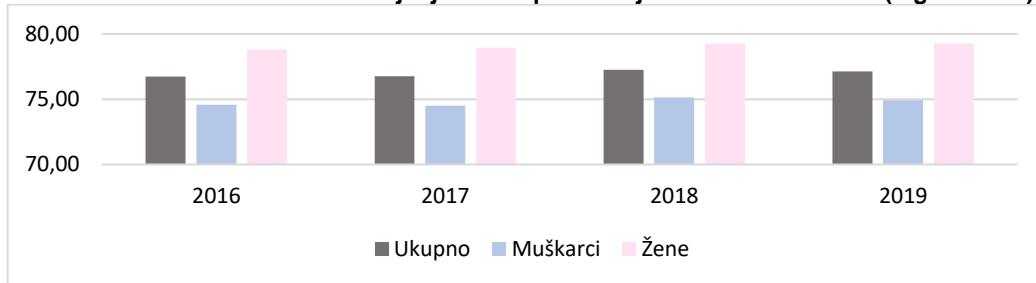

Izvor: (Federalni zavod za javno zdravstvo, 2021)

Od najvažnijih pokazatelja ishoda zdravstvenog sistema jesu indikatori kao što su očekivano trajanje života i stope mortaliteta. U FBiH, prema zadnje raspoloživim podacima od Federalnog zavoda za statistiku, očekivano trajanje života pri rođenju, iznosi 77,13 u 2019. godini, što je blago manje u odnosu na 2018. (77,25 godina).

U skladu sa Procjenom socioekonomskog uticaja krize uzrokovane pandemijom COVID-19 u BiH od Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini (2020), očekivano trajanje zdravog života iznosi 65,7 godina i manje je od zemalja Jugoistočne Europe kao što je Italija, Albanija, Hrvatska, Turska i Grčka, a slična je ishodu u Bugarskoj, Rumuniji, Srbiji, Crnoj Gori i Sjevernoj Makedoniji (Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini, 2020, p. 32).

Grafikon 95: Trend očekivano trajanje života pri rođenju u FBiH 2016.-2019. (u godinama)

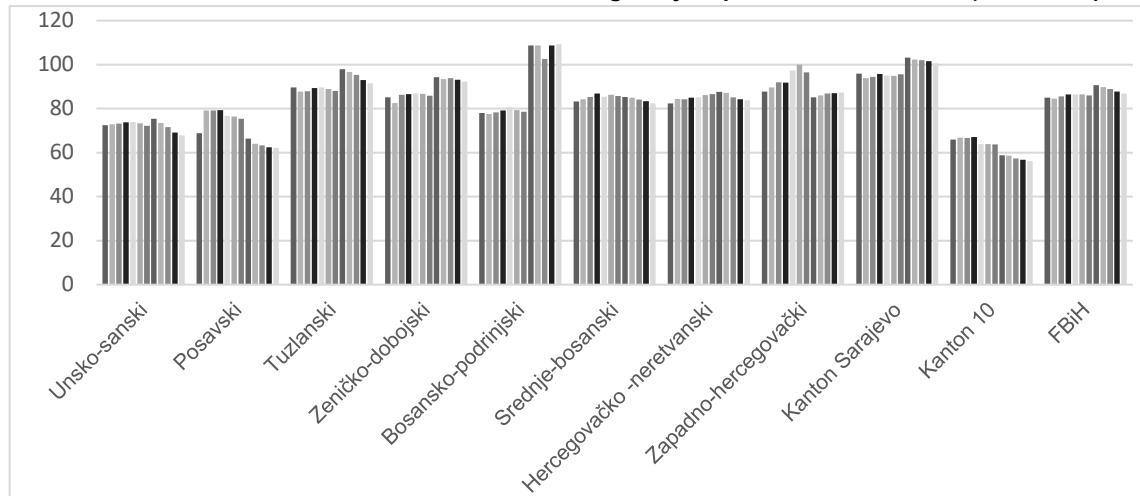
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2020)

Poređenja radi, prema podacima Svjetske banke (2021) očekivano trajanje života u EU je bilo 81,03 godine, a za žene 83,8 i muškarce 78,4 u 2019. godini.

U izvještajnoj godini, registrovano je ukupno 1.897.880 osiguranih lica što je u odnosu na 2016. godinu za 5,1% manje. Zdravstvenim osiguranjem na nivou FBiH obuhvaćeno je 86,87% stanovništva. Od 2016. godine, kad je obuhvat zdravstvenim osiguranjem iznosio 90,61%, se bilježi smanjenje. I dalje, najveći stepen obuhvata osiguranjem je u Bosansko-podrinjskom (109,3%)⁷⁸ i Kantonu Sarajevo (100,53%), a najmanji u Kantonu 10 (56,25%) i Posavskom kantonu (62,1%).

⁷⁸ Razlozi za veći obuhvat od broja stanovnika su zbog prigradskih naselja u RS (Kopači, Ustiprača, Hubjeri i dr.), iz kojih jedan broj građana radi u Goraždu i Sarajevu, kao i popis iz 2013. godine koji nije obuhvatio svo stanovništvo.

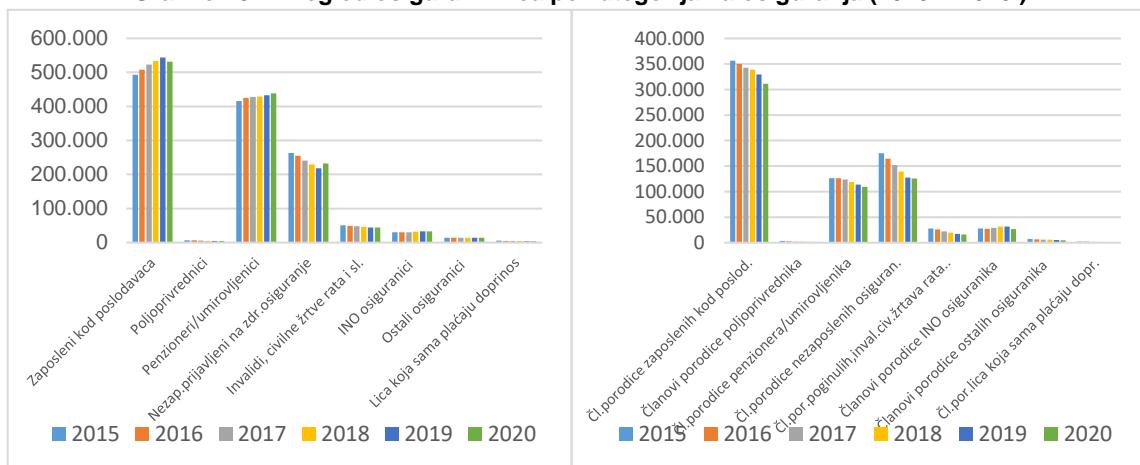
Grafikon 96: Obuhvat stanovništva zdravstvenim osiguranjem po kantonima u FBiH (2009-2020) u %

(Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2021)

Ukupan broj osiguranih lica u odnosu na prethodnu godinu je manji za 1,33%. Ukupan broj nosioca osiguranja je viši za 0,4%, dok je broj članova porodice osiguranika pokrivenih zdravstvenim osiguranjem smanjen za 5% u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 97: Pregled osiguranih lica po kategorijama osiguranja (2015. - 2020.)

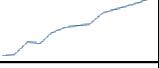
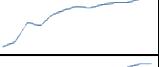
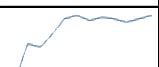
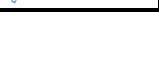

(Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2021)

U 2020. godini, posmatrano po kategorijama osiguranika i članova porodice osiguranika, najveće smanjene je kod kategorije kod INO osiguranika za 8,46%, zatim poljoprivrednika za 7,45%, broja osiguranih lica koja sama plaćaju doprinos za 4,39%, zaposlenih kod poslodavaca za 3,52%, invalida i civilnih žrtava rata za 3,12% i ostalih osiguranika za 3,02%. Povećanje u odnosu na prethodnu godinu se bilježi kod nezaposlenih prijavljenih na zdravstveno osiguranje za 3,54% i penzionera za 0,31%.

Zdravstvena djelatnost u FBiH, u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, provodi se kao primarna, specijalističko-konsultativna i bolnička zdravstvena zaštita, te djelatnost javnog zdravstva, pri čemu zdravstvena djelatnost obuhvata i komplementarno obavljanje alternativne medicine od strane zdravstvenih radnika, na način i pod uslovima utvrđenim zakonom. Zdravstvena djelatnost se provodi u zdravstvenim ustanovama u javnom i privatnom sektoru.

Tabela 28. Ukupan broj zaposlenih u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama i zavodima zdravstvenog osiguranja u FBiH (2008. - 2020.)

		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Trend 2008.-2020.
1	Ukupan broj zaposlenih u zdravstvu FBiH* (3+4=2+5)	27.987	28.115	29.521	29.372	30.403	30.929	31.244	31.282	32.403	32.853	33.191	33.470	34.144	
2	Ukupno zaposleni u zdravstvenim ustanovama (6+7)	27.314	27.449	28.822	28.657	29.647	30.146	30.408	30.449	31.540	31.974	32.330	32.612	33.273	
3	Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama i ZZO	25.216	25.562	26.908	26.644	27.445	27.738	28.042	27.854	28.106	28.213	28.284	28.466	29.055	
4	Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama	2.098	2.553	2.614	2.728	2.958	3.191	3.202	3.429	4.297	4.640	4.907	5.004	5.089	
5	Zaposleni u zavodima zdravstvenog osiguranja	673	666	699	715	756	783	836	833	863	879	861	858	871	
6	Ukupno zdravstveni radnici i saradnici	19.895	20.144	21.138	21.004	21.876	22.206	22.431	22.526	23.586	24.039	24.430	24.684	25.309	
7	Administrativni, tehnički i ostali radnici u zdravstvenoj ustanovi	7.420	7.305	7.685	7.653	7.771	7.940	7.977	7.924	7.954	7.935	7.900	7.928	7.964	

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2021)

Prema preliminarnim podacima Obračuna sredstava u zdravstvu FBiH za 2020. godinu Federalnog zavoda za osiguranje i reosiguranje, u zdravstvenom sektoru FBiH je evidentirano ukupno 34.144 zaposlenih, što je za 2,01% više u odnosu na 2019. godinu. Od ukupnog broja zaposlenih, u zdravstvenim ustanovama (javnim i privatnim) je evidentirano 33.273 zaposlenika (97,45%), a u zavodima zdravstvenog osiguranja (federalnom i kantonalnim) 871 zaposlenika ili 2,55% od ukupnog broja zaposlenih.

Tabela 29. Indeksi - Zaposleni u zdravstvu FBiH (2008. - 2020.)

		2009 2008	2010 2009	2011 2010	2012 2011	2013 2012	2014 2013	2015 2014	2016 2015	2017 2016	2018 2017	2019 2018	2020 2019
1	Ukupan broj zaposlenih u zdravstvu FBiH*	100,5	105,0	99,5	103,5	101,7	101,0	100,1	103,6	101,4	101,0	100,8	102,0
2	Ukupno zaposleni u zdravstvenim ustanovama	100,5	105,0	99,4	103,5	101,7	100,9	100,1	103,6	101,4	101,1	100,9	102,0
3	Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama i ZZO	101,4	105,3	99,0	103,0	101,1	101,1	99,3	100,9	100,4	100,3	100,6	102,1
4	Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama	121,7	102,4	104,4	108,4	107,9	100,3	107,1	125,3	108,0	105,8	102,0	101,7
5	Zaposleni u zavodima zdravstvenog osiguranja	99,0	105,0	102,3	105,7	103,6	106,8	99,6	103,6	101,9	98,0	99,7	101,5
6	Ukupno zdravstveni radnici i saradnici	101,3	104,9	99,4	104,2	101,5	101,0	100,4	104,7	101,9	101,6	101,0	102,5
7	Administrativni, tehnički i ostali radnici u zdravstvenoj ustanovi	98,5	105,2	99,6	101,5	102,2	100,5	99,3	100,4	99,8	99,6	100,4	100,5

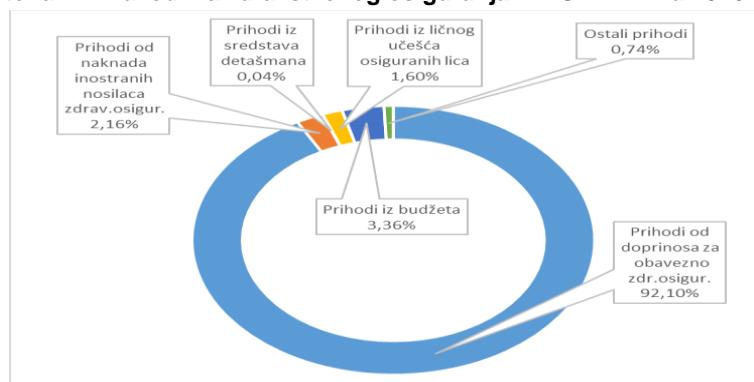
Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2021)

Od ukupnog broja radnika u zdravstvenim ustanovama, u javnim zdravstvenim ustanovama radi 28.184 zaposlenika, a u privatnim 5.089 zaposlenika. Od ukupnog broja zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama, na radnike zdravstvene struke se odnosi 25.309 radnika ili 74,12%, administrativne, tehničke i ostale nemedicinske radnike 7.964 ili 23,324% i na ukupno zaposlene radnike u zavodima zdravstvenog osiguranja 871 ili 2,551%. Broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama je povećan za 2,086% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama je povećan za 1,7% u odnosu na 2019. godinu. Broj medicinskih radnika je povećan za 2,52%, a administrativnih i tehničkih je povećan za 0,5%. U zavodima zdravstvenog osiguranja broj radnika je povećan za 1,5%.

Ukupna ostvarena sredstva u zdravstvu FBiH u 2020. godini iznose 2.273.739.622 KM, od toga ostvareni redovni prihodi iznose 2.236.790.156 KM, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 36.949.466 KM. Ukupna sredstva su povećana za 2,4% u odnosu na prethodnu godinu. U ukupno ostvarenim prihodima, prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH iznose 1.565.596.166 KM i smanjeni su za 1,3%. Najveći dio ostvarenog ukupnog prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja su prihodi od doprinosa u procentu od 92,1%, dok su ostali prihodi iz svih drugih izvora u procentu od 7,9%.

Iz finansijskih podataka o prihodima zdravstvenog sektora posljednjih godina, može se zaključiti da je ostvarivan kontinuirani rast prihoda. U periodu 2003. - 2010. prosječna stopa rasta je iznosila 10%, dok je u periodu 2011. - 2020. godine rast prihoda na nižem nivou (prosječna stopa 4,4%).

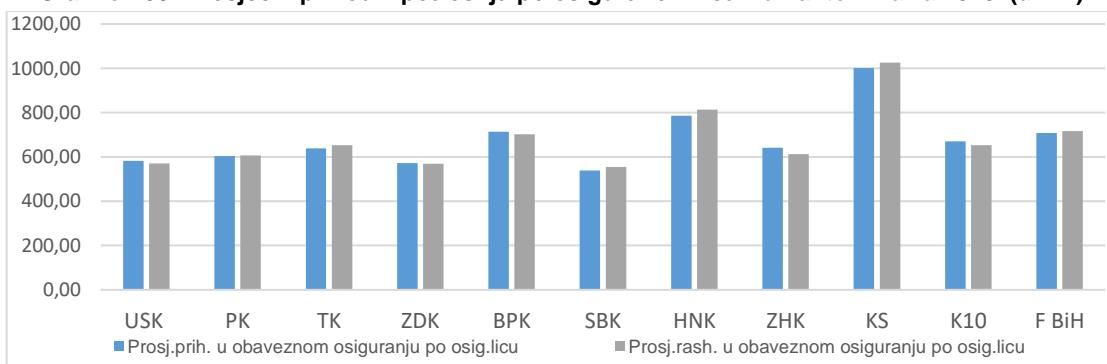
Grafikon 98: Struktura prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH u 2020. godini

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2021)

Sredstva za zdravstvenu zaštitu se, najvećim dijelom, osiguravaju iz doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje. Najveći teret u obezbjeđivanju sredstava za zdravstvenu zaštitu snose zaposleni kod poslodavaca. Svaka promjena koja se odnosi na ovu kategoriju osiguranika kao što su npr. broj zaposlenih, visina plaća i visina stope doprinosa, se u najvećoj mjeri odražava i na visinu sredstava koja se ostvaruju po osnovu doprinosa za zdravstveno osiguranje, a time se utiče i na ukupna sredstva u zdravstvu od kojih najviše zavisi obim zdravstvenih prava i kvalitet zdravstvene zaštite.

Grafikon 99: Prosječni prihodi i potrošnja po osiguranom licu⁷⁹ u kantonima za 2020. (u KM)

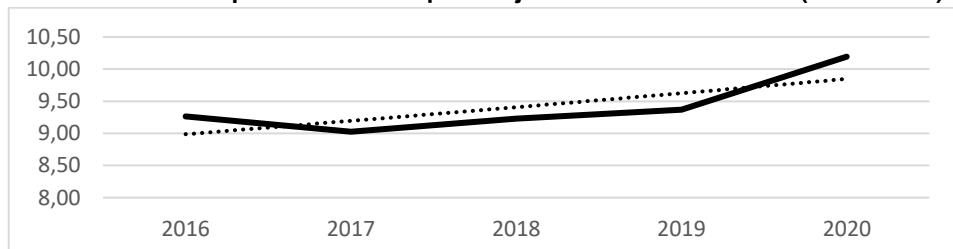
Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2021)

⁷⁹ u obaveznom zdravstvenom osiguranju

U 2020. godini prihodi ostvareni u zdravstvenim ustanovama u privatnom vlasništvu izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 419.772.756 KM, dok prihodi koje je privatni sektor ostvario iz obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 166.586.203 KM, što znači da su ukupni prihodi ostvareni u privatnom sektoru iznosili 586.358.959 i u odnosu na prošlu godinu su veći za 8,82%. Prihodi ostvareni u privatnom sektoru čine 25,79% ukupno ostvarenih sredstava u zdravstvu FBiH. Građani izdvajaju sve više vlastitih sredstava za zdravstvenu zaštitu u privatnom sektoru. Jačanje privatnog sektora se svakako može ocijeniti pozitivnim, jer je po zakonskim propisima privatni sektor u potpunosti izjednačen sa zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru. Međutim, još uvijek nije moguće pouzdano dati procjenu koliko sredstava izdvajaju građani za zdravstvenu zaštitu koju ostvaruju u privatnom sektoru, jer nema potpunih podataka.

Ukupna potrošnja u zdravstvu FBiH u 2020. godini iznosila je 2.267.535.800 KM, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 4,4%. Tekući rashodi iznose 2.185.032.945 KM, a kapitalni izdaci 82.502.855 KM. Tekući rashodi su povećani za 4,4%, a izdaci za kapitalna ulaganja su veći za 4,1% u odnosu na prethodnu godinu.

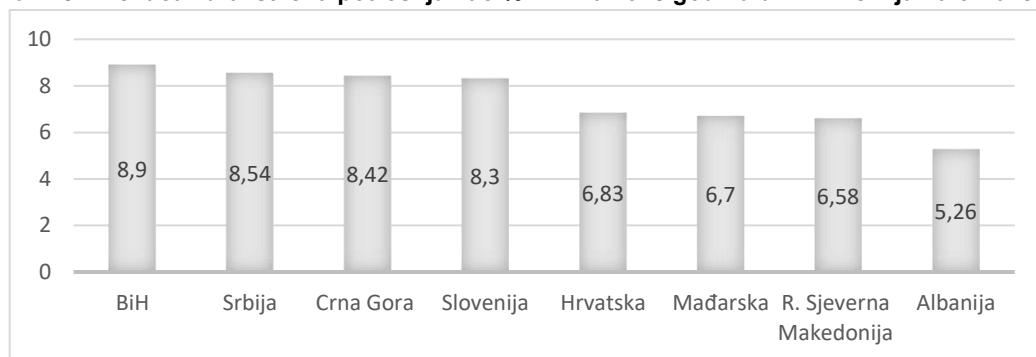
Grafikon 100: Ukupna zdravstvena potrošnja kao %BDP-a⁸⁰ u FBiH (2016.-2020.)

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2021)

U FBiH, sveukupna zdravstvena potrošnja kao %BDP-a bilježi blagi porast nakon 2017. godine. Ukupna zdravstvena potrošnja kao %BDP-a u 2020. godini iznosi 10,2%, što je više u odnosu na prethodnu godinu (9,4%).

Grafikon 101: Tekuća zdravstvena potrošnja kao %BDP za 2018.godinu u BiH i zemljama okruženja (%)

Izvor: (Svjetska zdravstvena organizacija, 2021)

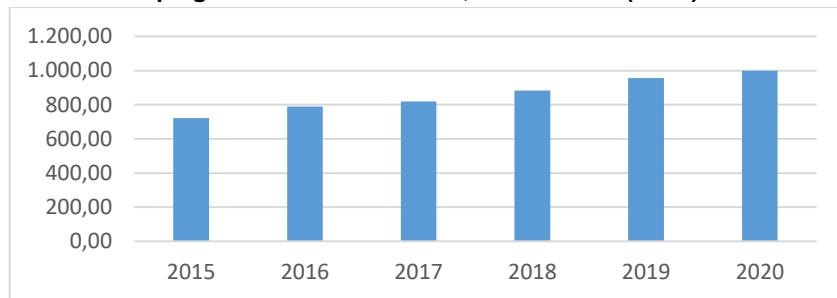
Od ukupnih tekućih rashoda u zdravstvu, potrošnja na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja je iskazana u iznosu od 1.536.433.959 KM, što predstavlja 67,8% ukupne potrošnje, a potrošnja u zdravstvenim ustanovama, koja se financira sredstvima ostvarenim iz drugih izvora izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja, iznosi 648.598.986

⁸⁰ Zajedno sa kapitalnim izdacima.

KM ili 28,6% ukupne potrošnje. Kapitalni izdaci iznose 82.502.855 KM i u ukupnoj potrošnji zdravstvenog sektora učestvuju sa 3,6%.

Potrošnja je povećana kod primarne zdravstvene zaštite sa stomatologijom za 3,46%, lijekova na recept za 4,28%, bolničke zdravstvene zaštite za 3,19%, ostalih izdataka za provođenje zdravstvene zaštite za 4,98% i sredstva za funkcionisanje sistema za 1,11% u odnosu na prethodnu godinu. A potrošnja je smanjena kod specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite za 2,49%, zdravstvene zaštite u inostranstvu za 17,04%, naknade plaća za bolovanje preko 42 dana za 9,91%, ortopedskih pomagala za 8,23% i putnih izdataka i ostalih prava za 11,48% u odnosu na 2019. godinu.

Grafikon 102: Potrošnja (bez kapitalnih izdataka) za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH, 2015. - 2020. (u KM)

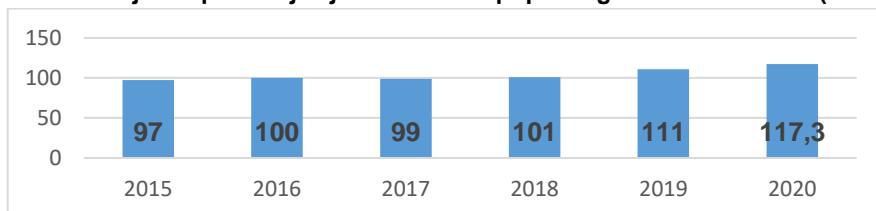

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2021)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020)

Potrošnja (bez kapitalnih izdataka) za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH u 2020. godini je iznosila 1.000,16 KM, što je više za 4,69% u odnosu na prethodnu godinu. Od 2015. do 2020. godine potrošnja za zdravstvo bez kapitalnih ulaganja po glavi stanovnika rasla je po prosječnoj stopi od 6,7%.

Prema preliminarnim podacima Obračuna sredstava u zdravstvu za 2020. godinu, prosječna potrošnja iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja po osiguranom licu u 2020. godini iznosila je 810 KM i veća je za 3,16% ili 25 KM u odnosu na 2019. godinu. Prosječna potrošnja po osiguranom licu po kantonima je neujednačena i kreće se od 554 KM u Srednjjobosanskom kantonu, do 1.025 KM u Kantonu Sarajevo.

Grafikon 103: Prosječna potrošnja lijekova na recept po osiguranom licu u KM (2015. - 2020.)

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2021)
Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Prosječna potrošnja lijekova na recept po osiguranom licu u 2020. godini iznosila je 117 KM i veća je za 5,7% u odnosu na prethodnu godinu. Od 2015. godine do 2020. godine potrošnja lijekova na recept rasla je po prosječnoj stopi od 3,8%. Stopa rasta prosječne potrošnje lijekova na recept manja je od stope rasta prosječne potrošnje za zdravstvenu zaštitu po glavi stanovnika. Također, prosječna potrošnja lijekova na recept po kantonima nije ravnomjerna i kreće se od 44 KM u Posavskom kantonu do 204 KM u Kantonu Sarajevo.

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u 2020. godini, iskazan je zbirni (konsolidovani) dobitak u iznosu od 51.757.212 KM. Gubitak u federalnom i kantonalnim zavodima za zdravstveno osiguranje iznosi 21.241.005 KM, a zdravstvene ustanove u javnom sektoru iskazale su konsolidovani dobitak u ukupnom iznosu od 15.195.064 KM, što ukupno čini gubitak javnog sektora zdravstva u iznosu od 6.045.941 KM. U privatnom sektoru iskazan je pozitivan finansijski rezultat sa ostvarenom dobiti u ukupnom iznosu od 57.803.153 KM. Za razliku od perioda prije 2014. godine kada je javni sektor zdravstva bilježio gubitak, u izvještajnom periodu se i dalje bilježi dobitak što je veliki pomak ka finansijskoj održivosti zdravstvenog sektora. Ukupan kapital u zdravstvenim ustanovama u 2020. godini iskazan je u iznosu od 821.984.497 KM i povećan je za 2% ili 16.385.286 KM. Posljednjih godina, sve do 2016. godine, vrijednost kapitala se umanjivala svake godine zbog gubitaka koji su se pokrivali na teret kapitala.

Grafikon 104: Kapital i obaveze 2012. - 2020. godina⁸¹

Izvor: (Federalni zavod za zdravstveno osiguranje i reosiguranje FBiH, 2020)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Na dan 31.12.2020. godine, u zdravstvenom sektoru su iskazana ukupno nenaplaćena potraživanja u iznosu od 111.899.137, što je više za 0,9% u odnosu na prethodnu godinu. Na dan 31.12.2020. godine, u zdravstvenom sektoru su iskazane obaveze prema dobavljačima preko 60 dana u iznosu od 140.388.378 KM i manje su za 6,96% u odnosu na prethodnu godinu.

U periodu od 2008. do 2015. godine, zabilježeno je stalno godišnje povećanje obaveza prema dobavljačima preko 90 dana, a od 2016. do 2018. godine se bilježi smanjenje. Na kraju izvještajne godine u zdravstvu FBiH stepen otpisanosti medicinske opreme iznosi 76,5%.

U posljednjem periodu evidentiran je stalni rast otpisanosti medicinske opreme, osim 2019.godine kad je evidentirano blago smanjenje, što je znak zastarjelosti postojeće i nedovoljnog ulaganja u novu, modernu opremu.

⁸¹ U 2020. godini, prema preliminarnim podacima Obračuna sredstava u zdravstvu, obaveze prema dobavljačima su preko 60 dana, dok se za 2019.g. ovaj podatak odnosi na obaveze prema dobavljačima preko 90 dana i kako smanjenje ovih obaveza u 2020. u odnosu na 2019. god. ne predstavlja stvarno smanjenje.

Tabela 30. Pregled finansijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja i javnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008. - 2020.)

		Zavodi zdravstvenog osiguranja	Javno zdravstvene ustanove	UKUPNO (ZZO i JZU)	
				Višak prihoda nad rashodima	Višak rashoda nad prihodima
2008	Višak prihoda nad rashodima	19.803.006		3.039.019	
	Višak rashoda nad prihodima			16.763.987	
2009	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	13.669.371	18.732.938		32.402.309
2010	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	8.760.633	36.332.549		45.093.182
2011	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	10.635.082	23.049.464		33.684.546
2012	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	16.604.164	47.066.715		63.670.879
2013	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	36.568.242	29.937.350		66.505.592
2014	Višak prihoda nad rashodima	19.221.645			
	Višak rashoda nad prihodima		33.157.866		13.936.221
2015	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	7.585.478	38.441.862		46.027.340
2016	Višak prihoda nad rashodima	35.343.433		34.610.262	
	Višak rashoda nad prihodima		733.171		
2017	Višak prihoda nad rashodima	54.490.084	43.358.525	97.848.609	
	Višak rashoda nad prihodima				
2018	Višak prihoda nad rashodima	66.308.090	19.311.741	85.619.831	
	Višak rashoda nad prihodima				
2019	Višak prihoda nad rashodima	28.871.648	19.158.028	48.029.676	
	Višak rashoda nad prihodima				
2020	Višak prihoda nad rashodima		15.195.064		
	Višak rashoda nad prihodima	21.241.005			6.045.941
UKUPNO				269.147.397	307.366.010
SVEUKUPNO					38.218.613

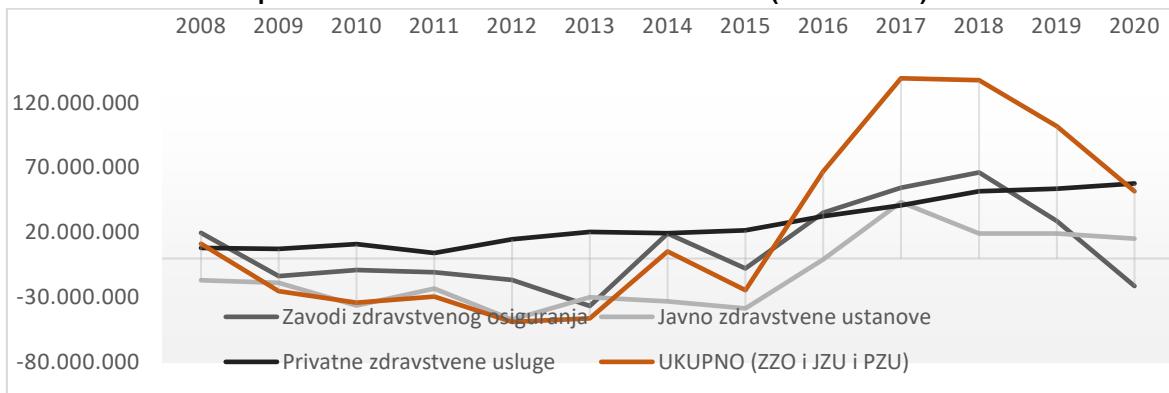
Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2021)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH se bilježi dobitak u zadnje četiri godine. U periodu od 2008. do 2020. godine, ukupni akumulirani dobitak zdravstvenog sektora iznosi 306.185.276 KM. Ukupan akumulirani gubitak javnih zdravstvenih ustanova i zavoda zdravstvenog osiguranja, u istom periodu iznosi 38.218.613 KM i značajno se smanjio poslednjih godina, ali u odnosu na 2019. je veći.

Ne podcjenjujući potrebu za mjerama koje doprinose rastu prihoda u zdravstvu u narednom periodu, mišljenja smo da bi prioritet trebao biti na analizi troškova i optimalizaciji rashodovne strane što se pokazalo opravdanim u periodu od 2016. do 2020. godine kada se zdravstveni sektor ponašao zaista domaćinski.

Grafikon 105. Pregled finansijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja, javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008. - 2020.)

Izvor: (Federalni zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja, 2021)

Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Preporuke

- Unaprijediti preventivnu zdravstvenu zaštitu;
- Unaprijediti efikasnost i kvalitet zdravstvenih usluga;
- Obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih;
- Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu naplate doprinosova i dosljedno vršiti prinudnu naplatu za obveznike koji ne izmiruju redovno obaveze, te kontrolu rada „na crno“, od strane nadležnih inspekcijskih službi;
- Razmotriti financiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama;
- Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima;
- U kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova;
- Izvršiti izmjene i dopune Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava na način da se izmijeni struktura prava za osigurana i neosigurana lica, izvrši kvantifikacija obima prava, te da se donesu svi potrebni akti neophodni za potpunu provedbu osnovnog paketa na području cijele Federacije BiH, odnosno implementirati sistem univerzalne zdravstvene pokrivenosti i njege;
- Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou.

6.5. Penziona politika

Starije osobe su jedna od najranjivijih i najosjetljivijih kategorija kada je riječ o socijalnoj isključenosti. Siromaštvo ovih osoba je veoma teško pratiti. Osnovni statistički podaci iz oblasti penzija (kao što je prosječna i minimalna penzija) u poređenju sa pokazateljima o siromaštву prema Anketi o potrošnji domaćinstva ukazuju da većina starih osoba živi ispod granice siromaštva. Rizik od siromaštva starih osoba posebno je izražen u zemljama sa slabim socijalnim sistemom gdje je socijalna zaštita slaba ili je nikako nema. Većina starih u takvim sistemima se oslanja na podršku porodice. Međutim u sve lošijem ekonomskom sistemu, ta pomoć često nije dovoljna. Penzije uglavnom ostaju njihov glavni prihod.

Reformski proces penzionog sistema u FBiH koji je započet s ciljem poboljšanja položaja populacije penzionera i smanjenja rizika od siromaštva, kako trenutnih penzionera tako i onih koji će u budućim godinama postati korisnici ovih prava, kao i postizanje veće adekvatnosti penzija i veće pokrivenosti penzionim osiguranjem populacije starije od 65 godina. Takođe, cilj je osigurati dugoročnu održivost penzionog sistema, te povećanje efikasnosti u prikupljanju doprinosa.

Započeta reforma i novi Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju, koji je stupio je na snagu 01. marta 2018. godine, unio je mnoge novine i pozitivne efekte u penzioni sistem FBiH. Kao i prethodni i ovaj Zakon se zasniva na načelima uzajamnosti i solidarnosti na osnovu kojih se osiguranicima obavezno osiguravaju prava za slučaj starosti ili invalidnosti, a članovima njihovih porodica pravo za slučaj smrti osiguranika, odnosno korisnika penzije. Prava koja proističu iz ovih rizika su pravo na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju, pravo osiguranika sa promijenjenom radnom sposobnošću, te pravo po osnovu fizičke onesposobljenosti. Ovim zakonom utvrđena je također, mogućnost dobrovoljnog osiguranja za osobe koje nisu obavezno osigurane.

U toku 2020. godine, izvršeno je usklađivanje svih penzija, izuzev onih najviših, za 2,8%. Ovo uvećanje proizašlo je iz člana 79. Zakona o PIO/MIO. Povećanje je isplaćivano sa avgustovskim penzijama počev od septembra 2020. uz retroaktivnu isplatu uvećanja od 1. januara 2020. godine. Korisnicima penzija ostvarenih prema Zakonu o prijevremenom povolnjijem penzionisanju braniča odbrambeno oslobođilačkog rata, a prema odredbama navedenog zakona, penzije su biti usklađene za 0,6% s primjenom od 01.01.2020 godine, s izuzetkom minimalnih penzija koje se povećavaju za 2,8 posto.

Broj penzionera u FBiH konstantno raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2020. godine blago je porastao u odnosu na prethodnu godinu i iznosio je 428.117. U periodu 2013. – 2020. godina, broj penzionera rastao je po prosječnoj stopi od 1,4%. U izvještajnoj godini starija populacija (65+) čini oko 16,3% ukupnog stanovništva FBiH, dok penzioneri čine 19,6% ukupne populacije u FBiH.

U decembru 2020. godine prosječna penzija iznosila je 427,92 KM i u odnosu na decembar prethodne godine veća je za 2,8%. Minimalnu penziju u iznosu od 382,18 KM primilo je 253.159⁸² korisnika ili 59,1% od ukupnog broja penzionera, a penzije u rasponu od minimalne do zajamčene penzije koja je u decembru 2020. godine iznosila 478,91 KM, primilo je 50.955 penzionera. Ove dvije kategorije penzionera učestvuju sa 71% u ukupnom broju penzionera.

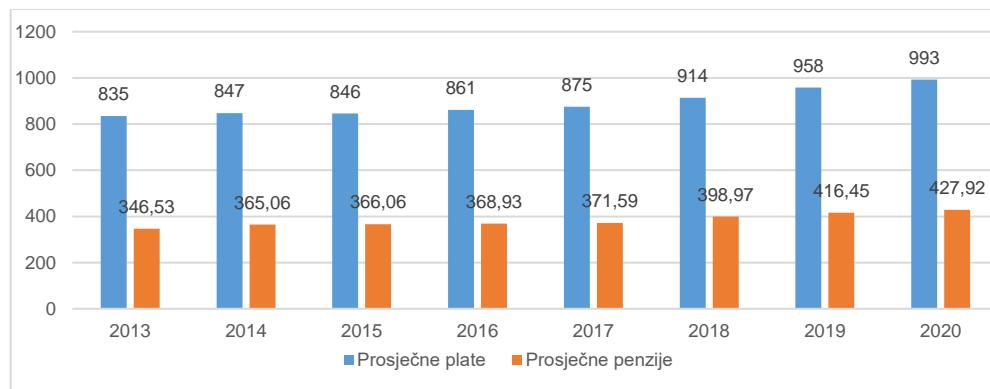
Od 428.117 isplaćenih penzija, 28.533 su penzije koje se isplaćuju pod povolnjijim uslovima od čega 7.851 po isplatnom koeficijentu 1,485 i 20.682 po isplatnom koeficijentu 1. Povoljnije sticanje prava na penziju uređeno je posebnim propisima za koje se obezbjeđuju sredstva iz doprinosa i Budžeta FBiH i BiH. U ovom broju korisnika, 61,5% odnosno 17.553 korisnika, primilo je minimalnu penziju.

U 2020. godini, prosječna penzija u FBiH čini 43,1% prosječne plate. Zabilježen je rast prosječne plaće za 3,7% u odnosu na 2019. godinu. U periodu od 2013.- 2019. godine prosječna penzija porasla je po prosječnoj stopi od 2,5% dok je prosječna plaća u FBiH porasla po stopi od 2,2%.

---

⁸² Odnose se na korisnike penzija koji primaju penziju prema Zakonu o PIO, Zakonu o PIO vojnih osig. (SFRJ), Preuzeti korisnici bivše JNA, demobilisani borci s ispunjenim uslovom za starosnu penziju, Pripadnici vojske FBiH po zakonu o PIO.

Grafikon 106: Prosječne plate i prosječne penzije u FBiH 2013. - 2020. (stanje decembar)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, obrada FZZPR, 2021)

Ukupan iznos isplaćen za penzije u 2020. godini veći je za 3,4% u odnosu na 2019. godinu, dok su prihodi od doprinosa opali za 0,5%. Učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u FBiH u 2020. godini iznosilo je 10,3%⁸³.

Od 1. januara 2020. godine Federalni zavod PIO prešao je na poslovanje putem Jedinstvenoga računa trezora FBiH, tako da se sve uplate doprinosa i drugih prihoda, od početka 2020. godine, uplaćuju na ovaj račun. Takođe, u tekstu zakona o izvršavanju budžeta FBiH za 2020 godinu, u dijelu koji se odnosi na prioritete izvršavanja budžeta, eksplicitno je navedena i isplata penzija kao drugi prioritet u plaćanju, odmah nakon servisiranja unutrašnjeg i vanjskog duga. Na taj način se garantuje stabilnost penzija, a eventualni nedostatak sredstava od doprinosa namiruje se iz budžeta.

I dalje je veoma nepovoljan i zabrinjavajući odnos broja penzionera i broja zaposlenih. U decembru 2020. godine bilo je 520.162⁸⁴ zaposlenih pa je odnos broja penzionera i broja zaposlenih iznosio 1:1,21 što ozbiljno ugrožava ekonomsku održivost penzijskog sistema obzirom da je minimalan odnos za održivost penzionih sistema 1:3. Zabrinjavajući su i podaci o učestalim migracijama, odnosno iseljavanju u inostranstvo posebno mladih osoba starosti 15-24 godine, što se može negativno odraziti na penzioni sistem, posebno u dugom roku.

Tabela 31. Prihodi od doprinosa 2013. - 2019.

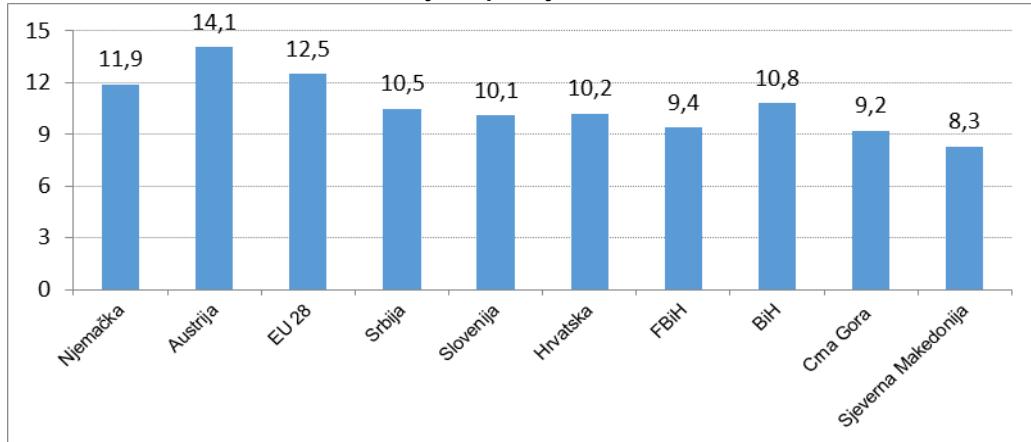
Godina	Prihodi od doprinosa	Mjesečni prosjek	Index rasta prihoda
2013.	1.486.121.497	123.843.458	100,28
2014.	1.547.886.165	128.990.514	104,16
2015.	1.588.911.973	132.409.331	102,65
2016.	1.646.774.849	137.231.237	103,65
2017.	1.764.509.852	147.042.488	107,15
2018.	1.909.719.925	159.143.327	108,23
2019.	2.033.199.490	169.433.291	106,47
2020.	2.022.647.824	168.553.985	99,48

Izvor: (FZMIO/PIO, 2013. - 2020.); Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2020.)

⁸³ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Obračun BDP-Tekuće cijene, FZMIO/PIO za podatke o isplaćenim sredstvima po osnovu penzija – Kalkulacija FZZPR.

⁸⁴ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Saopćenje 26.02.2021. Zaposlenost, nezaposlenost i plaće u Federaciji BiH po kantonima i općinama, 2020. Podaci o ukupnom broju zaposlenih osoba u Federaciji BiH dobiveni su obradom podataka koji su preuzeti iz Porezne uprave Federacije BiH (puni obuhvat).

Grafikon 107: Potrošnja za penzije kao % BDP-a 2018⁸⁵

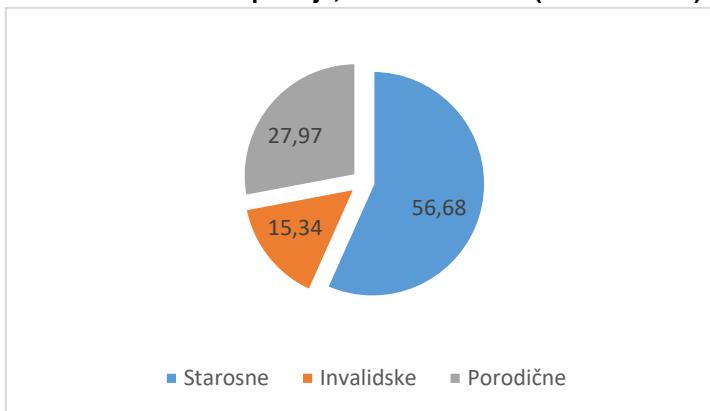

Izvor: (EUROSTAT, osim za FBiH - procjena FZZPR na osnovu podataka FZPiO i FZS)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021)

U 2020. godini povećan je broj korisnika starosne penzije (2,7% više u odnosu na 2019. godinu), dok se broj korisnika invalidske smanjio za 3,8%. Broj korisnika porodične penzije je nešto veći u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 108: Vrste penzija, decembar 2020. (struktura u %)

Izvor: (FZMIO/PIO, 2021.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021)

6.6. Položaj osoba sa invaliditetom

Osobe sa invaliditetom (urođenim ili stečenim) predstavljaju jednu od glavnih kategorija korisnika prava propisanih Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom. Srazmjerno stepenu invaliditeta, osobe sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na osobnu invalidninu, tuđu njegu i pomoć i ortopedski dodatak. Prava osoba sa 100% i 90% tjelesnog oštećenja financiraju se iz federalnog budžeta, a za financiranje prava osoba sa invaliditetom koji imaju niži stepen tjelesnog oštećenja, a ostvarili su pravo na tuđu njegu i pomoć, zaduženi su kantoni.

Prava civilnih žrtava rata finansiraju se iz federalnog i kantonalnih budžeta u omjeru 70%:30%, dok se prava u oblasti branilačko invalidske zaštite, tj. prava ratnih vojnih invalida i porodica poginulih branilaca, finansiraju iz Budžeta FBiH. Iz Budžeta FBiH vrši se isplata

⁸⁵ Zadnji raspoloživi podaci objavljeni na [Social protection statistics - pension expenditure and pension beneficiaries - Statistics Explained \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/web/social-protection-statistics/-/pension-expenditure-and-pension-beneficiaries--statistics-explained)

i vojnim invalidima koji su to pravo ostvarili prije rata, a prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca.

Oblast socijalne politike i socijalne zaštite u Federaciji BiH je po Ustavu u zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona. Još uvijek ne postoji adekvatni institucionalni kapaciteti za pitanja osoba sa invaliditetom niti strukture za socijalno uključivanje osoba sa invaliditetom na svim nivoima vlasti. Ključni problem koji postoji je nedostatak sistematskog praćenja kako bismo znali u kakvu je poziciju dovedena većina osoba sa invaliditetom u smislu siromaštva i socijalne isključenosti.

U toku 2020. godine Vlada FBiH usvojila je i u parlamentarnu proceduru uputila Zakon o organizacijama i reprezentativnim organizacijama osoba sa invaliditetom u Federaciji BiH. Ovaj zakon uređuje postupak i uslove sticanja statusa organizacija osoba sa invaliditetom (OSI) i civilnih žrtava rata (CŽR), njihovih reprezentativnih organizacija, područje, svrhu i ciljeve djelovanja, zadatke, vođenje registra organizacija, finansiranje, te druga pitanja od značaja za funkcionisanje organizacija na nivou općina, kantona i Federacije BiH. Svrha organizacija OSI i organizacija CŽR je da, na osnovama dobrovoljnog udruživanja i zajedničkih potreba, promovišu i zagovaraju, štite i ostvaruju interes populacije koju okupljaju, s ciljem uživanja propisanih prava, postizanja jednakih mogućnosti i njihovog punog uključivanja.

Takođe, u 2020. godini poduzete su aktivnosti na pripremi Zakona o jedinstvenim načelima i okviru materijalne potpore za osobe sa invaliditetom, Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata (sačinjen radni materijal i isti je upućen na Javnu raspravu), te pripremi Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom Federacije Bosne i Hercegovine (aktivnosti na pripremi radnog materijala). Kod provođenja strateških i drugih dokumenata iz oblasti socijalne zaštite, prioritet je Provođenje Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH 2016-2021.

Do kraja 2020. godine, pravo na financiranje ostvarilo je 47.853 osobe sa (neratnim) invaliditetom što je nešto manje u odnosu na prethodnu godinu (-0,8%), a za financiranje ovih prava iz federalnog budžeta je izdvojeno 137.808.521,31 KM što je za 1,1% manje u odnosu na prethodnu godinu. U periodu 2013. - 2020. godina, broj osoba sa (neratnim) invaliditetom opadao je po prosječnoj stopi od 1,4%.

U izvještajnoj godini, u Federaciji BiH, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 8.920 korisnika, što je za 3,2% manje u odnosu na 2019. godinu. Prosječna stopa promjene ovih korisnika, u periodu 2013.-2020. godina, iznosila je -2,2%. Za finansiranje prava korisnika civilnih žrtava rata izdvojeno je ukupno 34,12 miliona KM od čega je iz federalnog budžeta izdvojeno 24,13 miliona KM, što je 70% izdvajanja za ovu kategoriju, dok se ostalih 30% sredstava u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom obezbjeđuje u nadležnim kantonalnim budžetima.

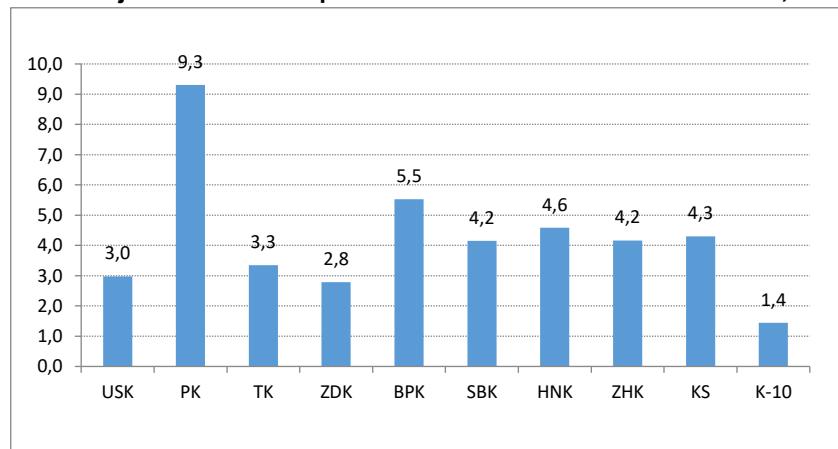
Sa 31.12.2020. godine, ukupan broj korisnika prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica iznosio je 82.887, od čega se na lične invalidnine odnosi 46.648 korisnika, a na porodične invalidnine 36.404 korisnika. Taj broj je uvećan sa 1.311 korisnika koji prava ostvaruju prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca, tako da je ukupan prosječan broj u 2020. godini iznosio 82.363 korisnika prava. (FMBI, 2021.)

U periodu 2013. - 2020. godina, broj korisnika ratnih invalidina opao je po prosječnoj stopi od 2%. Razlozi smanjenja broja korisnika su nastali uslijed ukidanja prava koji je rezultat

provedene revizije, prestanak prava i smanjenja isplata iz razloga smrti, prestanka školovanja, kao i prestancima prava u postupcima inspekcijskog nadzora.

U 2020. godini po ovom osnovu isplaćeno je ukupno 266,48 miliona KM. Smanjenje broja korisnika prati i smanjenje isplaćenih sredstava za ove namjene tako da je u 2020. godini isplaćeno 8.115.136,52 KM manje od iznosa odobrenog u Budžetu FBiH.

Grafikon 109: Broj korisnika lične i porodične invalidnine na 100 stanovnika, 2020. godina

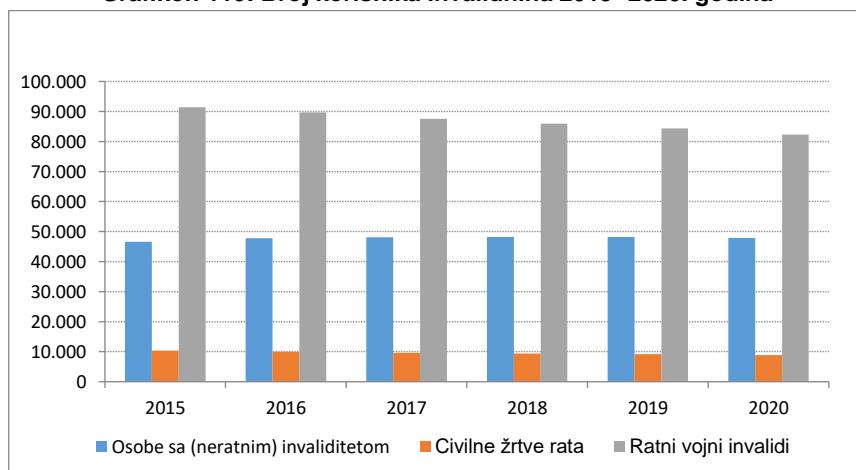

Izvor: (FMBI, 2020)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021)

Najveći broj korisnika prava na ličnu i porodičnu invalidninu, na 100 stanovnika zabilježen je u Posavskom kantonu (9 korisnika), a najmanji broj je u Kantonu 10 (1 korisnik na 100 stanovnika) (FMBI, 2020. obrada FZZPR).

Grafikon 110: Broj korisnika invalidnina 2015 -2020. godina

Izvor: (FMRSP, FMBI, 2020)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021)

Tabela 32: Sredstva isplaćena po osnovu invalidnina iz Budžeta FBiH 2013 – 2020.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Isplaćena sredstva za neratne invalidnine (u mil. KM)	112,00	119,44	133,23	137,72	139,65	139,77	139,48	137,81
Isplaćena sredstva za civilne žrtve rata (u mil. KM)	27,59	26,82	26,42	25,98	25,41	25,13	24,67	24,13
Isplaćena sredstva za ratne invalidnine (u mil. KM)	307,8	302,95	294,34	288,39	281,63	279,52	274,54	266,48
Ukupno za invalidnine (u mil. KM)	447,39	449,21	453,99	452,09	446,69	444,42	438,56	428,42
Ukupno invalidnine kao % BDP	2,66	2,52	2,43	2,31	2,18	2,03	1,90	1,93

Izvor: (FMRSP, FMBI 2020.)

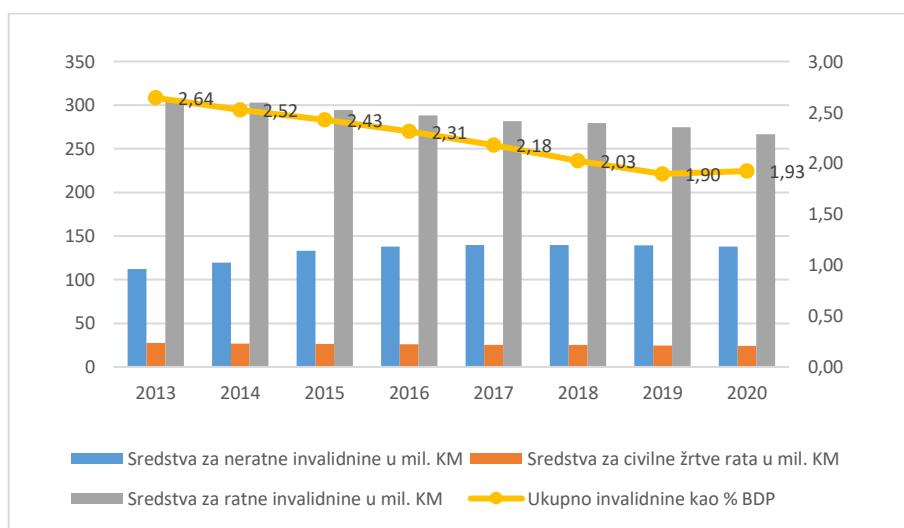
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021.)

U periodu 2013. - 2020. godine izdvajanja za ratne invalidnine opala su po prosječnoj stopi od 2%. U 2020. godini isplaćena sredstva za ratne invalidnine iznosile su 1,2% BDP-a FBiH.

Iako je iznos isplaćenih sredstava za neratne invalidnine u 2020. godini nešto manji u odnosu na prethodnu godinu za 1,1%, u periodu 2013. – 2020. godine izdvajanja za neratne invalidnine rasla su po prosječnoj stopi od 1,7%. U izvještajnoj godini isplaćena sredstva za neratne invalidnine iznosila su 0,62%, a za civilne žrtve rata 0,11% BDP-a. Ukupna izdvajanja iz Budžeta FBiH koja se odnose na ratne, neratne invalidnine i izdvajanja za civilne žrtve rata, u 2020. godini, iznosila su 428,42 miliona KM, što je za 2,3% manje u odnosu na 2019. godinu.

U periodu 2013 - 2020. godine ova izdvajanja opadala su po prosječnoj stopi od 0,9%. Ukupna izdvajanja za ove kategorije u 2020. godini iznosila su 1,93% BDP-a.

Grafikon 111: Isplaćena sredstva iz Budžeta FBiH za osobe sa invaliditetom (u mil. KM)

Izvor: (FMRSP, FMBI, 2020)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021)

U 2020. godini u FBiH je registrovano 18 ustanova socijalne zaštite za odrasle invalidne osobe (FZS, 2020). U toku izvještajne godine registrovano je 242 zaposlenih invalida i rehabilitanata od kojih 228 radi u zaštitnim radionicama, a 14 je onih koji rade kod kuće, te

97 rehabilitanata koji su na stručnom osposobljavanju. Od ukupnog broja zaposlenih invalida 34,3% je žena.

Tabela 33. Invalidi i rehabilitanti prema pravnoj osnovi i razlogu korištenja ustanove

	Zaposleni invalidi			Rehabilitanti		
	Svega	U zaštitnoj radionici	Rade kod kuće	Svega	Na stručnom osposobljavanju	Na prekvalifikaciji
Ukupno	242	228	14	97	97	-
Žene	83	78	5	44	44	-
Vojne i civilne žrtve rata	36	36	-	-	-	-
Invalidi rada	1	1	-	-	-	-
Ostali invalidi	205	191	14	97	97	-

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2020.

Obrađa: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2021)

U novembru 2017. godine imenovano je interesorno i intersektorsko Koordinaciono tijelo Vlade FBiH za praćenje, usmjeravanje i izvještavanje o realizaciji aktivnosti Strategije za unapređenje prava i položaja osoba sa invaliditetom u FBiH 2016 - 2021. godina čija je implementacija u toku. Nakon usvajanja ove Strategije kantonalne vlade bile su dužne donijeti svoje akcione planove za njeno provođenje, uzimajući u obzir prioritetna pitanja i potrebe osoba s invaliditetom u svojim lokalnim zajednicama. U ovoj Strategiji ciljevi su definisani po specifičnim pitanjima koja određuju položaj osoba s invaliditetom u društvu i na kojima treba poduzeti odgovarajuće aktivnosti.

U provođenju Strategije, posebna pažnja je posvećena djeci s poteškoćama u razvoju kod kojih je veoma važna rana detekcija i inkluzija u odgojno-obrazovni sistem, mladim osobama s invaliditetom koje se, kao naročito ranjiva grupa osoba, suočavaju s nizom prepreka i ograničenja, osobama s invaliditetom koje su uslijed kulturoloških predrasuda i stereotipa vrlo često suočene s višestrukom diskriminacijom (npr. žene i djevojke), osobama s invaliditetom starije životne dobi, kao i osobama s teškim invaliditetom čija kvaliteta života direktno zavisi od razvijenosti servisa i usluga u zajednici i kojima je potrebna izrazita društvena podrška.

Preporuke

- Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulisati mogućnosti zapošljavanja teže zapošljivih grupa (žene, mladi, osobe sa invaliditetom, dugoročno nezaposleni i sl.), posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo;
- Reformisati sisteme socijalne zaštite uključujući i poboljšano ciljanje socijalne zaštite koja se ne finansira iz doprinosa;
- Usvojiti Zakon o podršci porodicama sa djecom u Federaciji BiH kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH;
- Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU, kao i stanja i brige za stare osobe;
- Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u oblasti invalidnosti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i evidencija u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržište rada u FBiH i kantonima.